

Madudbud i daginstitutioner 2018

Christensen, Lene Møller; Trolle, Ellen; Sabinsky, Marianne; Lassen, Anne Dahl

Publication date:
2019

Document Version
Også kaldet Forlagets PDF

[Link back to DTU Orbit](#)

Citation (APA):
Christensen, L. M., Trolle, E., Sabinsky, M., & Lassen, A. D. (2019). *Madudbud i daginstitutioner 2018*. Kgs. Lyngby: Danmarks Tekniske Universitet (DTU).

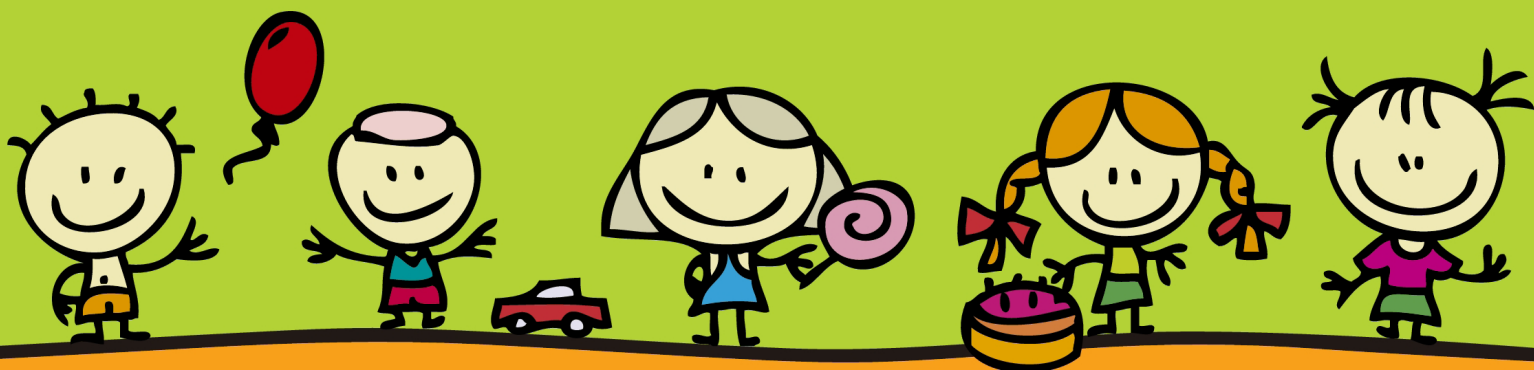
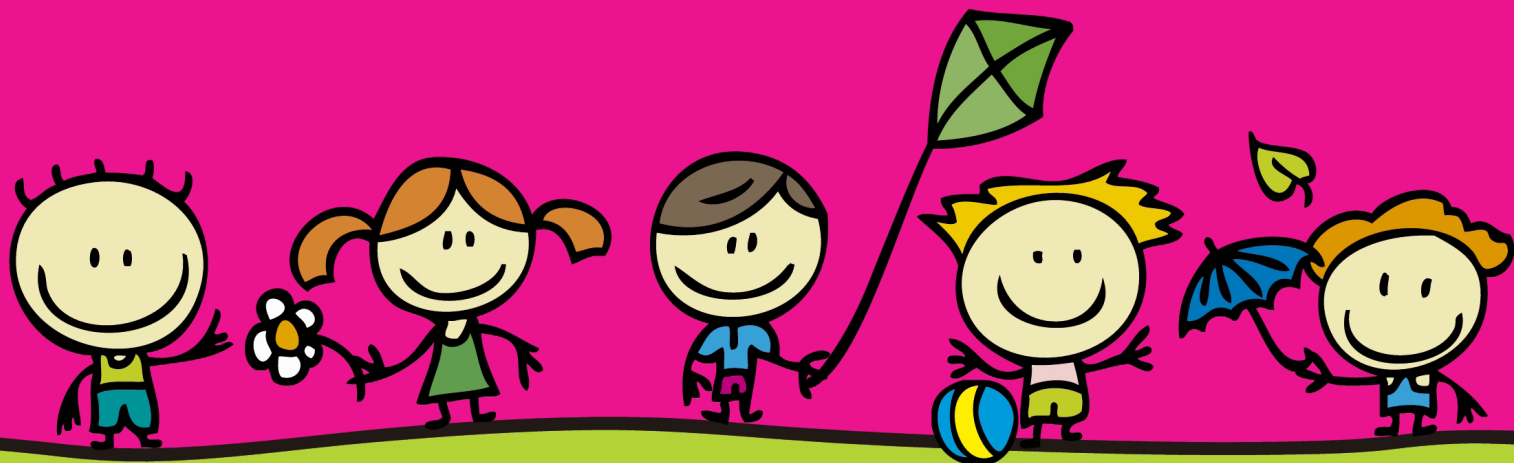
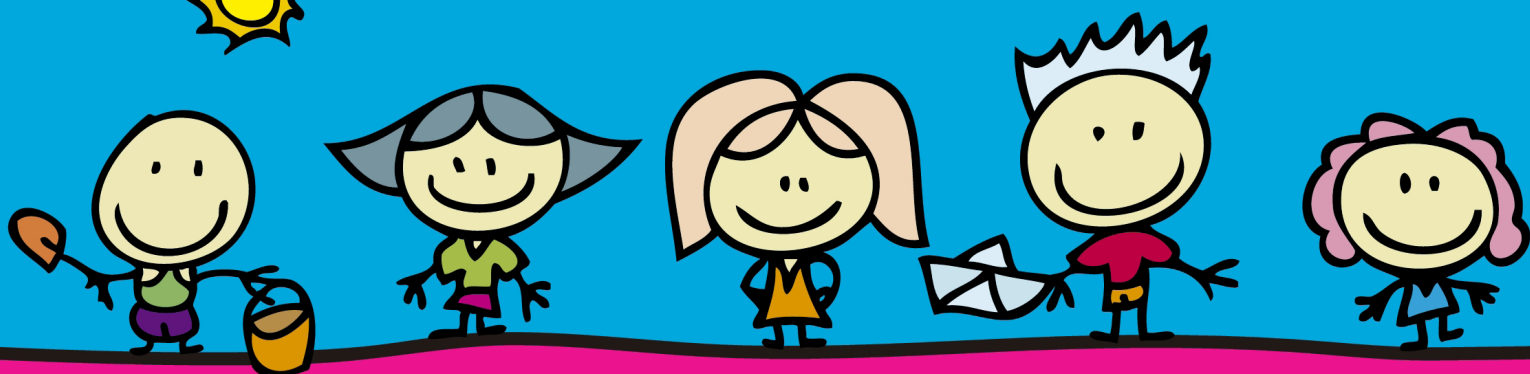
General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Madudbud i daginstitutioner 2018

Madudbud i daginstitutioner 2018

August 2019

2019

Madudbud i daginstitutioner 2018

Af Lene Møller Christensen, Ellen Trolle, Marianne Sabinsky og Anne Dahl Lassen

Copyright: Hel eller delvis gengivelse af denne publikation er tilladt med kildeangivelse
Forsidefoto: Colourbox
Udgivet af: DTU Fødevareinstituttet, Afdeling for Risikovurdering og Ernæring, Kemitorvet
Bygning 201, 2800 Kgs. Lyngby
Rekvireres: www.food.dtu.dk
ISBN: 978-87-93565-58-6

Forord

Rapporten beskriver danske daginstitutioners madudbud tilbudt via interne madordninger, og beskriver i hvor høj grad daginstitutionerne opfylder Fødevarestyrelsens anbefalinger: "Guide til sundere mad i daginstitutionen". Undersøgelsen er gennemført af DTU Fødevareinstituttet på opdrag af Fødevarestyrelsen og er finansieret af Miljø- og Fødevareministeriet.

Målgruppen for rapporten er fagpersoner i styrelser, kommuner og organisationer, som arbejder med mad og måltider i daginstitutioner. Med rapportens diskussioner af opfyldelse af principperne og mulige indsatsområder håber vi, at endnu flere børn fremover kan få tilbudt sunde måltider i danske daginstitutioner.

Seniorforsker Ellen Trolle, seniorforsker Anne Dahl Lassen og akademisk medarbejder Lene Møller Christensen har stået for det overordnede design af undersøgelsen og afrapportering. Marianne Sabinsky og Lene Møller Christensen har stået for indhentning af e-mailadresser og test af spørgeskemaet. Lene Møller Christensen har gennemført undersøgelsen og oparbejdet data.

En stor tak til de seks daginstitutioner, som har testet spørgeskemaet og budt os velkommen i deres institution. Tak til de 1053 daginstitutioner, som tog sig tid til at udfylde det endelige spørgeskema og tak til landets kommuner for at levere lister med navne og e-mailadresser på landets daginstitutioner. Tak til mad- og måltidskonsulent Karina K. Andersen fra Kost- og Ernæringsforbundet samt Iben H. Kristensen, Anna Sofie Nehammer, Gregers Hummelose og Anne Lind Hermansen fra Fødevarestyrelsen for kommentarer til spørgeskemaet. Derudover tak til post doc Ida Marie Grønborg og laborant Dorte L. Korsbech for indhentning af manglende e-mailadresser og pasning af projektelefon og praktikant Catrine A. Richardt for hjælp til oprensning af data.

DTU Fødevareinstituttet, Afdeling for Risikovurdering og Ernæring
August 2019

Indhold

Sammenfatning.....	7
Summary	10
1. Baggrund.....	13
2. Formål.....	14
2.1 Prioriteringer og afgrænsninger	14
3. Metode	15
3.1 Undersøgelhedsdesign.....	15
3.2 Udvikling og test af spørgeskema	15
3.3 Endeligt spørgeskema	15
3.4 Indsamling af e-mailadresser.....	19
3.5 Udsendelse og rykkerprocedure.....	19
3.6 Dataopbejldning	20
4. Resultater.....	21
4.1 Svarprocent	21
4.2 Karakteristik af daginstitutioner.....	21
4.3 Daginstitutioner med madordninger	22
4.4 Opgaver i forbindelse med madordningen og spisning	24
4.5 Daginstitutionernes køkkenpersonale.....	25
4.6 Mad- og måltidspolitik og anbefalinger.....	25
4.7 Brug af mærker, økologi og Måltidsmærket.....	26
4.8 Madspild, salt og søde sager.....	28
4.9 Madordninger med mindre kød til frokost/vegetariske ordninger	29
4.10 Morgenmad.....	30
4.10.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til morgen og antal børn?.....	30
4.10.2 Tilbud til morgenmad.....	30
4.10.3 Opfyldelse af principperne for morgenmad.....	32
4.11 Frokostretter	35
4.11.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til frokost og typer af frokost?	35
4.11.2 Kolde frokostretters indhold af fødevarer	35
4.11.3 Varme frokostretters indhold af fødevarer	37
4.11.4 Opfyldelse af principperne for frokostretter	39
4.11.5 Opfyldelse af principperne for kød, fisk, æg og bælgfrugter i frokostretter	41
4.12 Mad til formiddag (små mellemmåltider).....	43
4.12.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til formiddag?	43
4.12.2 Små mellemmåltiders indhold af fødevarer.....	44
4.12.3 Opfyldelse af principperne for små mellemmåltider (formiddag)	45
4.13 Mad til eftermiddag (større mellemmåltider)	46
4.13.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til eftermiddag og hvilke typer retter?.....	47
4.13.2 Større mellemmåltiders indhold af fødevarer	47

4.13.3	Opfyldelse af principperne for større mellemmåltider.....	49
4.14	Drikkevarer	51
4.14.1	Typer af drikkevarer til de enkelte måltider	51
4.14.2	Opfyldelse af principperne for drikkevarer til morgenmad	52
4.14.3	Opfyldelse af principperne for drikkevarer til formiddag, frokost og eftermiddag.....	53
4.15	Søde sager	55
4.15.1	Typer af søde sager	55
4.15.2	Opfyldelse af princippet for søde sager	55
5.	Diskussion	56
5.1	De overordnede strukturelle rammer.....	56
5.2	Opfyldelse af principperne i ”Guide til sundere mad i daginstitutionen”	57
5.2.1	Morgenmad	57
5.2.2	Frokostretter	58
5.2.3	Små mellemmåltider (formiddag).....	60
5.2.4	Større mellemmåltider (eftermiddag)	61
5.2.5	Drikkevarer og søde sager.....	62
5.3	Salt.....	63
5.4	Bæredygtighedsaspekter	64
5.4.1	Madspild	64
5.4.2	Økologiske produkter	64
5.4.3	Plantebaserede retter og brug af alternativer til kød.....	65
5.5	Styrker og svagheder ved undersøgelsen	65
6.	Konklusion	67
	Referencer	69
	Bilag A: Definitioner	70
	Bilag B: Invitationsmail	72
	Bilag C: Karakteristik af daginstitutionerne	73
	Bilag D: Udbredelse af madordninger.....	74
	Bilag E: Opgaver i forbindelse med madordning og spisning	75
	Bilag F: Daginstitutionernes køkkenpersonale	78
	Bilag G: Mad- og måltidspolitik, brug af anbefalinger, personalemøder og beslutning om frokostordning.....	79
	Bilag H: Brug af mærker, økologi og Måltidsmærket.....	80
	Bilag I: Madspild, salt og søde sager	83
	Bilag J: Mad med mindre kød/vegetarisk madordning.....	84

Bilag K: Morgenmad	85
Bilag L: Frokost.....	92
Bilag M: Små mellemmåltider (formiddag)	101
Bilag N: Større mellemmåltider (eftermiddag).....	104
Bilag O: Drikkevarer.....	111
Bilag P: Søde sager	114

Sammenfatning

En stor del af danske førskolebørn spiser frokost og mellemmåltider i daginstitutioner via madordninger, som daginstitutionerne står for. Ifølge dagtilbudsloven skal børn i kommunale, selvejende, udliciterede og private daginstitutioner have et sundt frokostmåltid alle hverdage. Forældrebestyrelsen i den enkelte daginstitution kan dog fravælge at tilbyde frokostmåltidet.

Daginstitutionerne kan bruge Fødevarestyrelsens anbefalinger i "Guide til sundere mad i daginstitutionen" som udgangspunkt, for at sikre at morgenmad, frokost og mellemmåltider er sunde. Formålet med denne undersøgelse har været at monitorere, i hvilken grad vuggestuer, integrerede institutioner og børnehaver med interne madordninger, opfylder principperne i guiden og at beskrive de strukturelle rammer for madordningerne. Interne madordninger er madordninger, hvor maden produceres af personale i daginstitutionen.

Undersøgelsen er gennemført som et tværsnitsstudie via et online selvadministreret spørgeskema ved brug af LimeSurvey. Spørgeskemaet blev udsendt via e-mail til 3602 daginstitutioner (både daginstitutioner med interne, eksterne og ingen madordninger) i november 2018. E-mailadresserne blev indhentet via kontakt til landets kommuner og kommunernes hjemmesider.

I alt blev 1053 besvarelser inkluderet i analyserne svarende til 29%. Alle landets regioner er godt repræsenteret i undersøgelsen. Madordninger (inkl. interne og eksterne) til frokost og mellemmåltider er ifølge undersøgelsen mest udbredte til vuggestuebørn. Der er f.eks. frokostordning i 89% af vuggestuerne, i 56-69% af de integrerede institutioner (afhængig om der spørges til børnehavebørn eller til vuggestuebørn) og i 25% af børnehaverne. Tilbud om morgenmad er derimod lidt mindre udbredt i vuggestuerne (70%) end i de øvrige institutionstyper (81-89%).

Omkring 80% af daginstitutionerne med intern madordning til frokost betegner deres madordning som værende med kød og fisk, mens omkring 15% betegner deres madordning som en madordning med mindre kød, og endelig betegner knap 5% af daginstitutionerne deres madordning til frokost som vegetarisk eller vegansk.

Godt 80% af daginstitutionerne med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen har svaret, at de har en nedskreven mad- og måltidspolitik. Halvdelen af vuggestuerne og de integrerede institutioner har svaret, at de bruger Fødevarestyrelsens "Guide til sundere mad i daginstitutionen", mens dette gælder for knap en tredjedel af børnehaverne. Tilsvarende svarer omkring en tredjedel af vuggestuerne og de integrerede institutioner, at de bruger Fødevarestyrelsens guide til "Rammer om det gode måltid", mens det gælder for knap en femtedel af børnehaverne.

Næsten alle af vuggestuerne med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen har ansat køkkenpersonale, mens dette gælder for to tredjedele af de integrerede institutioner og en tredjedel af børnehaverne. Det pædagogiske personale står især for tilberedning af morgenmad og mad om eftermiddagen samt for spisning med børnene til alle måltider.

Mindst to ud af tre daginstitutioner angiver, at de har en høj eller meget høj grad af fokus på at begrænse madspild. Godt halvdelen angiver, at mindst 60% af køkkenets produkter er økologiske, mens cirka en femtedel af daginstitutionerne angiver en økologiprocent på højst 30.

Daginstitutionerne tilbyder typisk morgenmadsprodukter, mælkeprodukter, grød og brød og evt. pålæg samt i mindre grad frugt og grønsager til morgenmåltiderne. Daginstitutionerne er generelt gode til at opfylde principperne, der vedrører tilbud om mælk og/eller yoghurt (samt ingen tilbud om skyr, ymer o.l.) samt tilbud om gryn, grød, mysli, brød o.l. med fuldkorn ved alle morgenmåltider. Kun 2-5% af daginstitutionerne opfylder alle principperne for morgenmad. Højere grad af opfyldelse kan opnås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder 1 slags frugt og/eller grønsag ved hvert morgenmåltid
- Tilbyder fedtstof ved hvert morgenmåltid
- Udskifter cornflakes uden fuldkorn med en fuldkornsvariant eller fjerner det helt
- Begrænser tilbud om brød, boller o.l. med mindre eller ingen fuldkorn til højst 1 gang om ugen.

Til frokost tilbyder daginstitutionerne typisk kolde frokostretter med brød og pålæg 1-2 ud af 5 dage og varme frokostretter som f.eks. kød- og fiskeretter, gryderetter og pizza 2 ud af 5 dage. Dertil kommer varme frokostretter som suppe og grød, som typisk tilbydes 1-2 ud af 5 dage. Daginstitutionerne har en høj grad af opfyldelse af eksempelvis principperne, der vedrører tilbud om fuldkornsprodukter og tilbud om kød, fisk, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter og tilbud om kød i varme frokostretter. Samlet set er det dog kun 0-1% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper. Højere grad af opfyldelse kan fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder planteolier eller fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til hårde fedtstoffer som smør, kokosmælk og fede mejeriprodukter som fløde og creme fraiche.
- Tilbyder fedtstof i alle frokostretter
- Tilbyder fisk, æg og bælgfrugter oftere – og tilbyder færre grød- og vegetardage uden bælgfrugter eller æg
- Øger andelen af grønt – mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt i alle frokostretter
- Fortsat tilbyder fuldkornsprodukter – men supplerer med lidt flere ikke-fuldkornsprodukter i de kolde frokostretter til vuggestuebørn

Til de små mellemmåltider om formiddagen tilbyder daginstitutionerne typisk brød samt grønsager og/eller frugt til vuggestuebørnene, mens det kun er cirka halvdelen af de daginstitutioner, der har besvaret for børnehavebørn, som tilbyder både brød og grønt. På nær vuggestuerne har daginstitutionerne en høj grad af opfyldelse af princippet vedrørende brug af fuldkornsprodukter. Samlet set er det dog kun 1-4% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper. Højere grad af opfyldelse kan fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder både grønt og brød ved hvert mellemmåltid
- Tilbyder fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til smør
- I højere grad varierer mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler – nogle mere fuldkorn og andre mere ikke-fuldkorn

Daginstitutionerne tilbyder typisk brød og evt. pålæg samt grønsager og/eller frugt som større mellemmåltid om eftermiddagen. Børnehaverne har en høj grad af opfyldelse for princippet, der omhandler tilbud om fuldkornsprodukter. Samlet set er det kun 0-1% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper. Højere grad af opfyldelse kan fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til smør
- Tilbyder kød, fisk, æg og bælgfrugter oftere og ost knap så ofte
- Tilbyder magre varianter af kød, ost og mælkeprodukter oftere
- Øger andelen af grønt – mindst $\frac{1}{2}$ grønsager og/eller frugt i alle større mellemmåltider

- I højere grad varierer mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler – og højst tilbyder ikke-fuldkornsprodukter 2 gange om ugen

Endelig tilbyder daginstitutionerne typisk mælk og vand at drikke til morgenmad og vand til formiddag, frokost og eftermiddag. Drikkemælk tilbydes oftest om eftermiddagen i vuggestuerne, mens de øvrige institutionstyper oftest tilbyder mælk til frokost. Daginstitutionerne har en høj grad af opfyldelse for de fleste principper, der vedrører drikkevarer, og 24-54% af daginstitutionerne opfylder alle principper for morgenmad og dagens øvrige måltider. Det gælder f.eks. udbud af juice, søde drikkevarer og mælk til vuggestuebørnene. Daginstitutionerne har en høj grad af opfyldelse af princippet for tilbud om søde sager (73-92%). Højere grad af opfyldelse kan fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder mælk til børnehavebørn
- Begrænser tilbud om kage, dessert og andre søde retter til 1 gang om måneden i børnehaver

Med hensyn til begrænsning af salt viser undersøgelsen, at omkring 70% af vuggestuerne og de integrerede institutioner har en høj grad eller meget høj grad af fokus på begrænsning af salt, mens det knap er halvdelen af børnehaverne.

Samlet set finder undersøgelsen, at 40% af principperne er godt implementerede i danske daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen. Det betyder, at mindst tre af fire daginstitutioner opfylder disse principper. Bedst implementering ses for principperne for drikkevarer og frokostretter, hvor henholdsvis 70% og 60% er godt implementeret. Resultaterne skal ses i lyset af, at der har været anbefalinger for frokostmåltidet siden 2009, mens det er nyt, at der stilles anbefalinger til morgenmad og mellemmåltiderne.

Der er således principper for de enkelte måltider, som en stor andel daginstitutioner opfylder. Der er også en lang række områder, som daginstitutionerne kan arbejde med, så den ernæringsmæssige kvalitet maden er i overensstemmelse med Fødevarestyrelsens anbefalinger, der er beskrevet i "Guide til sundere mad i daginstitutionen".

Summary

Food supply in Danish day-care institutions 2018

A large part of Danish nursery and pre-school children have lunch and afternoon meals, which day-care institutions are responsible for providing. According to the Day Care Act, children in municipal, self-employed, outsourced and private day-care institutions must be served a healthy lunch meal every weekday. However, the parent board in the individual day-care institution can opt out of offering the lunch meal. If so, the children must bring packed lunches instead.

As a starting point, the day-care institutions can use recommendations of the Danish Veterinary and Food Administration in "Guide to healthier food in the day-care institution", to ensure that breakfast, lunch, morning and afternoon meals are healthy. The aim of this survey was to evaluate the extent to which the food supply in Danish day-care institutions with in-house food supply complies with the recommendations and to describe the structural framework for the operation of the food supply. In Denmark there are three kinds of day-care institutions: Nurseries (children aged 0-3 years), pre-schools (children aged 3-6 years) and integrated day-care institutions (children aged 0-6 years).

The survey was conducted as a cross-sectional survey. Data were collected through an on-line self-administered questionnaire using the LimeSurvey open source system. The questionnaire was sent via e-mail to 3602 day-care institutions in November 2018 (both day-care institutions with in-house food supply, external food supplier and no food supply). The email addresses were collected via contacting the municipalities and from their homepages.

In total, 1053 replies were included in the analyses, corresponding to a total response rate of 29 percent. All five regions in Denmark were well represented. The survey shows that food supply (incl. in-house and external food supply) at lunch, morning and afternoon meals are most common for children aged 0-3 years. There are, for example, food supply at lunch in 89% of the nurseries, in 56-69% of the integrated day-care institutions (depending on whether you ask for pre-school or for nursery children) and in 25% of the pre-schools. On the other hand, food supply at breakfast is less prevalent in the nurseries (70%) than in the other types of day-care institutions (81-89%).

About 80% of the day-care institutions with in-house food supply at lunch describe their food supply as a lunch with meat and fish, while about 15% describe it as a lunch with less meat. Finally, almost 5% of the day-care institutions describe their food supply at lunch as vegetarian or vegan.

Well over 80% of the day-care institutions with in-house food supply for at least one meal a day have answered that they have a written food and meal policy. Half of the nurseries and the integrated day-care institutions answered that they use the "Guide to healthier food in the day-care institution" by the Danish Veterinary and Food Administration. This applies to just under one third of the pre-schools. Similarly, about one third of the nurseries and the integrated day-care institutions answered, that they use the Danish Veterinary and Food Administration's guide "Basis for the good meal". This applies to just under one-fifth of the pre-schools.

Almost all the nurseries with an in-house food supply for at least one meal a day have employed kitchen staff, while this applies to two-thirds of the integrated day-care institutions and one third of the pre-schools. The nursery teachers especially carry out cooking of breakfast and the afternoon meal as well as dining with the children at all meals.

At least two out of three day-care institutions indicate that they have a high or very high degree of focus on limiting food waste. Just over half indicate that at least 60% of the products are organic, while about one-fifth of the day-care institutions indicate that the share of organic products accounts for maximum 30 percent.

For breakfast, the day-care institutions typically offer breakfast cereals, dairy products, porridge and bread and to a lesser extent fruit and vegetables. The day-care institutions are generally good at meeting the guidelines regarding milk and/or yoghurt (and no high protein products such as skyr, soured milk products etc.) and offering groats, porridge, muesli, bread and the like with whole grains at all breakfast meals. Only 2-5% of the day-care institutions meet all the guidelines of breakfast. A higher degree of compliance can be achieved if more day-care institutions:

- Offer one kind of fruit and/or vegetable at each breakfast
- Offer fat spreads at each breakfast
- Exchange cornflakes without whole grain with a whole grain variety or completely remove it
- Limit bread, buns and the like with little or no whole grains to a maximum of once a week.

At lunch, the day-care institutions typically offer open sandwiches 1-2 out of 5 days and hot meals like meat and fish dishes, stews and pizza 2 out of 5 days. Hot meals such as soup and porridge are typically offered 1-2 out of 5 days. The day-care institutions have a high degree of compliance with the guidelines regarding whole grain products and meat, fish, egg and legumes in open sandwiches and meat in hot meals. Overall, however, only 0-1% of the day-care institutions meet all the guidelines for lunch meals. A higher degree of compliance can be achieved if more day-care institutions:

- Offer oils and fat spreads, where the main source to fat is vegetable oil, as alternatives to hard fats such as butter, coconut milk and high fat dairy products such as cream and cream fraiche.
- Offer fats in each lunch meal
- Offer fish, eggs and legumes more often – and serve porridge and vegetarian days without legumes and eggs less often
- Increase the proportion of vegetables and/or fruit in the lunch meals - at least 1/3 vegetables and/or fruit in all lunch meals
- Continue to offer whole grain products - but supplement with slightly more non-whole grain products in the lunch with open sandwiches for nursery children

For the morning meals, the day-care institutions typically offer bread and vegetables and/or fruit for the nursery children. Only about half of the day-care institutions that have answered for the pre-school children offer both bread and greens. Except for the nurseries, day-care institutions have a high degree of compliance with the guideline of using whole grains. Overall, however, only 1-4% of the day-care institutions meet all the guidelines for morning meals. A higher degree of compliance can be achieved if more day-care institutions:

- Offer both fruit/vegetables and bread at each morning meal
- Offer fats, where the main source to fat is vegetable oil, as an alternative to butter
- To a greater extent vary between whole grains and non-whole grains/potatoes - some more whole grain and others more non-whole grain

The day-care institutions typically serve bread and possibly spread together with vegetables and/or fruit as an afternoon meal. The pre-schools have a high degree of compliance with the guidelines for whole grain products. Overall, however, only 0-1% of the day-care institutions meet all the guidelines. A higher degree of compliance can be achieved if more day-care institutions:

- Offer fats, where the main source to fat is vegetable oil, as an alternative to butter
- Offer meat, fish, eggs and legumes more often and cheese less often
- Offer leaner varieties of meat, cheese and dairy products more often
- Increase the proportion of vegetables and/or fruit - at least ½ vegetables and/or fruit in all afternoon meals
- To a greater extent vary between whole grains and non-whole grains/potatoes - and offer non-wholegrain products maximum twice a week

Finally, the day-care institutions typically serve milk and water to drink at breakfast and water for lunch, morning and afternoon meals. Most nurseries serve milk in the afternoon, while the other types of institutions most often serve milk at lunch. The day-care institutions have a high degree of compliance with most of the guidelines for beverages, and 24-54% of the day-care institutions meet all the guidelines for beverages at breakfast and the other meals of the day. This applies, for example supply of juices, sweet drinks, and milk to the nursery children. The day-care institutions have a high degree of compliance with the guidelines for sweets (73-92%). A higher degree of compliance can be achieved if more day-care institutions:

- Offer milk to pre-school children
- Limit cake, desserts and other sweet dishes to once a month in pre-schools

Around 70% of the nurseries and the integrated institutions have a high or a very high degree of focus on limiting the use of salt, while almost half of the pre-schools have this focus.

Overall the survey finds that about 40% of the guidelines are well implemented in Danish day-care institutions with an in-house food supply for at least one meal a day. This means that at least three out of four day-care institutions are meeting the guidelines. The best implementation is seen for the guidelines of beverages and lunch meals, where 70% and 60% respectively are well implemented. The findings must be seen in the light of recommendations for lunch meals were presented in 2009, while the recommendations for breakfast, morning and afternoon meals are new.

Thus, there are guidelines for the individual meals that a large proportion of day-care institutions meet. There are also many areas, which call for action, in order to make the food supply in line with the Danish Veterinary and Food Administration's recommendations in "Guide to healthier food in the day-care institution".

1. Baggrund

En stor del af danske førskolebørn spiser frokost og mellemmåltider i daginstitutioner via madordninger, som daginstitutionerne står for. Henholdsvis 78% af vuggestuebørn og 46% af børnehavebørn er eksempelvis omfattet af en frokostordning (Glavind and Pade, 2016). Hvis en daginstitution tilbyder f.eks. frokost og to mellemmåltider, svarer det til op mod halvdelen af et barns energibehov, og det er derfor vigtigt, at daginstitutioners mad- og drikke tilbud indeholder nok energi og har en god ernæringsmæssig sammensætning (Trolle, Christensen and Lassen, 2018). Ifølge dagtilbudsloven skal børn i kommunale, selvejende, udliciterede og private daginstitutioner have et sundt frokostmåltid alle hverdage (*Dagtilbudsloven - Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven)*, 2019). Forældrebestyrelsen i den enkelte daginstitution kan dog fravælge at tilbyde et frokostmåltid.

Daginstitutionerne kan bruge Fødevarestyrelsens anbefalinger i "Guide til sundere mad i daginstitutionen" fra 2018 som udgangspunkt for at sikre, at både morgenmad, frokost og mellemmåltider er sunde. Anbefalingerne er i guiden udformet som en række principper for morgenmad, frokost og mellemmåltider samt drikkevarer (Fødevarestyrelsen, 2018b). Hvis daginstitutionen følger guiden, kan den markedsføre sig med Måltidsmærket (måltidsmærket.dk).

Måltider er mere end energi og næringsstoffer, idet rammerne for måltiderne og daginstitutioners måltidspædagogik også har betydning for børnenes trivsel (Hansen *et al.*, 2018). Fødevarestyrelsen har derfor ligeledes udgivet en guide med anbefalinger til rammer om det gode måltid (Fødevarestyrelsen, 2018a). Guiden kan hjælpe daginstitutioner i arbejdet med måltidets pædagogiske fundament og giver råd til, hvordan det gode måltid kan fremmes. Eksempelvis i forhold til samarbejde om måltiderne og de voksnes deltagelse i måltiderne.

Den ernæringsmæssige kvalitet af frokostmåltider tilbudt i daginstitutioner blev senest monitoreret i 2010 (Nielsen *et al.*, 2011). Madudbud til morgen- og mellemmåltider blev ikke monitoreret i denne forbindelse. Der er behov for en opdateret monitorering af madudbud og rammer for måltiderne i daginstitutioner dels i forbindelse med udgivelsen af de nye anbefalinger for alle måltider i daginstitutioner og anbefalinger for rammer om det gode måltid, dels for at kunne følge udviklingen i den ernæringsmæssige kvalitet af maden. En monitorering kan være med til at målrette fremtidige indsatser, der har som mål at fremme sunde kostvaner blandt førskolebørn.

2. Formål

Hovedformålet er at monitorere, i hvilken grad danske daginstitutioner (vuggestuer, integrerede institutioner og børnehaver) med interne¹ madordninger opfylder principperne i "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b).

Målet er derudover at indhente oplysninger om de strukturelle rammer for madordningerne herunder f.eks. varetagelse af opgaver i forbindelse med madordningen, brug af mærkningsordninger og fokus på madspild, samt samarbejde om måltiderne og de voksnes deltagelse i måltiderne - så vidt muligt for at få et repræsentativt billede på tværs af forskellige typer af daginstitutioner og relevante madtilbud.

Undersøgelsen skal kunne fungere som en baselinemåling for fremtidige undersøgelser, således at udviklingen kan følges over tid. Desuden kan undersøgelsen være med til at identificere særlige indsatsområder og behov i forhold til formidling af principperne.

2.1 Prioriteringer og afgrænsninger

Fokus i undersøgelsen er på udbuddet af mad til morgen, formiddag, frokost og eftermiddag i daginstitutioner, der selv planlægger, indkøber og/eller tilbereder maden (interne madordninger). Udbud af mad, som følge af eksternt produceret mad, er således ikke monitoreret. Medbragt mad i madpakker og til fødselsdage o.l. er ikke inkluderet i undersøgelsen.

Principperne i guiden gælder for børn i alderen cirka 1-6 år, hvorfor særlige madtilbud til børn under 1 år ikke er monitoreret.

Ud fra ernæringsmæssige overvejelser er følgende fødevarergrupper blevet prioriteret: Tilbud om grønsager og frugt, samt tilbud om fisk, fuldkornsprodukter, søde sager og drikkevarer. Der er også spurgt til brug af federe kød, ost og mejeriprodukter samt fedtstoffer.

Spørgsmål vedrørende de strukturelle rammer for maden i daginstitutionerne er inkluderet, f.eks. varetagelse af opgaver i forbindelse med madordningen, brug af mærker og fokus på madspild, mens de sociale og pædagogiske rammer ikke er prioriteret i denne undersøgelse.

Med hensyn til integrerede institutioner, som har både vuggestue- og børnehavebørn, er der kun spurgt til madudbud for én børnegruppe i den enkelte institution, hhv. enten vuggestuebørn eller børnehavebørn.

---

¹ Interne madordninger er madordninger, hvor hovedparten af maden produceres i daginstitutionen og varetages af personale i daginstitutionen. Modsat eksterne madordninger hvor hovedparten af maden produceres af en ekstern cateringleverandør eller et fælleskøkken uden for institutionen. Ingen madordning refererer til, at børnene selv har medbragt madpakke.

3. Metode

3.1 Undersøgellesdesign

Undersøgelsen er gennemført som et tværsnitsstudie via et online selvadministreret spørgeskema. Metoden er retrospektiv, idet daginstitutionerne beskriver den mad, som de har tilbudt den seneste dag, uge eller måned.

3.2 Udvikling og test af spørgeskema

Udviklingen af spørgeskemaet tog udgangspunkt i de tilsvarende spørgeskemaer udviklet til skoler, ungdomsuddannelser og arbejdspladser (Lassen *et al.*, 2018) og i principperne for madtilbud i "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Desuden blev inspiration fra tidligere undersøgelser blandt daginstitutioner anvendt (Christensen, 2009; Nielsen *et al.*, 2011; Glavind and Pade, 2016).

Relevansen og indholdet af spørgeskemaet blev vurderet af i alt 5 personer med kostfaglig baggrund, dvs. repræsentanter fra Fødevarestyrelsen og en faglig organisation. Sidstnævnte kommenterede dog udelukkende spørgsmål vedrørende strukturelle rammer, praksis i køkkenet mv.

Spørgeskemaet blev brugertestet i 6 daginstitutioner (1 vuggestue, 1 børnehave og 4 integrerede institutioner) med intern madordning og som minimum udbud af frokost. For 4 af daginstitutionerne besøgte en projektmedarbejder køkkenet i det tidsrum, hvor maden blev tilberedt (f.eks. fra kl. 7.30-13) og registrerede (inkl. vejning) madtilbud og brug af råvarer. Derefter blev køkkenpersonalet bedt om at udfylde spørgeskemaet. Hertil blev den såkaldte "tænke-højt" metode anvendt (Willis and Artino, 2013). Respondenten blev bedt om at tænke højt, mens vedkommende udfyldte spørgeskemaet. Projektmedarbejderen havde mulighed for at spørge ind til de enkelte besvarelser undervejs. For de sidste 2 daginstitutioner udfyldte køkkenpersonalet spørgeskemaet med "tænke-højt"-metoden uden forudgående registrering af udbud.

Den tilbudte mad, som projektmedarbejderen havde registreret, blev sammenlignet med det udfyldte spørgeskema og evalueret én efter én. Eksempelvis blev det sammenlignet, om daginstitutionerne havde glemt at registrere en fødevare eller svarede en anden fødevare end projektmedarbejderen. Som følge af brugertesten blev spørgeskemaets spørgsmål, svarmuligheder og sprogbrug justeret. Således blev spørgeskemaet løbende justeret frem til pilottesten.

Spørgeskemaet blev pilottestet i den endelige opsætning (online) i oktober 2018 blandt en repræsentativ gruppe på i alt 100 daginstitutioner. Nogle svartider lå i den høje ende, og som følge heraf blev lidt flere spørgsmål gjort ikke-obligatoriske, således at daginstitutionen havde mulighed for at springe dem over frem for måske at droppe ud af undersøgelsen.

3.3 Endeligt spørgeskema

Spørgeskemaet indeholdt i alt 105 spørgsmål, af hvilke cirka 80% var obligatoriske, men antallet af spørgsmål, som den enkelte daginstitution skulle besvare, var færre, idet det afhang af institutionens madudbud. Den gennemsnitlige svartid var 25 minutter i det endelige spørgeskema.

Tabel 1. Temaer, indhold og tidsramme for spørgsmål i spørgeskema til daginstitutioner

Temaer	Indhold	Hvor lang tid spørges der til?
Om daginstitutionen	Type af daginstitution, organisering, geografisk beliggenhed, antal børn og alder på børn	Generelle spørgsmål som det ser ud på besvarestidspunktet
Overordnet om måltiderne i daginstitutionen	Til hvilke måltider er der tilbud om mad og hvordan (madordning, madpakke)	Generelle spørgsmål som det ser ud på besvarestidspunktet
Morgenmad	Hyppighed og antal børn, der spiser morgenmad Type af madtilbud og madtilbuddenes indhold af råvarer herunder kød, fisk, grønt, stivelsesprodukter, mejeriprodukter og fedtstoffer ¹	Frekvens den seneste uge og sidst det blev tilbudt
Formiddagsmad		Hver dag den seneste uge
Frokost		Hver dag den seneste uge og frekvens de seneste to uger for udvalgte produkter
Eftermiddagsmad		Hver dag den seneste uge og frekvens de seneste to uger for udvalgte produkter
Drikkevarer	Tilbud om vand, mælk, saft mv. til hvert måltid ¹	Seneste servering
Søde sager	Tilbud om kage, slik, chokolade, chips og søde drikkevarer ²	Frekvens på månedsbasis
Overordnede strukturelle rammer, praksis i forhold til madudbud og fokuspunkter	Varetagelse af opgaverne i forbindelse med madordningerne ¹ , antal medarbejdere i køkkenet og deres uddannelse ² , beslutning omkring evt. frokostordning ³ , mad- og måltidspolitik ² , brug af anbefalinger ² , måltider på personalemøder ² , spisning med børnene ² , brug af mærker ved indkøb ² , fokus på begrænsning af madspild, salt og søde sager ² , brug af økologiske produkter ² , Det Økologiske spisemærke ² , Måltidsmærket ² , type af madordning til frokost herunder vegetariske madordninger ³	Generelle spørgsmål som det ser ud på besvarestidspunktet

1: Spørgsmål stilles til daginstitutioner, der har en intern madordning til det pågældende måltid.

2: Spørgsmål stilles til daginstitutioner, der har en intern madordning til mindst et af dagens måltider.

3: Spørgsmål stilles til daginstitutioner, der har en intern madordning til frokost.

Spørgeskemaets temaer, indhold og hvor lang tid tilbage, der spørges til, er beskrevet i tabel 1. For morgenmad blev der spurgt til typer af madtilbud den seneste uge. Der blev desuden spurgt til den sidste gang, hvor morgenmad blev tilbudt vedrørende detaljer for brug af mælkeprodukter, fedtstoffer og pålæg. Testene viste, at det ofte er den samme slags morgenmad, der bliver tilbudt hver dag. For formiddagsmad, frokost og eftermiddagsmad blev der spurgt til udbuddet hver dag den seneste uge, og for frokost og eftermiddagsmad blev yderligere spurgt til de seneste to uger for udvalgte produkter, idet nogle af principperne gælder for to uger.

Testene viste, at det ofte også var den samme slags drikkevarer, der blev tilbudt til de enkelte måltider hver dag, hvorfor spørgsmål vedrørende drikkevarer blev stillet for den seneste servering. Spørgsmål vedrørende søde sager blev stillet på månedsbasis, idet principperne for søde sager gælder for en måned.

Overblik over spørgsmålene i spørgeskemaet fremgår af tabellerne i bilag C til P. Tre eksempler på spørgsmål er vist i figur 1-3. Langt de fleste spørgsmål blev stillet i forhold til, om en given fødevarer blev brugt den pågældende dag. Andelen af grønsager og frugt i formiddags-, frokost- og eftermiddagsmåltidet blev evalueret i form af en billedserie udviklet til formålet (figur 3).

Eftermiddag					
Hvilken type mellemmåltid blev tilbudt om eftermiddagen den seneste uge? Mindst et X for hver dag					
	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Frugt (fx frugtbåde, frugtmos)	☐	☐	☐	☐	☐
Grønsager (fx gnavegrønt, grønt i retten)	☐	☐	☐	☐	☐
Brød og evt. pålæg (fx rugbrød, boller, kiks)	☐	☐	☐	☐	☐
Morgenmadsprodukter, mælkeprodukter o.l. (fx havregryn, cornflakes, koldskål)	☐	☐	☐	☐	☐
Grød (fx risengrød, flerkornsgrød)	☐	☐	☐	☐	☐
Suppe (fx høsekøds-, tomatsuppe)	☐	☐	☐	☐	☐
Andre retter (fx pizza, kartoffelbåde, wrap, pastasalat)	☐	☐	☐	☐	☐
Kage, søde retter o.l. (fx småkager, æbleskiver, is)	☐	☐	☐	☐	☐
Ved ikke	☐	☐	☐	☐	☐
Ingen mad denne dag	☐	☐	☐	☐	☐

Figur 1. Spørgsmål vedrørende typen af større mellemmåltider om eftermiddagen

Hvilke slags brød, kornprodukter eller kartofler blev serveret til eftermiddag den seneste uge?
Mindst et X for hver dag

	Mandag	Tirsdag	Onsdag	Torsdag	Fredag
Hvedebrød, boller o.l. <i>uden</i> fuldkorn	☐	☐	☐	☐	☐
Hvedebrød, boller o.l. med <i>lidt</i> fuldkorn*	☐	☐	☐	☐	☐
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.**	☐	☐	☐	☐	☐
Rugbrød	☐	☐	☐	☐	☐
Knækbrød, skorper o.l.	☐	☐	☐	☐	☐
Kiks, riskager o.l.	☐	☐	☐	☐	☐
Hvide ris, gryn, kerner o.l. <i>uden</i> fuldkorn (fx grødris, hirseflager, majsmelet)	☐	☐	☐	☐	☐
Fuldkornsrís, -gryn, -kerner o.l. (fx brune ris, havregryn, knækkede kerner)	☐	☐	☐	☐	☐
Cornflakes o.l.	☐	☐	☐	☐	☐
Pasta, nudler <i>uden</i> fuldkorn	☐	☐	☐	☐	☐
Fuldkornspasta, -nudler	☐	☐	☐	☐	☐
Kartofler	☐	☐	☐	☐	☐
Andet brød/kornprodukt	☐	☐	☐	☐	☐
Ved ikke	☐	☐	☐	☐	☐
Ingen af disse produkter	☐	☐	☐	☐	☐

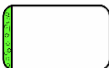

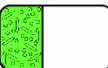
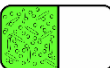
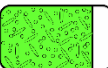
* Med lidt fuldkorn menes, at under en tredjedel af melet er fuldkorn

** Med fuldkorn menes produkter, der lever op til Nøglehulsmærket eller Fuldkornslogoet. For hjemmebagt brød svarer det til, at mindst en tredjedel af melet er fuldkorn

Figur 2. Spørgsmål vedrørende typen af brød, kornprodukter o.l. i større mellemmåltider om eftermiddagen

Eftermiddag

*
Hvor meget fyldte grønsager og frugt i forhold til den samlede mængde mad ved servering til EFTERMIDDAG den seneste uge?
Tænk på den mængde, der udgår fra køkkenet
(Angiv mængden af frugt og grønt inklusiv bælgfrugter men *ikke* kartofler)

	Ikke noget eller en smule	En mindre del	En god del	En væsentlig del	Halvdelen eller mere	Størstedelen	Ikke relevant/ Ved ikke
							
Mandag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Tirsdag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Onsdag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Torsdag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Fredag	☐	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Figur 3. Spørgsmål og illustration af andelen af grønsager og frugt i større mellemmåltider om eftermiddagen

3.4 Indsamling af e-mailadresser

Omkring halvdelen af landets kommuner leverede lister med navne og e-mailadresser på kommunale og private daginstitutioner i kommunen. De resterende navne og e-mailadresser blev dels fundet på kommunernes hjemmeside og dels købt hos www.institutioner.dk. Dette resulterede i 3738 e-mailadresser til enten institutionens leder eller institutionens "hoved"-postkasse. Til sammenligning findes der ifølge Danmarks Statistik 3937 daginstitutioner på enhedsniveau inkl. puljeordninger i den seneste opgørelse fra 2018 (beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik - statistikbanken.dk/boern4 (27.2.2019)).

Af de 3738 daginstitutioners e-mailadresser blev 100 tilfældigt udvalgt til at deltage i pilottesten. I alt 33 besvarede pilottesten, hvorved antal e-mailadresser til brug for hovedundersøgelsen var 3705.

I alt 305 e-mailadresser blev efter hovedudsendelsen fundet på kommunernes hjemmesider for de institutioner, hvor invitationen ikke kunne leveres – som regel fordi e-mailadressen ikke fandtes mere. I alt 103 e-mailadresser blev efterfølgende frasorteret, f.eks. fordi institutionen var nedlagt, det ikke var muligt at finde en ny e-mailadresse, eller fordi besvarelsen viste, at institutionen var uden for målgruppen (f.eks. skole, fritidsordning, dagpleje, specialinstitution). Dermed er 3602 (3738 fratrukket 33 og 103) e-mailadresser (daginstitutioner) dermed mulige respondenter.

Tabel 2. Fordeling af daginstitutioner på regioner if. Danmarks Statistik og daginstitutioner if. oplysninger fra kommuner

Region	Daginstitutioner if. Danmarks Statistik ¹ n=3937		Daginstitutioner if. oplysninger fra kommuner n=3602	
	n	%	n	%
Hovedstaden	1243	32	1104	31
Midtjylland	935	24	888	25
Nordjylland	452	11	384	11
Sjælland	526	13	497	14
Syddanmark	781	20	729	20

1: Egne beregninger baseret på tal fra Danmarks Statistik – statistikbanken.dk/boern4.

Sammenlignet med Danmarks Statistik blev 91% af landets daginstitutioners e-mailadresser identificeret. Af tabel 2 fremgår, at fordelingen af de indhentede daginstitutioner i forhold til region stort set er den samme som Danmarks Statistiks fordeling.

3.5 Udsendelse og rykkerprocedure

Daginstitutionerne blev inden udsendelse tilfældigt opdelt i to lige store puljer. I den ene gruppe blev de integrerede daginstitutioner bedt om at udfylde for børnehavebørn, og i den anden gruppe blev de integrerede institutioner bedt om at udfylde for vuggestuebørnene. Dette for at begrænse spørgsmålenes omfang til den enkelte respondent, og fordi det kan være svært for respondenterne at overskue at besvare spørgeskemaet for to børnegrupper på en gang. Dermed opnås en mere retvisende besvarelse for den enkelte børnegruppe. Der er desuden forskellige principper for madordninger mht. brødtype til kolde frokostretter og type af drikkemælk til de to børnegrupper, hvorfor det er vigtigt at vide, hvilken børnegruppe daginstitutionen har besvaret for. Både i invitationsmailen og i spørgeskemaet blev de integrerede institutioner gjort opmærksomme på hvilken børnegruppe, de skulle besvare skemaet for. Ordlyden i invitationsmailen er vist i bilag B.

Spørgeskemaet blev udsendt i uge 45-46 i 2018 via e-mail med link til spørgeskemaet. Alle daginstitutioner, der ikke havde besvaret spørgeskemaet efter cirka en uge, blev rykket én gang per e-mail i uge 47-48. Der blev udsendt rykker til 3090 daginstitutioner.

Daginstitutionerne havde mulighed for at kontakte en projektmedarbejder per telefon eller e-mail, f.eks. hvis de havde problemer med at få linket til at fungere, eller hvis det ikke var den korrekte person, som mailen var sendt til. For at fremme besvarelsesprocenten blev der udlovet 10 gavekort á kr. 500 blandt alle besvarelser, og køkkenerne blev lovet en tilbagemelding i form af nærværende rapport ved deltagelse.

3.6 Dataopbejdning

Data blev rensset for respondenter udenfor målgruppen, f.eks. specialinstitution, dagpleje, skole og fritidsordning. Besvarelser, hvor der eksempelvis var uoverensstemmelse mellem besvarelse af institutionstype og aldersinterval, blev frasorteret, hvis det gav anledning til forkert udfyldelse af spørgeskemaet – f.eks. i forhold til hvilken børnegruppe spørgeskemaet var besvaret for.

Spørgsmål, hvor det var muligt for respondenterne at angive en åben besvarelse, blev gennemgået og kodet om, hvis der fandtes en relevant lukket svarkategori, eksempelvis type af mælk, personalets uddannelse mv. Besvarelserne blev desuden gennemgået for ulogiske svar og kodet om, hvis det var muligt.

4. Resultater

4.1 Svarprocent

Tabel 3 viser den endelige svarprocent, samt antallet af spørgeskemaer i de forskellige trin af udsendelsen og oprensning af data. Efter bortrens endte svarprocenten således på 29%.

Tabel 3. Svarprocent og antal spørgeskemaer i udsendelsen og oprensning af data

	Antal
Udsendte spørgeskemaer	3602
Besvarede spørgeskemaer før datarens	1109
Bortrensede spørgeskemaer	56
Spørgeskemaer inkluderet i analyser	1053 ¹
Svarprocent	29%

1: Heraf er 21 delvis besvarede, dvs. som minimum besvaret ift. madudbud og delvis ift. rammer og praksis

Tabel 4 illustrerer fordelingen af henholdsvis daginstitutioner indhentet fra kommunerne og daginstitutioner i undersøgelsen på landets fem regioner. Alle regioner er godt repræsenteret i undersøgelsen, dog er Hovedstaden en smule underrepræsenteret (25% i analyser versus 31% der er udsendt spørgeskema til). Højeste svarprocent ses i Nordjylland og Sjælland (35%), mens laveste svarprocent ses i Hovedstaden (24%).

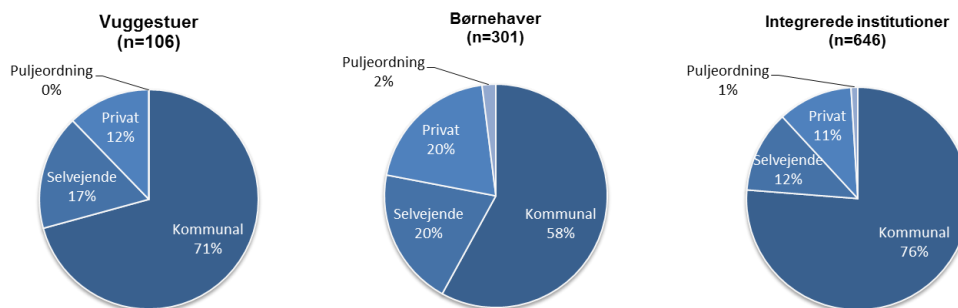
Tabel 4. Fordeling af daginstitutioner på regioner for henholdsvis daginstitutioner der er udsendt spørgeskema til og daginstitutioner inkluderet i analyser

Region	Daginstitutioner der er udsendt spørgeskema til n=3602		Daginstitutioner inkluderet i analyser n=1053		Svarprocent n=3602
	n	%	n	%	
Hovedstaden	1104	31	268	25	24
Midtjylland	888	25	251	24	28
Nordjylland	384	11	133	13	35
Sjælland	497	14	172	16	35
Syddanmark	729	20	229	22	31

4.2 Karakteristik af daginstitutioner

Tabel C.1 i bilag C viser besvarelsene for de enkelte spørgsmål vedrørende typer og organisering af daginstitutionerne.

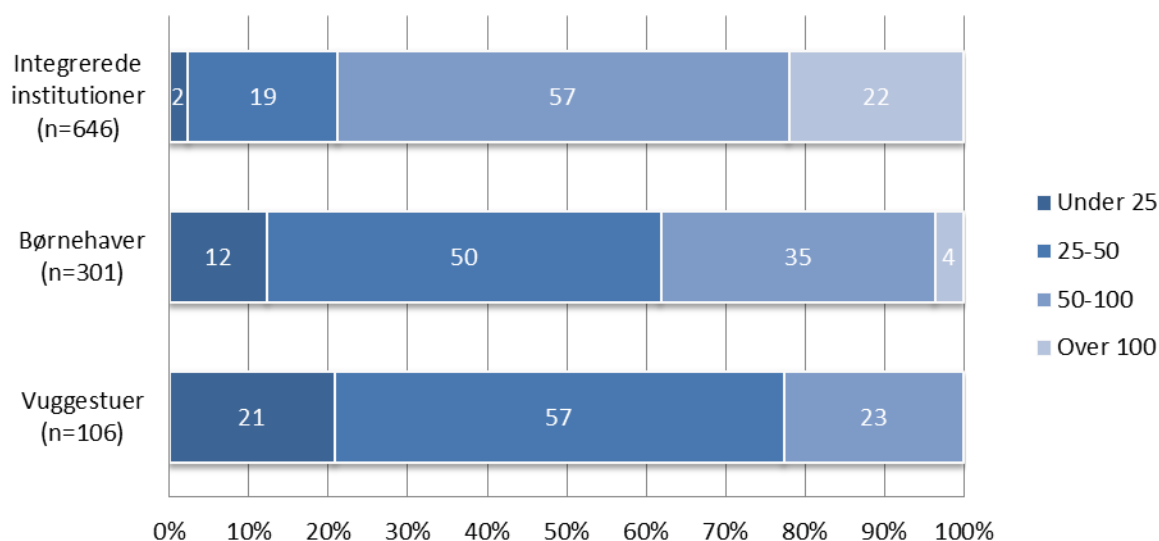
Blandt de 1053 daginstitutioner, som er inkluderet i analyserne, er 106 vuggestuer, 301 er børnehaver og 646 er integrerede institutioner. Kommunale daginstitutioner udgør den største gruppe blandt alle tre typer af daginstitutioner (vuggestuer 71%, børnehaver 58%, integrerede institutioner 76%) (figur 4). Selvejende og private daginstitutioner samt puljeordninger, der drives af private leverandører på baggrund af enten en driftsaftale (selvejende, puljeordning) eller en godkendelse (privat) fra kommunalbestyrelsen (<https://socialministeriet.dk/arbejdsomraader/dagtilbud/typer-af-tilbud/daginstitutioner/>), er mest udbredte blandt børnehaver, idet de udgør henholdsvis 29% af vuggestuerne, 42% af børnehaverne og 24% af de integrerede institutioner. To børnehaver nævner, at de er organiseret på en anden måde (foreningsejet, samdreven).

Figur 4. Organisering af vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner (procentvis fordeling)

Tabel C.1 i bilag C viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål vedrørende daginstitutionernes størrelse og børnegruppens alder.

Daginstitutionerne er blevet spurgt til antal børn i institutionen (bilag C). Af figur 5 fremgår, at en størrelse på 25-50 børn er mest udbredt blandt vuggestuer (57%), mens 21% har under 25 børn, og 23% har 50-100 børn. Børnehaver er lidt større, idet 50% har 25-50 børn, 35% har 50-100 børn og 4% har over 100 børn. Integrerede institutioner er dog langt de største. Her har 57% mellem 50 og 100 børn, 22% har over 100 børn, mens 19% har 25-50 børn.

Figur 5. Antal børn i de deltagende daginstitutioner (procentvis fordeling)

4.3 Daginstitutioner med madordninger

Tabel D.1 i bilag D viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål vedrørende udbredelse af madordninger – enten via en intern ordning eller en ekstern ordning.

Alle de deltagende daginstitutioner er blevet spurgt, om de har en madordning til henholdsvis morgenmad, formiddagsmad, frokost, eftermiddagsmad, sen eftermiddagsmad (efter kl. 16) og aftensmad. Alternativet er, at børnene har madpakke med, eller børnene ikke spiser mad på disse tidspunkter. Sidstnævnte besvarelser er vist i bilag D.

Samlet set har 85% af de deltagende daginstitutioner en madordning til morgen, 68% har en madordning til formiddag, 58% til frokost og 67% til eftermiddag. Kun 24% angiver, at de har en madordning

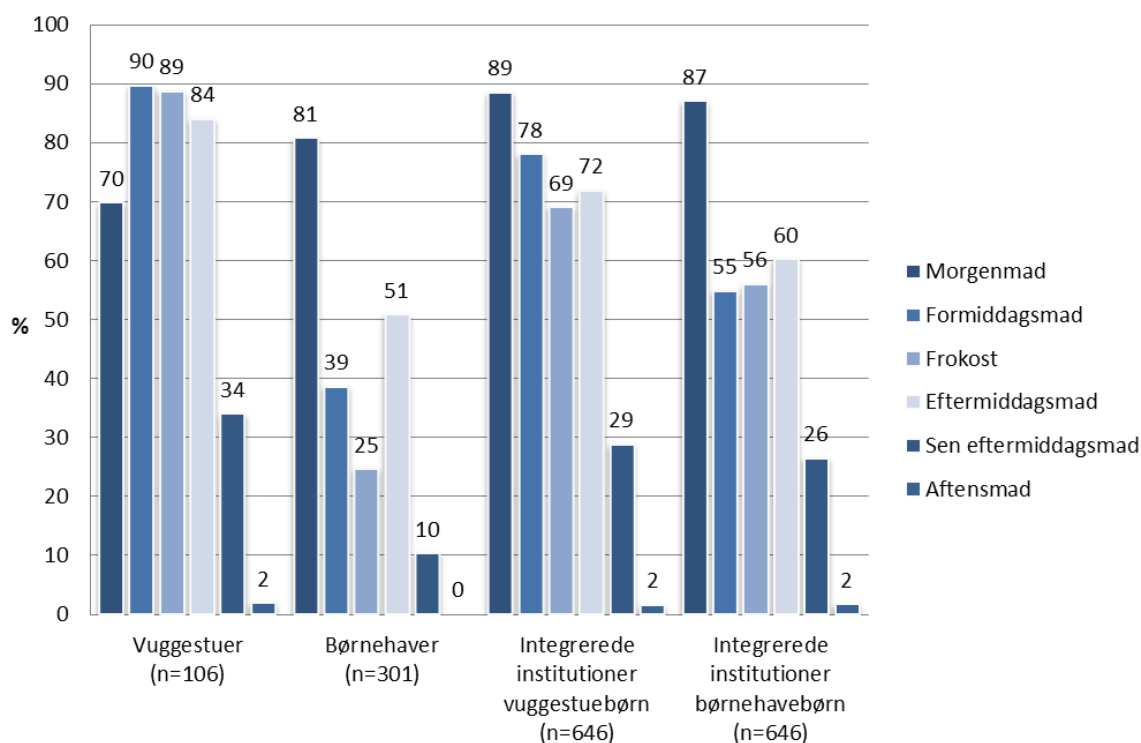

sent om eftermiddagen (efter kl. 16), mens stort set ingen daginstitutioner har en madordning til aften (1%).

I de integrerede institutioner og i børnehaverne er morgenmad det måltid, som daginstitutionerne oftest tilbyder, idet henholdsvis 89% af de integrerede institutioner tilbyder dette til vuggestuebørn, 87% af de integrerede institutioner tilbyder morgenmad til børnehavebørn, og 81% af børnehaverne har en madordning, der inkluderer morgenmad (figur 6). Lidt færre vuggestuer tilbyder morgenmad (70%).

Formiddagsmad tilbydes i henholdsvis 90% af vuggestuerne og til vuggestuebørnene i 78% af de integrerede institutioner. Væsentlig færre integrerede institutioner tilbyder formiddagsmad til børnehaver (55%), og endnu færre børnehaver tilbyder formiddagsmad (39%).

Madordninger til frokost er mest udbredt blandt vuggestuerne, idet 89% svarer, at de tilbyder frokost. I alt 69% af de integrerede institutioner tilbyder frokost til vuggestuebørn, og 56% tilbyder frokost til børnehavebørn. Færrest børnehaver har en madordning, idet 25% har svaret, at de tilbyder frokost.

Figur 6. Udbredelse af madordninger i daginstitutionerne

Nogenlunde samme mønster ses for madordninger til eftermiddag. Her tilbyder henholdsvis 84% af vuggestuerne og 72% af de integrerede institutioner madordninger til vuggestuebørn, mens 60% af de integrerede institutioner og 51% af børnehaverne tilbyder en madordning til børnehavebørn.

Langt færre daginstitutioner har en madordning efter kl. 16 (sen eftermiddagsmad), idet mellem 26% og 34% af vuggestuerne og de integrerede institutioner har svaret, at de har en ordning. Kun 10% af børnehaverne har en madordning sent om eftermiddagen, og endelig tilbyder meget få af daginstitutionerne aftensmad (2%).

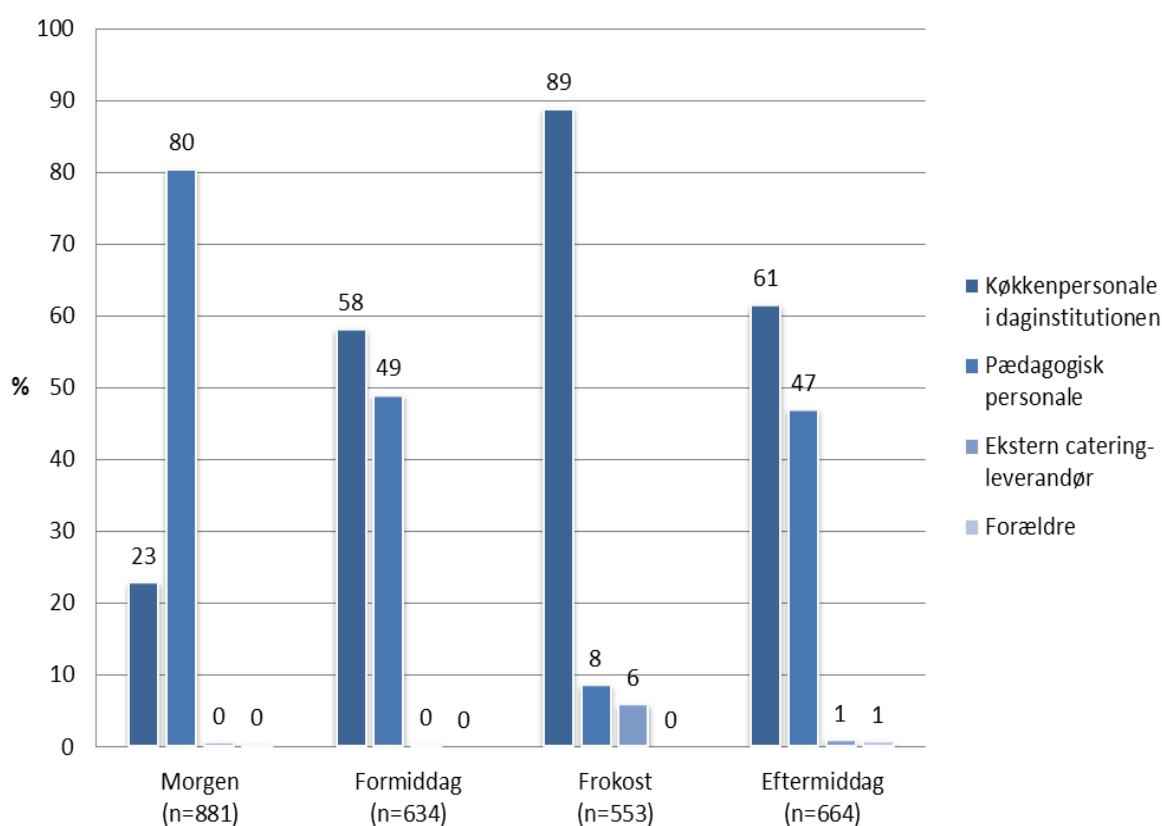
Besvarelserne i forhold til medbragt madpakke, og hvorvidt der ikke er mad på det pågældende tidspunkt, er vist i tabel D.1 i bilag D.

4.4 Opgaver i forbindelse med madordningen og spising

Det pædagogiske personale varetager tilberedning af morgenmaden i 80% af daginstitutionerne, mens de varetager tilberedning af mad til formiddag og eftermiddag i knap halvdelen af daginstitutionerne til formiddag og eftermiddag (figur 7).

I 89% af daginstitutionerne varetager køkkenpersonalet tilberedning af frokost, mens køkkenpersonalet tilbereder mellemmåltiderne i ca. 60% af daginstitutionerne.

Eksterne cateringleverandører varetager tilberedning af frokosten i 6% af daginstitutionerne og tilberedning af eftermiddagsmaden i 1% af daginstitutionerne.

Figur 7. Varetagelse af tilberedning af dagens måltider i daginstitutioner med madordning (intern og eksternt)

Tabel E.1 i bilag E viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål vedrørende hvem, der varetager opgaverne i forbindelse med madordningen. Af bilag E fremgår, at pædagoger oftere varetager de forskellige opgaver i forbindelse med madordningen i børnehaverne sammenlignet med vuggestuerne og de integrerede institutioner, hvor det oftere er køkkenpersonalet. Stort set ingen daginstitutioner svarer, at forældre står for tilberedning, dog angiver 5% af daginstitutionerne, at forældre står for indkøb til eftermiddagsmaden.

Det pædagogiske personale spiser sammen med børnene til frokost og eftermiddag i stort set alle daginstitutioner (94-97%). Til morgen og formiddag er det lidt færre daginstitutioner (83-94%). Køkkenpersonalet spiser sammen med børnene i ganske få daginstitutioner (0-7%), færrest til mellemmåltiderne. Resultaterne er vist i bilag E, tabel E.2.

4.5 Daginstitutionernes køkkenpersonale

Tabel F.1 i bilag F viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål vedrørende daginstitutionernes køkkenpersonale. Spørgsmålene er stillet til daginstitutioner med intern madordning til mindst et af dagens måltider.

Flest vuggestuer har køkkenpersonale ansat (80%), mens lidt færre integrerede institutioner har køkkenpersonale (67%). Kun 33% af børnehaverne har køkkenpersonale ansat.

Antallet af køkkenmedarbejdere i vuggestuer svarer typisk til ca. 0,5-1 fuldtidsansat, mens det er lidt lavere i børnehaver (ca. 0,25-0,75 fuldtidsansat). De integrerede institutioner har typisk lidt flere ansatte svarende til ca. 0,75-1,5 fuldtidsansatte.

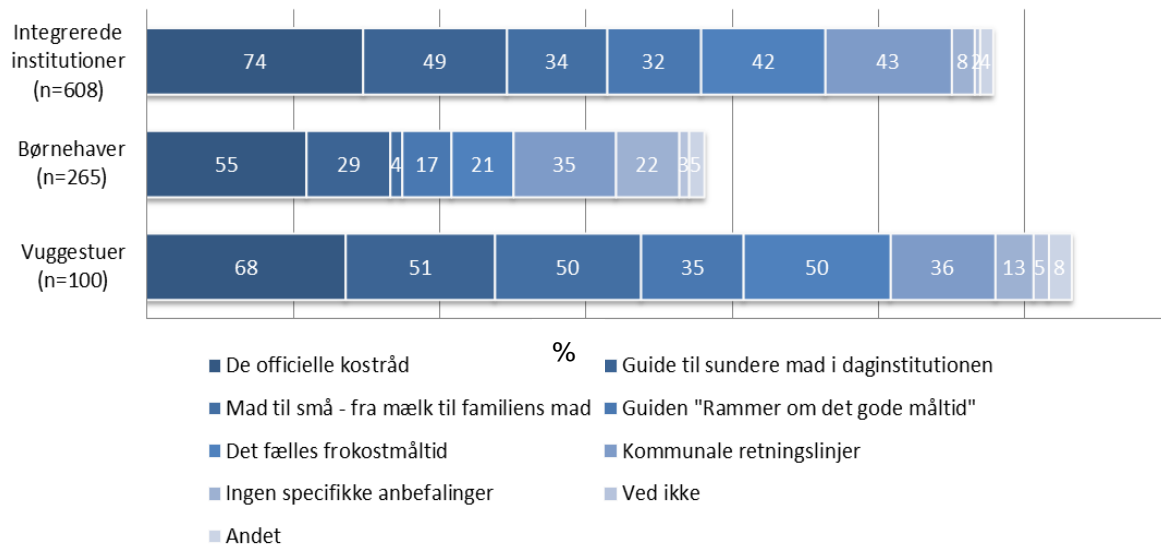
For alle typer af daginstitutioner gælder, at personalet oftest er uddannet ernærings- eller køkkenassistent eller er ufaglært. Således er 26% af køkkenpersonalet uddannet ernærings- eller køkkenassistent i vuggestuerne, 28% i børnehaverne og 40% i de integrerede institutioner. Andelen af daginstitutioner med ufaglært køkkenpersonale (hverken pædagogisk eller kostfaglig uddannelse) er 41% i vuggestuerne, 45% i børnehaverne og 36% i de integrerede institutioner.

4.6 Mad- og måltidspolitik og anbefalinger

Tabel G.1 i bilag G viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål i forhold til mad- og måltidspolitik, brug af anbefalinger ved planlægning af måltiderne og måltider som punkt på personalemøder.

En nedskreven mad- og måltidspolitik er stort set lige udbredt blandt vuggestuer (81%), børnehaver (81%) og integrerede institutioner (85%), der har madordning til mindst et måltid om dagen. I vuggestuer og integrerede institutioner er det især ledelsen, der har udarbejdet politikken (62%), mens det i børnehaver i lidt højere grad er det pædagogiske personale (65%) og forældrebestyrelsen (67%). Køkkenpersonalet deltager især i vuggestuer (41%) og integrerede institutioner (36%), mens køkkenpersonalet har deltaget i udarbejdelsen af politikken i 13 % af børnehaverne.

Når daginstitutionerne planlægger maden og måltiderne, er det ifølge besvarelserne især de officielle kostråd, som bliver brugt (hhv. 68%, 55% og 74% for vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner) (figur 8). Cirka halvdelen af vuggestuerne (51%) og de integrerede institutioner (49%) angiver at bruge "Guide til sundere mad i daginstitutionen", mens dette gælder for knap en tredjedel af børnehaverne (29%). Guiden "Rammer om det gode måltid" angives at blive brugt af godt 35% af vuggestuerne, 32% af de integrerede institutioner og 17% af børnehaverne. Især vuggestuerne og de integrerede institutioner angiver at bruge "Mad til små – fra mælk til familiens mad" (hhv. 50% og 34%).

Figur 8. Brug af anbefalinger ved planlægning af madtilbuddene (flere svar mulige)

De tidligere anbefalinger "Det fælles frokostmåltid" bliver ifølge besvarelserne brugt af henholdsvis 50% af vuggestuerne, 21% af børnehaverne og 42% af de integrerede institutioner. Kommunale retningslinjer nævnes af mellem 35% og 43% af institutionerne. I alt 48 daginstitutioner nævner andre "anbefalinger" – herunder f.eks. "sund fornuft", at eksterne leverandører sørger for, at maden lever op til anbefalingerne, samt henviser til Sundhedsstyrelsen og sundhedsplejersken. Endelig svarer 13% af vuggestuerne, 22% af børnehaverne og 8% af de integrerede institutioner, at de ingen specifikke anbefalinger bruger.

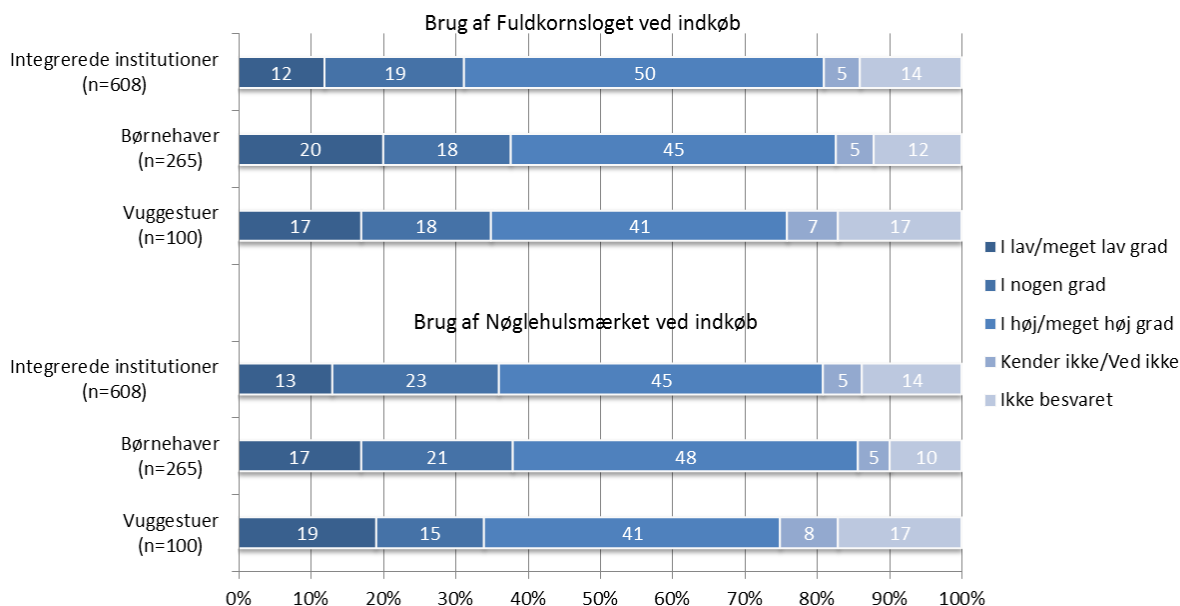
Henholdsvis 60% af vuggestuerne, 68% af børnehaverne og 62% af de integrerede institutioner svarer, at måltider er et punkt på personalemøder ved sjældnere end hvert tredje møde. I 13-19% af institutionerne er måltider et punkt på dagsordenen på hvert tredje møde.

Tabel G.2 i bilag G viser besvarelserne for de enkelte spørgsmål vedrørende, hvem der har besluttet, at der skal være en madordning til frokost. Hvorvidt der er en frokostordning eller ej, er i de fleste daginstitutioner besluttet af forældrene enten ved afstemning eller alternativt af forældrebestyrelsen. I vuggestuerne er beslutningen taget af forældrene i 66% af tilfældene, mens det tilsvarende tal er 77% i de integrerede institutioner. I stort set alle børnehaver med frokostordning er det forældrene, som har taget beslutningen (96%). Kommunen har taget beslutningen i 18% af vuggestuerne, 13% af de integrerede institutioner og 3% af børnehaverne. I alt 23 daginstitutioner har svaret "andet" til dette spørgsmål. Her svarer daginstitutionerne eksempelvis ejer, leder og/eller personale.

4.7 Brug af mærker, økologi og Måltidsmærket

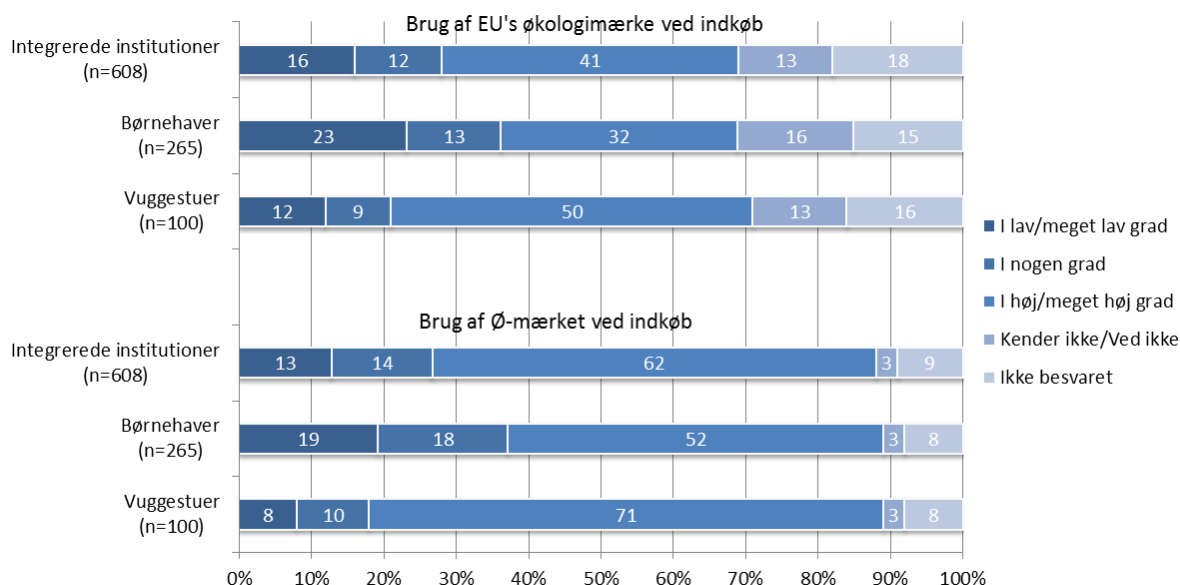
Tabel H.1 i bilag H viser besvarelserne vedrørende brug af Nøglehulsmærket, Fuldkornslogoet, Ø-mærket og EU's økologimærke ved indkøb.

Knap halvdelen af institutionerne svarer, at de "i høj grad" eller "i meget høj grad" går efter Nøglehulsmærket ved indkøb (hhv. 41% af vuggestuerne, 48% af børnehaverne og 45% af de integrerede institutioner) (figur 9). Nogenlunde det samme billede tegner sig for brug af Fuldkornslogoet, hvor 41% af vuggestuerne, 44% af børnehaverne og 50% af de integrerede institutioner "i høj grad" eller "i meget høj grad" går efter Fuldkornslogoet ved indkøb.

Figur 9. Brug af Nøglehulsmærket og Fuldkornslogoet ved indkøb (procentvis fordeling)

Ø-mærket bliver brugt lidt oftere ved indkøb end EU's økologimærke. Af besvarelserne fremgår således, at 71% af vuggestuerne, 52% af børnehaverne og 62% af de integrerede institutioner "i høj grad" eller "i meget høj grad" går efter Ø-mærket ved indkøb (figur 10). De tilsvarende tal for brug af EU's økologimærke er hhv. 50%, 32% og 41%.

Figur 10. Brug af Ø-mærket og EU's økologimærket ved indkøb (procentvis fordeling)

Tabel H.2 i bilag H viser besvarelserne vedrørende økologi, og tabel H.3 viser besvarelserne vedrørende Måltidsmærket.

I alt 77% af vuggestuerne, 46% af børnehaverne og 60% af de integrerede institutioner angiver, at andelen af økologiske produkter udgør over 60% (tabel 5). Færrest daginstitutioner svarer, at økologiske

råvarer udgør mellem 30% og 60%. Andelen af institutioner, hvor økologiske produkter udgør mindst 90%, 37%, 12% og 16% for henholdsvis vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner.

Tabel 5. Brug af økologiske produkter blandt daginstitutioner med intern madordning til mindst et måltid om dagen (procentvis fordeling)

	0-30%	30-60%	60-90%	90-100%	Ved ikke	Ikke besvaret
Vuggestuer (n=100)	13%	5%	40%	37%	3%	2%
Børnehaver (n=322)	29%	18%	34%	12%	4%	2%
Integrerede inst. (n=608)	20%	14%	44%	16%	3%	3%

Cirka en tredjedel af vuggestuerne og de integrerede institutioner har Det Økologiske Spisemærke, mens 12% af børnehaverne har mærket. Blandt dem, der har spisemærket, har cirka halvdelen af vuggestuer og børnehaver mærket i sølv eller guld. I integrerede institutioner med spisemærke har godt halvdelen mærket i sølv, mens godt en femtedel har mærket i guld. Vuggestuer og integrerede institutioner har haft spisemærket længst, idet hhv. 62% af vuggestuerne og 57% af de integrerede institutioner har haft mærket i mindst 2 år. Blandt børnehaver med spisemærket har 62% haft det i ½-5 år.

Cirka halvdelen af daginstitutionerne er "enige" eller "meget enige" i, at maden er blevet sundere som følge af arbejdet med Det Økologiske Spisemærke – kun få er uenige. Endelig er mellem 43% og 53% af daginstitutionerne "enige" eller "meget enige" i, at madspildet er blevet mindre som følge af arbejdet med Det Økologiske Spisemærke – færrest integrerede institutioner og flest børnehaver.

Blandt vuggestuer, som har en intern madordning til mindst et måltid om dagen, svarer 5%, at de har Måltidsmærket. Det tilsvarende tal er 1% blandt børnehaver og 4% blandt integrerede institutioner. Langt de fleste af daginstitutionerne er "enige" eller "meget enige" i, at det er nemt at lave mad, der smager godt med Måltidsmærket. Besvarelserne er lidt mere spredt for daginstitutionernes holdning til, at maden er blevet sundere som følge af arbejdet med Måltidsmærket, dog stadig med flest "enige" eller "meget enige" daginstitutioner.

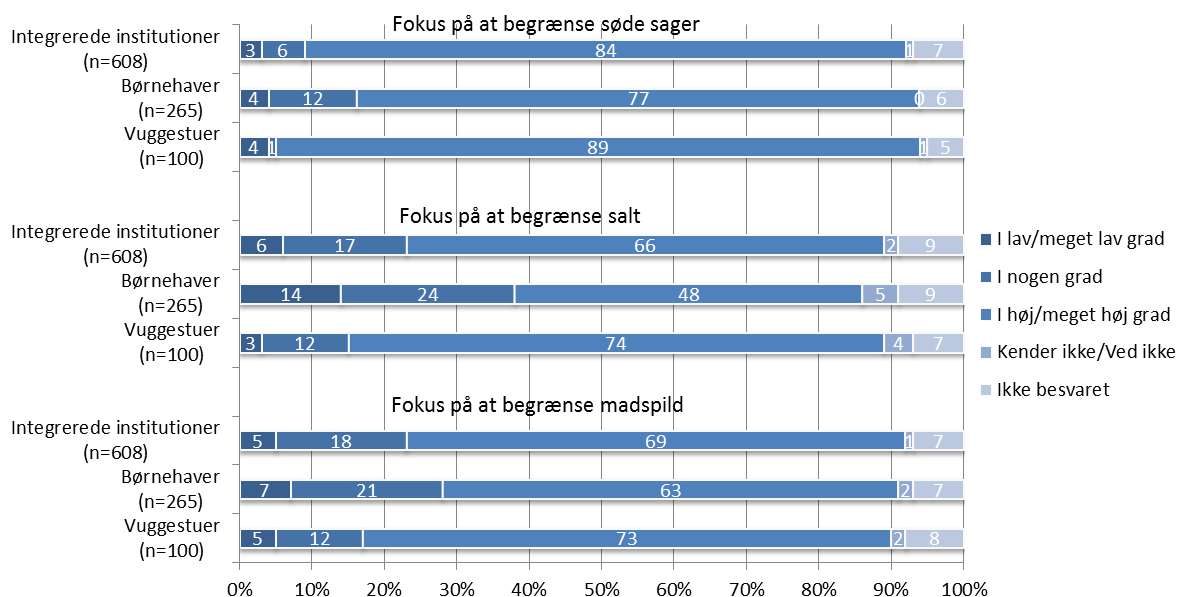
Blandt årsagerne til ikke at have Måltidsmærket angiver flest, at de ikke kender Måltidsmærket (hhv. 28% af vuggestuerne, 26% af børnehaverne og 24% af de integrerede institutioner). Flest vuggestuer ønsker at få Måltidsmærket i fremtiden (18%), mens lidt færre børnehaver og integrerede institutioner angiver dette svar (hhv. 5% og 13%). Imellem 16% og 24% af daginstitutionerne har ikke taget stilling til, om de vil have Måltidsmærket, og endelig svarer 6-7% af daginstitutionerne, at de ikke er interesserede i Måltidsmærket. Især børnehaver har oplyst andre årsager herunder nævnes ofte, at daginstitutionen kun tilbyder morgenmad eller kun har madpakker (til frokost/eftermiddag).

4.8 Madspild, salt og søde sager

Tabel I.1 i bilag I viser besvarelserne vedrørende fokus på begrænsning af madspild, salt og søde sager.

Blandt de tre fokusområder madspild, salt og søde sager, er begrænsning af søde sager det område, som flest daginstitutioner har fokus på. Således har 89% af vuggestuerne, 77% af børnehaverne og 84% af de integrerede institutioner "i høj grad" eller "i meget høj grad" fokus på at begrænse søde sager (figur 11). Daginstitutionerne begrænser især søde sager ved kun at tilbyde dem ved særlige lej-

ligheder og ved at tilbyde "sundere" udgaver. Især i vuggestuerne tilbyder en relativ stor del aldrig søde sager (38%).

Figur 11. Grad af fokus på at begrænse henholdsvis søde sager, salt og madspild (procentvis fordeling)

Der er især fokus på begrænsning af salt i vuggestuerne, hvor 74% svarer at de "i høj grad" eller "i meget høj grad" har fokus på begrænsning af salt. Det tilsvarende tal er 48% for børnehaverne og 66% for de integrerede institutioner. Daginstitutionerne begrænser især brugen af salt ved at reducere mængden af salt ved tilberedning og tilsmage med andre smagsgivere.

Med hensyn til madspild er det igen flest vuggestuer, som har fokus på madspild (73%), mens 63% af børnehaverne og 69% af de integrerede institutioner har dette fokus "i høj grad" eller "i meget høj grad". I vuggestuer og integrerede institutioner er det især ved at udnytte alle rester og sætte mindre mad frem ad gangen, som dominerer i forhold til at begrænse madspild. I alle typer af daginstitutioner er det desuden ved at bruge hele råvaren og ved at tilpasse portionsstørrelserne, at madspild begrænses. Blandt besvarelserne i "Andet" er det udnyttelse af rester til fodring af dyr, som bliver nævnt af flest.

4.9 Madordninger med mindre kød til frokost/vegetariske ordninger

Tabel J.1 i bilag J viser besvarelserne vedrørende udbredelse af madordninger med mindre kød/vegetariske ordninger til frokost.

For alle typer af daginstitutioner gælder, at de fleste betegner deres madordning til frokost som en madordning med både kød og fisk (hvv. 76% vuggestuer, 80% børnehaver og 83% integrerede institutioner). Flest vuggestuer (18%) og færrest integrerede institutioner (14%) betegner madordningen til frokost, som en madordning med mindre kød (tilbyder kød mindre end 1 gang om ugen i varme retter, men tilbyder også fisk, mejeriprodukter og æg). Få betegner deres madordning som vegetarisk eller vegansk, hhv. 4% af vuggestuerne, 4% af børnehaverne og 1% af de integrerede institutioner.

Som argument for at have en madordning til frokost med mindre kød/fisk eller vegetarisk/vegansk svarer flest vuggestuer og integrerede institutioner, at det er af økonomiske grunde (hvv. 65% og 67%),

mens dette argument gælder for 50% af børnehaverne. Næst efter økonomi angiver daginstitutionerne "af hensyn til miljøet" (53-57%) og "af hensyn til sundhed" (hhv. 30% af vuggestuerne, 43% af børnehaverne og 51% af de integrerede institutioner). I alt 27 daginstitutioner har angivet "af hensyn til at alle kan spise den samme mad" som argument. Dyreetiske grunde og forældres ønsker er kun brugt som begrundelse af ganske få daginstitutioner (hhv. 11 og 10 daginstitutioner).

Daginstitutioner, der betegner deres madordning til frokost som vegetarisk/vegansk eller en madordning med mindre kød, er også blevet spurgt, om de bruger forskellige fødevarer og produkter i stedet for kød og evt. fisk, æg og mejeriprodukter. Flest daginstitutioner angiver, at de bruger bælgfrugter (hhv. 90% af vuggestuerne, 88% af de integrerede institutioner og 64% af børnehaverne). Plantebaseret pålæg og spreads bruges af flest vuggestuer (55%) og integrerede institutioner (54%), mens det bruges af 29% af børnehaverne. Dernæst bruger daginstitutionerne frø med meget protein (hhv. 45% af vuggestuerne, 50% af børnehaverne og 44% af de integrerede institutioner). Produkter som soja-produkter, kødalternativer og plantesmør bruges af op til 16% af daginstitutionerne, mens op til 14 % af daginstitutionerne bruger plantedrik og plantebaseret fløde/yoghurt (op til 14%).

Endelig er daginstitutioner, der betegner deres madordning til frokost som en madordning med kød eller evt. med mindre kød, blevet spurgt om hvorvidt en vegetarisk eller vegansk madordning er blevet efterspurgt af forældre indenfor de sidste par år. Hertil svarer langt de fleste daginstitutioner "nej" (71-74%), mens 12-15% svarer "ja".

4.10 Morgenmad

Bilag K, tabel K.1-K.7, viser resultater for morgenmad i vuggestuer, børnehaver, mad til hhv. vuggestuebørn og børnehavebørn i integrerede institutioner og integrerede institutioner samlet. Daginstitutioner med interne madordninger til morgenmad er medtaget i opgørelsen. I den følgende beskrivelse af morgenmad er integrerede institutioner beskrevet samlet og kun opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehavebørn, hvor der er forskelle i principper eller resultater.

4.10.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til morgen og antal børn?

Stort set alle daginstitutioner tilbyder morgenmad hver dag. Antallet af børn, der typisk spiser morgenmad i institutionen, er relativt lille. I alt 73% af vuggestuerne og 60% af børnehaverne svarer således, at det typiske antal er under 10 børn per dag. Blandt integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. vuggestuebørn og børnehavebørn, svarer flest også under 10 børn per dag (hhv. 80% og 51%).

4.10.2 Tilbud til morgenmad

Størstedelen af de integrerede institutioner og børnehaver tilbyder morgenmadsprodukter, mælkeprodukter o.l. hver dag (hhv. 89% og 92%). Færre vuggestuer tilbyder disse produkter hver dag (45%).

Cirka tre fjerdedele af både vuggestuerne og de integrerede institutioner tilbyder grød hver dag (hhv. 77% og 71%), mens kun lidt over en fjerdedel af børnehaverne tilbyder grød hver dag (28%). Endelig tilbyder godt halvdelen af alle typer af daginstitutioner brød og evt. pålæg hver dag, idet 57% af vuggestuerne, 60% af børnehaverne og 61% af de integrerede institutioner har angivet 5 gange om ugen (hver dag).

Frugt tilbydes hver dag i 31% af vuggestuerne og i de integrerede institutioner, mens lidt færre børnehaver tilbyder frugt hver dag (21%). Størstedelen af institutionerne har ikke serveret grønsager til mor-

genmad den seneste uge. Kun 4% af vuggestuerne, 6% af børnehaverne og 9% af de integrerede institutioner angiver, at de har serveret grønsager hver dag den seneste uge.

Endelig tilbyder langt de fleste af daginstitutionerne drikkemælk til morgenmad hver dag (hhv. 92% af vuggestuerne, 82% af børnehaverne og 89% af de integrerede institutioner). Cirka tre fjerdedele af daginstitutionerne tilbyder postevand i kander o.l. (bilag O).

Tabel K.4 viser de mere specifikke tilbud af morgenmadsprodukter og mælkeprodukter dertil. Stort set alle børnehaver og integrerede institutioner, der tilbyder morgenmadsprodukter, tilbyder havregryn (99%), mens 92% af vuggestuerne tilbyder havregryn, når de svarer på, hvad de har tilbudt, sidst de tilbød morgenmadsprodukter. Især børnehaver og integrerede institutioner tilbyder cornflakes uden fuldkorn (hhv. 44% og 32%) og havrefras o.l. med fuldkorn (hhv. 37% og 34%). Mellem 73% og 80% af daginstitutionerne har tilbudt morgenmadsprodukter af fuldkorn/fuldkornsgrød hver dag den seneste uge, mens 26-29% af børnehaverne og de integrerede institutioner samt 8% af vuggestuerne har tilbudt morgenmadsprodukter/grød uden fuldkorn hver dag den seneste uge (tabel K.3).

Tørret frugt o.l. og sukker o.l. som tilbehør bliver især tilbudt i børnehaver (hhv. 30% og 36% af børnehaverne). I de integrerede institutioner tilbydes godt en femtedel tørret frugt o.l. og sukker o.l. (hhv. 21% og 23%), mens lidt færre vuggestuer tilbyder tørret frugt o.l. (18%), og endnu færre vuggestuer tilbyder sukker o.l. som tilbehør (10%). Blandt andre typer af tilbehør har daginstitutionerne nævnt frugt, frugtmos, kanel, rugbrødsdryg og kokos.

I vuggestuer, der tilbyder morgenmadsprodukter, tilbyder de fleste letmælk til morgenmadsprodukterne (79%), mens 28% tilbyder skummet-/minimælk. I børnehaverne er det omvendt, idet 81% tilbyder skummet-/minimælk, og 18% tilbyder letmælk til morgenmadsprodukterne. I de integrerede institutioner er der en mere ligelig fordeling, idet 60% tilbyder letmælk og 64% tilbyder skummet-/minimælk. Syrnede mælkeprodukter over 1,5% fedt tilbydes af 13% af vuggestuerne, 3% af børnehaverne og 12% af de integrerede institutioner. Øvrige syrnede mælkeprodukter som f.eks. ymer, magre yoghurtprodukter, skyr og frugtyoghurt tilbydes af op til 8% af daginstitutionerne. Enkelte daginstitutioner har nævnt laktosefri mælk, "rismælk" og yoghurt generelt i den åbne besvarelse (Andet).

Når daginstitutionerne tilbereder grød, er det især havregrød (98-100%), mens øllebrød tilbydes af 18% af vuggestuerne, 14% af de integrerede institutioner og 5% af børnehaverne. Enkelte vuggestuer og integrerede institutioner nævner også mannagryn, hirseflager, rismel, byg, rug, enkorn og emmerkorn. Cirka halvdelen af daginstitutionerne bruger mælk i eller til grøden (hhv. 59% af vuggestuerne, 48% af børnehaverne og 54% af de integrerede institutioner) og knap halvdelen bruger kun vand.

Godt halvdelen af institutionerne tilbyder smør, blandingsprodukt til grød (52-54%), mens blød plantemargarine, planteolie o.l. tilbydes af 11% af vuggestuerne, 2% af børnehaverne og 5% af de integrerede institutioner. Blandt øvrigt tilbehør tilbyder især børnehaverne sukker o.l. (49%), mens 17% af vuggestuerne, 31% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 24% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn tilbyder sukker o.l. til grød. Nødder tilbydes af mindre end 10% af institutionerne, dog slet ikke i vuggestuerne. Blandt "andet tilbehør" har institutionerne især selv nævnt frugt, frugtmos, kanel, tørret frugt og rosiner.

Rugbrød er den brødtype, som flest daginstitutioner tilbyder, når de svarer på, hvad de har tilbudt, sidst de tilbød brød til morgenmad. I alt 63% af vuggestuerne, 54% af børnehaverne og 57% af de integrerede institutioner tilbyder rugbrød. Næst efter rugbrød er fuldkornshvedebrød-/boller den type

brød, som flest tilbyder (hhv. 44% vuggestuer, 46% børnehaver og 53% integrerede institutioner). Knækbrød, skorper o.l. tilbydes af 33% af vuggestuerne, 45% af børnehaverne og 35% af de integrerede institutioner. De fleste tilbyder fuldkornsknækbrød (88-97%). Hvedebrød, boller o.l. med lidt fuldkorn tilbydes af flest vuggestuer (38%), mens lidt færre børnehaver og integrerede institutioner tilbyder denne type brød (hhv. 26% og 25%). At institutionerne hovedsageligt tilbyder brødtyper af fuldkorn bekræftes også af svarene på, hvor mange gange de har serveret brød uden eller med fuldkorn den seneste uge. Mellem 33% og 47% har således tilbudt fuldkornsbrød 5 gange den seneste uge, mens 10-21% har serveret hvedebrød uden eller med lidt fuldkorn (tabel K.3).

Både smør og blandingsprodukter o.l. tilbydes af 44% af vuggestuerne. En tredjedel af børnehaverne og de integrerede institutioner tilbyder smør, mens henholdsvis 68% af børnehaverne og 60% af de integrerede institutioner tilbyder blandingsprodukter o.l. Blød plantemargarine, minarine o.l. er mindre brugt, idet hhv. 21% af vuggestuerne, 5% af børnehaverne og 10% af de integrerede institutioner tilbød dette sidste gang de tilbød morgenmad.

Ost dominerer blandt pålægget, når daginstitutionerne svarer i forhold til hvilke typer pålæg, de tilbød ved seneste morgenmad. Mellem 67% og 77% af daginstitutionerne tilbyder således ost som pålæg. Når ost tilbydes, tilbyder flest fast ost over 17% fedt (hhv. vuggestuer 53%, børnehaver 63% og integrerede institutioner 54%). Fast ost højst 17% fedt og frisk ost over 5% tilbydes af mellem 25% og 40% af daginstitutionerne, mens mager frisk ost som f.eks. hytteost stort set ikke tilbydes. Federe ost over 17% fedt tilbydes typisk hver dag, når institutionen tilbyder denne ostetype. Efter ost er marmelade den type pålæg, som flest daginstitutioner bruger til morgenmad (hhv. 19% af vuggestuerne, 33% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn, 42% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn og 59% af børnehaverne).

Børnehaver og integrerede institutioner tilbyder også kødpålæg (12% for begge). 27 børnehaver og integrerede institutioner har tilbudt federe kød over 10% fedt hver dag den seneste uge, mens 26 daginstitutioner har tilbudt det 1-4 gange. I alt 38 daginstitutioner nævner andre typer pålæg herunder frugt, rosiner, kanel og peanutbutter. En relativ stor del af vuggestuerne og lidt færre børnehaver og integrerede institutioner tilbyder ikke pålæg til brødet (hhv. 27%, 11% og 16%).

4.10.3 Opfyldelse af principperne for morgenmad

Blandt dem, der tilbyder morgenmad, opfylder kun 5% af vuggestuerne, 2% af børnehaverne og 3-4% af de integrerede institutioner (afhængig af om de har besvaret for vuggestuebørn eller for børnehavebørn) alle ti principper for morgenmad.

Tabel 6 viser opfyldelse af de enkelte principper. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette), nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette) og lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

For vuggestuerne ligger fire af principperne i grøn kategori, mens fire principper lander i gul kategori og to principper i rød kategori. For børnehaver ligger og integrerede institutioner ligger henholdsvis fem og tre af principperne i grøn kategori, mens henholdsvis tre og fem principper lander i gul kategori og to principper i rød kategori.

Mere specifikt gælder, at stort set alle opfylder princippet om at tilbyde mælk eller yoghurt dagligt og princippet om at undlade at bruge skyr, ymer og lignende produkter, mens mellem 81% og 87% opfyl-

der princippet vedrørende tilbud om gryn, grød, mysli eller brød med fuldkorn dagligt. Som den eneste opfylder 84% af vuggestuerne princippet om at bruge basisråvarer (ingen morgenmadsprodukter uden fuldkorn, ingen federe mælkeprodukter og ingen pålægsschokolade). Desuden opfylder 78% af børnehaverne princippet om altid at tilsætte finthakkede nødder eller fedtstof til grød, og 79% af børnehaverne opfylder princippet om altid at tilbyde fedtstof til grød og brød.

Færrest daginstitutioner opfylder princippet om måltidssammensætning, dvs. at morgenmaden skal sammensættes af følgende elementer: Frugt/grønsager og gryn/grød/mysli/brød og mælk/yoghurt og fedtstof til grød/brød. Henholdsvis 14% af vuggestuerne, 16% af børnehaverne og 20% af de integrerede institutioner opfylder dette. Dette hænger bl.a. sammen med princippet om at tilbyde mindst 1 slags frugt og/eller grønsag kun opfyldes af henholdsvis 31% af vuggestuerne, 22% af børnehaverne og 33-34% af de integrerede institutioner.

I gul kategori, hvor 50-75% af daginstitutionerne opfylder princippet, er principperne: Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen og Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen. For børnehaverne og de integrerede institutioner ligger princippet om at bruge basisråvarer også i denne kategori. Derudover ligger princippet om altid at tilbyde fedtstof til grød og brød og princippet om at tilbyde finthakkede nødder eller fedtstof til grøden i denne kategori for vuggestuerne og de integrerede institutioner.

Bilag K, tabel K.7, viser opfyldelse af principperne for morgenmad, hvor opfyldelsen er sat i relation til besvarelser fra alle respondenter – også dem, der ikke har morgenmadstilbud.

Tabel 6. Opfyldelse af principperne for morgenmad (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder morgenmad)

Opfyldelse af principper for morgenmad*			
Vuggestuer (n=74)	Børnehaver (n=243)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=266)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=296)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
MÆLK ELLER YOGHURT Tilbyd dagligt mælk og/eller et syrnet mælkeprodukt (97%) Undlad brugen af skyr, ymer o.l. produkter (96%) BRUG BASISRÅVARER** (84%) GRYN, GRØD, MYSLI ELLER BRØD Tilbyd dagligt gryn, grød, mysli, brød og/eller et andet morgenmadsprodukt med fuldkorn (82%)	MÆLK ELLER YOGHURT Tilbyd dagligt mælk og/eller et syrnet mælkeprodukt (96%) Undlad brugen af skyr, ymer o.l. produkter (94%) GRYN, GRØD, MYSLI ELLER BRØD Tilbyd dagligt gryn, grød, mysli, brød og/eller et andet morgenmadsprodukt med fuldkorn (81%) Altid fedtstof til grød og brød (79%) Tilsæt finthakkede nødder eller fedtstof til grøden (78%)	MÆLK ELLER YOGHURT Tilbyd dagligt mælk og/eller et syrnet mælkeprodukt (96%) Undlad brugen af skyr, ymer o.l. produkter (95%) GRYN, GRØD, MYSLI ELLER BRØD Tilbyd dagligt gryn, grød, mysli, brød og/eller et andet morgenmadsprodukt med fuldkorn (87%)	MÆLK ELLER YOGHURT Tilbyd dagligt mælk og/eller et syrnet mælkeprodukt (98%) Undlad brugen af skyr, ymer o.l. produkter (97%) GRYN, GRØD, MYSLI ELLER BRØD Tilbyd dagligt gryn, grød, mysli, brød og/eller et andet morgenmadsprodukt med fuldkorn (86%)
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
Tilsæt finthakkede nødder eller fedtstof til grøden (62%) Altid fedtstof til grød og brød (61%) Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen (61%) Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen (59%)	Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen (71%) BRUG BASISRÅVARER** (53%) Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen (52%)	Tilsæt finthakkede nødder eller fedtstof til grøden (64%) Altid fedtstof til grød og brød (63%) Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen (61%) BRUG BASISRÅVARER** (55%) Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen (53%)	Tilsæt finthakkede nødder eller fedtstof til grøden (64%) Altid fedtstof til grød og brød (63%) Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen (63%) BRUG BASISRÅVARER** (56%) Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen (52%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			
1 SLAGS GRØNT Tilbyd mindst 1 slags frugt og/eller grønsager (31%) Altid frugt/grønsager OG gryn/grød/mysli/brød OG mælk/yoghurt OG fedtstof til grød/brød (14%)	1 SLAGS GRØNT Tilbyd mindst 1 slags frugt og/eller grønsager (22%) Altid frugt/grønsager OG gryn/grød/mysli/brød OG mælk/yoghurt OG fedtstof til grød/brød (16%)	1 SLAGS GRØNT Tilbyd mindst 1 slags frugt og/eller grønsager (33%) Altid frugt/grønsager OG gryn/grød/mysli/brød OG mælk/yoghurt OG fedtstof til grød/brød (20%)	1 SLAGS GRØNT Tilbyd mindst 1 slags frugt og/eller grønsager (34%) Altid frugt/grønsager OG gryn/grød/mysli/brød OG mælk/yoghurt OG fedtstof til grød/brød (20%)

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarerstyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der har morgenmad mindst 1 gang om ugen og/eller har svaret på relevante spørgsmål om morgenmadstilbud, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt. **: Ingen morgenmadsprodukter uden fuldkorn, mælkeprodukter over 1,5% fedt til morgenmadsprodukterne og over 5% fedt i grød samt ingen pålægschokolade, nøddecreme o.l.

4.11 Frokostretter

Bilag L, tabel L.1-L.8, viser resultater for frokost i vuggestuer, børnehaver, mad til hhv. vuggestuebørn og børnehavebørn i integrerede institutioner og integrerede institutioner samlet. Daginstitutioner med interne madordninger til frokost er medtaget i opgørelsen. I den følgende beskrivelse af frokostretter er integrerede institutioner beskrevet samlet og kun opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehavebørn, hvor der er fundet væsentlige forskelle mellem de to grupper, eller hvor der er forskellige principper for de to grupper.

4.11.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til frokost og typer af frokost?

Mad til frokost via en intern madordning, hvor maden tilberedes i daginstitutionen, tilbydes af 82% af vuggestuerne, 23% af børnehaverne, 61% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 53% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn. Af de daginstitutioner, som har intern madordning til frokost, tilbyder alle tre typer af daginstitutioner typisk en madordning til frokost hver dag vurderet ud fra registreringerne af madtilbud på de enkelte dage. Således er det kun 7% af børnehaverne og 3% af de integrerede institutioner, som har registreret madtilbud 1-4 dage om ugen.

Tabel L.1 viser, hvilke typer af frokostretter der tilbydes i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner med interne madordninger. Frokostretter er opdelt i kold frokost med brød og pålæg, varm frokost (f.eks. kød- og fiskeret, gryderet, pizza), grød, suppe, "buffet med brød, pålæg og lune retter" og endelig andre retter. Hver daginstitution er blevet bedt om at svare på, hvad de har tilbudt til frokost den seneste uge, hvilket har resulteret i registreringer for i alt 2620 dage (524 daginstitutioner og 5 dage).

Børnehaverne tilbyder kold frokost med brød og pålæg stort set lige så ofte som varm frokost (suppe og grød ikke medregnet), idet de tilbyder kold frokost med brød og pålæg 35% af de registrerede dage, mens de tilbyder varm frokost 32% af dagene (svarende til cirka 1-2 dage om ugen i gennemsnit). Vuggestuerne og de integrerede institutioner tilbyder kold frokost med brød og pålæg 30% af dagene (svarende til cirka 1-2 dage om ugen i gennemsnit), mens varm frokost tilbydes 40% af dagene i vuggestuerne og 39% af dagene i de integrerede institutioner (svarende til cirka 2 dage om ugen i gennemsnit).

Suppe tilbydes stort set lige ofte i alle institutionstyper (13-16% af dagene svarende til godt 1 dag hver anden uge i gennemsnit), mens grød tilbydes lidt oftere af vuggestuerne end af børnehaverne og de integrerede institutioner (hhv. 13% af dagene i vuggestuer svarende til godt 1 dag hver anden uge i gennemsnit, 8% i børnehaver og 7% i integrerede institutioner svarende til cirka 1 dag hver tredje uge). "Buffet med brød, pålæg og lune retter" tilbydes 6-7% af dagene i børnehaverne og de integrerede institutioner (svarende til cirka 1 dag hver tredje uge), mens vuggestuerne stort set ikke tilbyder buffet (2% af dagene). I børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn er der enkelte dage, hvor børnene har medbragt madpakke hjemmefra (1-3% af dagene).

4.11.2 Kolde frokostretters indhold af fødevarer

Tabel L.3-L.4 viser indholdet af fødevarer i kold frokost med brød og pålæg og "buffet med brød, pålæg og lune retter" – herefter benævnt kolde frokostretter. Langt de fleste daginstitutioner tilbyder 1 eller flere slags fisk og skaldyr i de kolde frokostretter (88-92% af dagene for alle institutionstyper). Efter fisk er rødt kødpålæg over 10% fedt det pålæg, som bliver tilbudt mest (hhv. 68% af dagene blandt vuggestuer, 62% af dagene blandt integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn, 56% af dagene blandt børnehaver og 57% af dagene blandt daginstitutioner besvaret for børnehavebørn).

Blandt vuggestuerne tilbydes æg som pålæg 63% af dagene, blandt børnehaverne 53% af dagene og blandt de integrerede institutioner 57% af dagene. I samme leje ligger pålæg af fjerkræ, idet 44% af dagene med kolde frokostretter indeholder fjerkræ blandt vuggestuerne, 53% blandt børnehaverne og 51% blandt de integrerede institutioner. Pålæg af rødt kød med højst 10% fedt tilbydes i mellem 22% og 31% af de kolde frokostretter.

Mellem 17% og 20% af de kolde frokostretter indeholder bælgfrugtpålæg. Andet vegetarisk pålæg som f.eks. avocado, kartofler og banan (ikke figenpålæg) tilbydes i kolde frokostretter 42% af dagene i vuggestuerne, 36% i børnehaverne og 43% i de integrerede institutioner. Figenpålæg tilbydes 21-22% af dagene, mens pålægschokolade o.l. kun tilbydes 1-2% af dagene.

Ost (fedtindhold over 17%) tilbydes 17% af dagene i vuggestuerne, 16% af dagene i børnehaverne og 14% af dagene i de integrerede institutioner. Frisk ost (fedtindhold over 5%) tilbydes 13% af dagene i vuggestuerne, mens det er tilbudt 8% og 9% af dagene i henholdsvis børnehaverne og de integrerede institutioner. Mager fast ost med højst 17% fedt og frisk ost med højst 5% fedt tilbydes endnu sjældnere (4-10% af dagene med kolde frokostretter).

Endelig er der tilbudt andet pålæg i henholdsvis 14% af de kolde frokostretter i vuggestuerne, 12% af dagene i børnehaverne og 10% af dagene i de integrerede institutioner.

Rugbrød er det foretrukne brødprodukt til kolde frokostretter, idet det er tilbudt 97-98% af dagene. De øvrige brød- og kornprodukter tilbydes mindre end 10% af dagene.

Vuggestuerne og de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, tilbyder fedtstof til brødet i langt de fleste kolde frokostretter, mens børnehaverne og de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehalebørn, tilbyder fedtstof til brødet henholdsvis 61% og 73% af dagene. For alle typer af daginstitutioner gælder, at blandingsprodukt tilbydes flest dage (hhv. 41% af dagene i vuggestuerne og 38% i både børnehaverne og de integrerede institutioner). Smør tilbydes flest dage i vuggestuerne og de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn (hhv. 35% og 23% af dagene). Blød plantemargarine, minarine o.l. tilbydes 25% af dagene blandt vuggestuerne, 16% af dagene blandt børnehaverne, 30% af dagene blandt de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 19% af dagene besvaret for børnehalebørn. Få daginstitutioner tilbyder spread med planteolie (1-5% af dagene).

Dressinger o.l. i eller til pålægget tilbydes lidt oftere til børnehalebørn end til vuggestuebørn, idet børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn tilbyder dressing 72-73% af dagene, og vuggestuerne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn tilbyder dressing 61% af dagene. For alle institutionstyper gælder, at mayonnaise, remoulade, pesto o.l. er den mest brugte dressing (54-67% af dagene). Øvrige dressinger med planteolie og mejeribaseret dressing tilbydes hver især mindre end 10% af dagene.

Børnehaverne og de integrerede institutioner tilbyder kød (over 10% fedt) som tilbehør (f.eks. bacon på leverpostej) henholdsvis 8% og 10% af dagene med kolde frokostretter. Vuggestuerne tilbyder kun kød (over 10% fedt) som tilbehør 3% af dagene. Til gengæld tilbyder vuggestuerne ristede løg 14% af dagene, mens det tilsvarende tal for børnehaverne og de integrerede institutioner er henholdsvis 5% og 9%. Nødder er stort set ikke tilbudt som tilbehør.

Blandt børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn indeholder godt halvdelen af de kolde frokostretter de enkelte dage minimum $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt (hhv. 52% og 55%), mens det for vuggestuerne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn er lidt færre retter (hhv. 40% og 47%). Opgøres retterne derimod i forhold til dem, der indeholder minimum $\frac{1}{4}$ grønsager og/eller frugt, indeholder flertallet af retterne denne andel (hhv. 81%, 92% og 85% af retterne for vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner).

4.11.3 Varme frokostretters indhold af fødevarer

Varme frokostretter er defineret som varm frokost (f.eks. kød-/fiskeret, gryderet, pizza), grød, suppe og andre varme retter. Tabel L.2 viser, hvor ofte daginstitutionerne svarer, at de tilbyder henholdsvis fisk/skaldyr, kød/fjerkræ/indmad, æg og bælgfrugter i varme frokostretter. Heraf fremgår, at cirka to tredjedele af vuggestuerne og børnehaverne tilbyder kød, fjerkræ eller indmad i varme frokostretter mindst 1 gang om ugen (2 gange på 2 uger eller oftere), mens den tilsvarende andel for de integrerede institutioner er 80%. Mellem 3% og 9% har ikke serveret kød, fjerkræ eller indmad de seneste 2 uger.

Flest vuggestuer tilbyder fisk eller skaldyr i varme frokostretter mindst 1 gang om ugen (65%), mens lidt færre integrerede institutioner og børnehaver tilbyder fisk eller skaldyr med denne frekvens (hhv. 56% og 44%). Æg i varme frokostretter er ikke tilbudt de seneste 2 uger af 41-46% af daginstitutionerne, mens cirka en tredjedel af daginstitutionerne har tilbudt æg i varme frokostretter hver anden uge (1 gang på 2 uger). Bælgfrugter i varme frokostretter er tilbudt 1-2 gange på 2 uger i cirka halvdelen af daginstitutionerne, mens knap en tredjedel af daginstitutionerne ikke har serveret bælgfrugter i varm ret de seneste 2 uger.

Grød som varm frokostret tilbydes lidt oftere i vuggestuerne end i de øvrige daginstitutioner, idet 47% af vuggestuerne angiver, at de har tilbudt grød hver uge og 34% hver anden uge (1 gang på 2 uger). De tilsvarende tal er henholdsvis 23% og 30% for børnehaverne og 25% og 43% for de integrerede institutioner.

Indholdet af fødevarer i varme frokostretter i den registrerede uge er vist i tabel L.5. Retternes hovedproteinkilde er ofte rødt kød eller fjerkræ, idet vuggestuerne tilbyder rødt kød eller fjerkræ 29% af dagene, børnehaverne tilbyder rødt kød eller fjerkræ 35% af dagene, og de integrerede institutioner tilbyder rødt kød eller fjerkræ 38% af dagene. Kødet er oftest kød med højst 10% fedt. Indmad tilbydes meget få dage.

I vuggestuerne er retternes hovedproteinkilde fisk og skaldyr 20% af dagene, i de integrerede institutioner er det 18% af dagene, mens det er 13% af dagene i børnehaver. Retter med æg som hovedproteinkilde ligger på samme niveau (15-18% af dagene), mens bælgfrugter kun tilbydes som hovedproteinkilde 2-3% af dagene. Endelig indeholder retterne ikke en af de nævnte hovedproteinkilder 30% af dagene i vuggestuerne, 28% af dagene i børnehaverne og 23% af dagene i de integrerede institutioner.

Daginstitutionerne er også blevet spurgt, om de varme frokostretter indeholder andre proteinkilder ud over hovedproteinkilden. Det gør mellem 37% og 46% af retterne. Her svarer flest daginstitutioner, at bælgfrugter er brugt som anden proteinkilde (14-15%), mens ost tilbydes i 11% af retterne i vuggestuerne, 15% af retterne i børnehaverne og 10% af retterne i de integrerede institutioner. Fjerkræ, rødt kød, indmad, fisk og skaldyr samt æg bruges i mindre omfang som anden proteinkilde (<10% af retterne).

Godt 60% af dagene med varme frokostretter indeholder mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt. Således indeholder 61% af retterne mindst $\frac{1}{3}$ grønt blandt vuggestuerne, 62% blandt børnehaverne og 63% blandt de integrerede institutioner. Mellem 80% og 86% af retterne indeholder mindst $\frac{1}{4}$ grønsager og/eller frugt.

De varme frokostretters indhold af stivelsesprodukter, fedtstoffer og mejeriprodukter er i det følgende beskrevet for varm frokost (f.eks. kød-/fiskeretter, gryderetter, pizza), suppe, andre retter sammenlagt og grød for sig.

Kartofler er den foretrukne stivelseskilde i varm frokost/suppe/andre retter (tabel L.6). Således tilbyder vuggestuerne og børnehaverne kartofler i henholdsvis 38% og 36% af denne type retter, mens integrerede institutioner tilbyder kartofler i 43% af retterne. Alle daginstitutioner tilbyder oftere fuldkornsris, -gryn og -kerner samt fuldkornspasta og -nudler end tilsvarende produkter uden fuldkorn. Fuldkornsris o.l. tilbydes således i 17-18% af varm frokost/suppe/andre retter, mens fuldkornspasta tilbydes i henholdsvis 16% af retterne i vuggestuerne, 23% af retterne i børnehaverne og 20% af retterne i de integrerede institutioner.

Olie er det fedtstof, som daginstitutionerne oftest tilsætter varm frokost/suppe/andre retter. I vuggestuerne er 58% af disse retter med planteolie o.l., i børnehaverne er det 50% og i de integrerede institutioner er det 61%. Flest daginstitutioner bruger typisk rapsolie (68-74%), mens cirka halvdelen af daginstitutionerne bruger olivenolie (49-53%). En del daginstitutioner bruger også solsikkeolie (9-17%) mens kun ganske få daginstitutioner bruger vindruekerne-, majs- eller hørfrøolie. Typer af olie er vist i tabel L.2.

Vuggestuer bruger smør, blandingsprodukt, hård margarine i 22% af de varme frokoster/suppe/andre retter, mens 16% af børnehavernes retter indeholder disse fedtstoffer. I de integrerede institutioner indeholder 10% af disse retter smør, blandingsprodukt, hård margarine. Få retter indeholder flydende plantemargarine (6%), mens 17% af de varme frokoster/suppe/andre retter i vuggestuer og cirka en fjerdedel af disse retter i børnehaverne og de integrerede institutioner ikke indeholder disse typer fedtstoffer.

Udover fedtstoffer indeholder de varme frokoster/suppe/andre retter især mejeriprodukter. Vuggestuerne bruger mejeriprodukter halvdelen af dagene med disse retter, børnehaverne i en tredjedel af retterne og de integrerede institutioner i 43% af retterne. Mejeriprodukter med over 5% fedt indgår i lidt flere af retterne end mejeriprodukter med højst 5% fedt. Kokosmælk indgår 9-11% af dagene med varme frokoster/suppe/andre retter, mens nødder og mayonnaise, remoulade, pesto o.l. indgår i få retter (2-7%) – undtagen i børnehaverne, hvor 14% af retterne indeholder mayonnaise, remoulade, o.l. Mellem 36% og 42% af dagene med varme frokoster/suppe/andre retter er ingen af disse produkter tilbudt.

Når daginstitutionerne tilbyder grød som varm frokostret, er stivelseskilden lidt oftere fuldkornsris, -gryn, -kerner o.l. end hvide ris, gryn, kerner o.l. (hhv. 58-64% og 40-45% af grøddagene) (tabel L.7). Enkelte tilbyder også rugbrød. Smør, blandingsprodukt er det foretrukne fedtstof på grøddage, idet det er tilbudt på 33-42% af grøddagene – flest dage i børnehaverne. I vuggestuerne og de integrerede institutioner er der brugt mælkeprodukt med højst 5% fedt i eller til grøden 59-60% grøddagene, mens der er brugt mælkeprodukt med over 5% fedt 13-19% af dagene. Børnehaverne bruger mælkeprodukter med højst 5% fedt 31% af dagene og federe varianter 12% af dagene.

Nødder og sukker o.l. som tilhører bliver tilbudt oftest i børnehaver (hhv. nødder 31% og sukker 42% af grøddagene), mens det er henholdsvis nødder 18% og sukker 15% af grøddagene i vuggestuerne og henholdsvis nødder 20% og sukker 26% af dagene i de integrerede institutioner.

4.11.4 Opfyldelse af principperne for frokostretter

Blandt de daginstitutioner, som tilbyder frokost, opfylder ingen af vuggestuerne, børnehaverne og 0-1% af de integrerede institutioner (afhængig af om de har besvaret for vuggestuebørn eller børnehavebørn) alle 12 principper (13 for mad til vuggestuebørn).

Tabel 7-8 viser opfyldelse af de enkelte principper. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj opfyldelse (over 75% af institutionerne opfylder dette), nogen opfyldelse (50-75% af institutionerne opfylder dette) og lavere opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

For vuggestuerne ligger syv af principperne i grøn kategori, mens to af principperne ender i gul kategori og fire af principperne i rød kategori. De integrerede institutioner har otte principper i grøn kategori, et princip i gul kategori og tre i rød kategori (fire for integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn). Børnehaverne har syv principper i grøn kategori, to principper i gul kategori og tre principper i rød kategori.

Mere specifikt gælder, at 10% af vuggestuerne opfylder princippet om mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt i alle frokostretter. Cirka dobbelt så mange af børnehaverne og de integrerede institutioner opfylder dette princip (hhv. 26%, 19% og 24%).

Mellem 73% og 86% af daginstitutionerne opfylder princippet for tilbud om fisk og kød eller alternativt æg og bælgrugter i kolde frokostretter, mens lidt færre af daginstitutionerne opfylder princippet for tilbud om fisk og kød eller alternativt æg og bælgrugter i varme frokostretter (57-68%). Stort set alle opfylder princippet om højst at tilbyde federe kød i varme frokostretter 1 gang om ugen, mens lidt færre opfylder princippet om højst at tilbyde 1 slags federe kødpålæg i kolde frokostretter (78-93% - flest børnehaver og færrest vuggestuer). Mellem 85% og 91% af daginstitutionerne opfylder princippet om højst at tilbyde ost i kolde frokostretter 1 gang om ugen, lidt færre opfylder princippet om højst at tilbyde grød eller retter med ost i varme frokostretter 1 gang om ugen (72-83%). Stort set alle opfylder princippet om at bruge basisvarer. (Her defineret til at der ikke tilbydes pålægschokolade, nøddecreme o.l. De øvrige råvarer varetages af de andre principper).

Mellem 89% og 93% af vuggestuerne og de integrerede institutioner opfylder princippet om at variere mellem kartofler/ikke-fuldkornsprodukter og fuldkornsprodukter, mens 78% af børnehaverne opfylder princippet. En stor del af alle typer af daginstitutioner opfylder princippet om ikke-fuldkornsprodukter maks. 2 gange om ugen (92-97%). Modsat er det kun få af vuggestuerne og integrerede institutioner, som opfylder princippet om ikke udelukkende at tilbyde rugbrød til vuggestuebørn i kolde frokostretter (5-9%).

Knap halvdelen af børnehaverne og de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet om at tilbyde hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukter i begrænset mængde 2 gange om ugen (hhv. 43% og 49%). I alt 41% af de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, opfylder princippet, mens 26% af vuggestuerne opfylder princippet.

Endelig opfylder 24% af vuggestuerne princippet om altid at tilbyde grønsager/frugt, fisk/kød/æg/bælgfrugter, brød/kornprodukt/kartofler og fedtstof i frokostretter. Lidt flere af børnehaverne og de integrerede institutioner opfylder princippet (hhv. 34% af børnehaverne, 36% og 31% af de integrerede institutioner besvaret for hhv. vuggestue- og børnehavebørn).

Tabel 7. Opfyldelse af principper for frokostretter (høj grad af opfyldelse) (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder frokostretter)

Opfyldelse af principper for frokostretter*			
Vuggestuer (n=87)	Børnehaver (n=67)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=183)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=183)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
Federe kød kan bruges som erstatning for basisråvarer 1 gang om ugen i varme frokostretter (99%)	Federe kød kan bruges som erstatning for basisråvarer 1 gang om ugen i varme frokostretter (100%)	Federe kød kan bruges som erstatning for basisråvarer 1 gang om ugen i varme frokostretter (98%)	Federe kød kan bruges som erstatning for basisråvarer 1 gang om ugen i varme frokostretter (99%)
BRUG BASISRÅVARER** (98%)	BRUG BASISRÅVARER** (99%)	BRUG BASISRÅVARER** (98%)	BRUG BASISRÅVARER** (97%)
Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (92%)	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (97%)	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (93%)	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (95%)
Ost kan erstatte kødpålæg i kolde frokostretter 1 gang om ugen (91%)	1 slags federe kødpålæg kan bruges dagligt i kolde frokostretter (93%)	VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller inden fuldkorn (93%)	VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller inden fuldkorn (91%)
VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller inden fuldkorn (89%)	Ost kan erstatte kødpålæg i kolde frokostretter 1 gang om ugen (85%)	Ost kan erstatte kødpålæg i kolde frokostretter 1 gang om ugen (89%)	Ost kan erstatte kødpålæg i kolde frokostretter 1 gang om ugen (88%)
Fisk, kød, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter*** (84%)	men varier med kartofler eller produkter med mindre eller inden fuldkorn (78%)	Fisk, kød, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter*** (84%)	Fisk, kød, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter*** (86%)
1 slags federe kødpålæg kan bruges dagligt i kolde frokostretter (78%)	Grød eller vegetarretter, hvor ost erstatter kød, fisk, æg eller bælgfrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen (78%)	Grød eller vegetarretter, hvor ost erstatter kød, fisk, æg eller bælgfrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen (81%)	Grød eller vegetarretter, hvor ost erstatter kød, fisk, æg eller bælgfrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen (83%)
		1 slags federe kødpålæg kan bruges dagligt i kolde frokostretter (80%)	1 slags federe kødpålæg kan bruges dagligt i kolde frokostretter (79%)

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der har frokost mindst 3 gange om ugen, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt.

** : Ingen tilbud om pålægsschokolade, nøddecreme o.l.

*** : Tilbud om fisk og kød hver gang ELLER fisk og æg/bælgfrugter hver gang ELLER æg og bælgfrugter hver gang

Tabel 8. Opfyldelse af principper for frokostretter (nogen eller lavere grad af opfyldelse) (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder frokostretter)

Opfyldelse af principper for frokostretter*			
Vuggestuer (n=87)	Børnehaver (n=67)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=183)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=183)
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
Grød eller vegetarretter, hvor ost erstatter kød, fisk, æg eller bælgrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen (72%) Fisk, kød, æg og bælgrugter i varme frokostretter**** (68%)	Fisk, kød, æg og bælgrugter i kolde frokostretter*** (73%) Fisk, kød, æg og bælgrugter i varme frokostretter**** (60%)	Fisk, kød, æg og bælgrugter i varme frokostretter**** (57%)	Fisk, kød, æg og bælgrugter i varme frokostretter**** (62%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			
Hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukt/ost kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (26%) Altid grønsager og/eller frugt OG fisk, kød, æg og/eller bælgrugter OG brød, kornprodukter eller kartofler OG fedtstof***** (24%) 1/3 GRØNT Brug mindst 1/3 grønsager og/eller frugt i alle frokostretter (10%) Tilbyd ikke udelukkende rugbrød til vuggestuebørn i kolde frokostretter (9%)	Hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukt/ost kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (43%) Altid grønsager og/eller frugt OG fisk, kød, æg og/eller bælgrugter OG brød, kornprodukter eller kartofler OG fedtstof***** (34%) 1/3 GRØNT Brug mindst 1/3 grønsager og/eller frugt i alle frokostretter (26%)	Hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukt/ost kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (41%) Altid grønsager og/eller frugt OG fisk, kød, æg og/eller bælgrugter OG brød, kornprodukter eller kartofler OG fedtstof***** (36%) 1/3 GRØNT Brug mindst 1/3 grønsager og/eller frugt i alle frokostretter (19%) Tilbyd ikke udelukkende rugbrød til vuggestuebørn i kolde frokostretter (5%)	Hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukt/ost kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (49%) Altid grønsager og/eller frugt OG fisk, kød, æg og/eller bælgrugter OG brød, kornprodukter eller kartofler OG fedtstof ***** (31%) 1/3 GRØNT Brug mindst 1/3 grønsager og/eller frugt i alle frokostretter (24%)

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der har frokost mindst 3 gange om ugen, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt.

****: Tilbud om fisk og kød ELLER fisk, æg og bælgrugter mindst 1 gang om ugen ELLER bælgrugter og æg mindst 2 gange om ugen ved 3-5 varme frokostretter om ugen (mindst 1 gang hver anden uge ved tilbud om 1-2 varme frokostretter om ugen)

*****: Tilbud om mindst "en mindre del" (1/5) grønsager/frugt OG brød/kornprodukt/kartofler OG fedtstof i hver frokostret OG fisk, kød, æg eller bælgrugt som pålæg eller hovedproteinkilde i mindst 4 af 5 frokostretter (mindst 3 frokostretter hvis 3-4 frokostretter om ugen).

I bilag L, tabel L.8, ses opfyldelse af principperne for frokostretter, hvor opfyldelsen er sat i forhold til alle respondenter.

4.11.5 Opfyldelse af principperne for kød, fisk, æg og bælgrugter i frokostretter

Mellem 73% og 86% af daginstitutionerne opfylder princippet for tilbud om fisk og kød eller alternativt æg og bælgrugter i kolde frokostretter, mens lidt færre af daginstitutionerne opfylder princippet for tilbud om fisk og kød eller alternativt æg og bælgrugter i varme frokostretter (57-68%) (tabel 7 og 8). I beregningen er opfyldelsen af princippet for brug af kød og fisk, der skal bruges af madordninger med kød og fisk, sammenlagt med principperne for brug af fisk, æg og bælgrugter, der skal bruges af hen-

holdsvis madordninger med ingen eller mindre kød og madordninger med ingen eller mindre kød og fisk, jævnfør guiden (Fødevarestyrelsen, 2018b).

Tabel 9 viser, hvorledes daginstitutionerne opfylder de tre principper for kød, fisk, æg og bælgfrugter i varme frokostretter inkl. grød og suppe. Mellem 55% og 59% af daginstitutionerne opfylder princippet om at tilbyde henholdsvis kød og fisk mindst 1 gang om ugen, og de kan dermed betegnes som madordning med kød og fisk i forhold til de varme frokostretter.

Flest vuggestuer og lidt færre børnehaver og integrerede institutioner opfylder princippet om at tilbyde henholdsvis fisk, æg og bælgfrugter mindst 1 gang om ugen, og de kan dermed betegnes som madordning med ingen eller mindre kød (hhv. 8% af vuggestuerne og 2-3% af børnehaverne og de integrerede institutioner). Endelig er der stort set ingen af de øvrige daginstitutioner, som opfylder princippet for brug af æg og bælgfrugter i stedet for kød og fisk (0-1%). Dette resulterer i, at 33-42% af de daginstitutioner, der tilbyder varme frokostretter, hverken opfylder princippet for brug af kød og fisk (som gælder madordninger med kød og fisk) eller princippet om æg og bælgfrugter i stedet for kød og fisk i varme frokostretter (madordninger med ingen eller mindre kød og evt. fisk).

Tabel 9. Opfyldelse af principperne for brug af kød, fisk, æg og bælgfrugter i varme frokostretter inkl. grød og suppe* (procent der opfylder principperne ift. daginstitutioner, der tilbyder varme frokostretter)

Madordning	Princip**	Vuggestuer (n=85)	Børnehaver (n=67)	Integrerede inst. besvaret for vugge- stuebørn (n=183)	Integrerede inst. besvaret for børne- havebørn (n=181)
Kød og fisk	Kød og fisk mindst 1 gang om ugen	59%	55%	55%	59%
Ingen eller mindre kød (fisk tilbydes)	→ Fisk 1-3 gange om ugen og Æg 1-3 gange om ugen og Bælgfrugter 1-3 gange om ugen	8%	3%	2%	3%
Ingen eller mindre kød og fisk	→ Æg 2-3 gange om ugen og Bælgfrugter 2-3 gange om ugen	0%	1%	1%	0%

*: Opfyldelsen er først beregnet for daginstitutioner, der tilbyder kød og fisk mindst 1 gang om ugen. Daginstitutioner, der ikke opfylder dette, er dernæst tjekket for, om de tilbyder fisk, æg og bælgfrugter mindst 1 gang om ugen. Daginstitutioner, der ikke opfylder dette, er dernæst tjekket for om de tilbyder æg og bælgfrugter mindst 2 gange om ugen.

** : Principperne gælder per uge, hvis daginstitutionen tilbyder varme frokostretter 3-5 gange om ugen og per to uger, hvis daginstitutionen tilbyder varme frokostretter 1-2 gange om ugen.

Tabel 10 viser, hvorledes daginstitutionerne opfylder de tre principper for kød, fisk, æg og bælgfrugter samt en kombination af principperne i kolde frokoster med brød og pålæg. I alt 72% af børnehaverne og 77% af vuggestuerne og 78% af de integrerede institutioner opfylder princippet om, at tilbyde kød og fisk i alle kolde frokostretter, og de kan dermed betegnes som madordning med kød og fisk i forhold til de kolde frokostretter.

5-6% af vuggestuerne og de integrerede institutioner opfylder princippet om at tilbyde fisk sammen med enten æg eller bælgfrugtpålæg hver gang, og de kan dermed betegnes som madordning med ingen eller mindre kød. Ingen af børnehaverne opfylder denne kombination af pålæg. Endelig er der

stort set ingen af de øvrige daginstitutioner, som opfylder princippet for brug af æg og bælgfrugter i stedet for kød og fisk (0-1%). Dette resulterer i, at 15-28% af de daginstitutioner, der tilbyder kolde frokostretter, hverken opfylder princippet for brug af kød og fisk (som gælder madordninger med kød og fisk) eller princippet om æg og bælgfrugter i stedet for kød og fisk i kolde frokostretter (madordninger med ingen eller mindre kød og evt. fisk).

Tabel 10. Opfyldelse af principperne for brug af kød, fisk, æg og bælgfrugter i kold frokost med brød og pålæg* (procent der opfylder principperne ift. daginstitutioner, der tilbyder kolde frokostretter)

Madordning	Princip	Vuggestuer (n=83)	Børnehaver (n=65)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=181)	Integrerede inst. besvaret for børnehalebørn (n=174)
Kød og fisk	Kød og fisk hver gang (og fisk og ost maks. 1 gang)	77%	72%	78%	78%
Ingen eller mindre kød (fisk tilbydes)	→Fisk og æg hver gang <i>eller</i> Fisk og bælgfrugtpålæg hver gang	5%	0%	5%	6%
Ingen eller mindre kød og fisk	→Æg og bælgfrugtpålæg hver gang	1%	0%	0%	1%

*: Opfyldelsen er først beregnet for daginstitutioner, der tilbyder kød og fisk hver gang (og fisk og ost højst 1 gang om ugen). Daginstitutioner, der ikke opfylder dette, er dernæst tjekket for, om de tilbyder fisk og æg *eller* fisk og bælgfrugtpålæg hver gang. Daginstitutioner, der ikke opfylder dette, er dernæst tjekket for, om de tilbyder æg og bælgfrugtpålæg hver gang.

I alt 10% af daginstitutionerne kombinerer de forskellige muligheder for pålæg i løbet af ugen og tilbyder f.eks. kød og fisk én dag samt fisk og bælgfrugter en anden dag. Når daginstitutionerne ikke tilbyder kød, fisk, æg og bælgfrugter, der følger disse principper, er det, fordi de f.eks. tilbyder kød og ost eller bælgfrugter og ost eller kun en af delene.

4.12 Mad til formiddag (små mellemmåltider)

Bilag M, tabel M.1-M.4, viser resultater for madtilbud til formiddag i vuggestuer, børnehaver, mad til hhv. vuggestuebørn og børnehalebørn i integrerede institutioner og integrerede institutioner samlet. Daginstitutioner med interne madordninger til formiddag er medtaget i opgørelsen. I den følgende beskrivelse af mad til formiddag er integrerede institutioner beskrevet samlet og kun opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehalebørn, hvor der er fundet væsentlige forskelle mellem de to grupper.

4.12.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til formiddag?

Mad til formiddag via en intern madordning, hvor maden tilberedes i daginstitutionen, tilbydes af 86% af vuggestuerne, 39% af børnehaverne, 74% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 58% af de integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn. Alle disse daginstitutioner, på nær syv, tilbyder mad til formiddag hver dag, idet kun syv daginstitutioner har svaret "Ingen mad denne dag" til spørgsmålet om hvilke madvarer, der blev tilbudt om formiddagen den seneste uge.

Hver daginstitution er blevet bedt om at svare på, hvad de har tilbudt til formiddag den seneste uge, hvilket har resulteret i registreringer for i alt 3145 dage (629 daginstitutioner og 5 dage). Heraf er op til 3% af dagene ikke besvaret for enkelte spørgsmål.

Størstedelen af vuggestuer og integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, tilbyder brød, kornprodukt, kartofler o.l. hver dag til formiddag (85% for begge). Lidt færre børnehavebørn får brød, kornprodukt, kartofler o.l. til formiddag hver dag, idet 59% af børnehaverne og 67% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn tilbyder brød, kornprodukter, kartofler o.l. hver dag. Grønsager og/eller frugt tilbydes hver dag af 80-85% af daginstitutionerne.

4.12.2 Små mellemmåltiders indhold af fødevarer

Blandt alle typer af institutioner, der tilbyder brød, kornprodukter, kartofler o.l. mindst 1 dag om ugen, tilbydes rugbrød på flest dage (hhv. 54% af dagene blandt vuggestuer, 40% blandt børnehaver og 42% blandt integrerede institutioner). Næst efter rugbrød tilbyder børnehaver og integrerede institutioner oftest fuldkornshvedebrød, boller o.l. (hhv. 31% af dagene i børnehaver og 35% af dagene i integrerede institutioner), mens vuggestuerne tilbyder hvedebrød, boller o.l. med *lidt* fuldkorn lidt flere dage end fuldkornshvedebrød, boller o.l. (hhv. 28% og 23% af dagene). De integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, tilbyder hvedebrød, boller med *lidt* fuldkorn lidt oftere end institutioner, der har besvaret for børnehavebørn (hhv. 21% og 12% af dagene). Børnehaver tilbyder sjældent hvedebrød, boller o.l. med *lidt* fuldkorn (8% af dagene).

Knækbrød, skorper o.l. tilbydes lidt oftere til børnehavebørn end til vuggestuebørn, idet vuggestuer og integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn tilbyder disse produkter hhv. 13% og 19% af dagene, mens børnehaver og integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn tilbyder disse produkter hhv. 23% og 24% af dagene. Langt det meste af knækbrød, skorper o.l. er fuldkornsknækbrød (82-97% af de institutioner, som har tilbudt knækbrød, skorper o.l. den seneste uge). Fuldkornsskorper tilbydes især i børnehaver og integrerede institutioner (14-24%), mens både hvedeskorper og fuldkornsskorper tilbydes af 14% af de vuggestuer, som har tilbudt knækbrød, skorper o.l. den seneste uge. Produkter som hvedebrød, boller o.l. uden fuldkorn og kiks, riskager o.l. samt ris, pasta og kartofler tilbydes stort set ikke (<5% af dagene).

Smør, blandingsprodukt o.l. tilbydes hyppigst til vuggestuebørn, idet vuggestuer har tilbudt smør 54% af dagene og integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn 50% af dagene. Til børnehavebørnene er disse produkter tilbudt hhv. 32% af dagene i børnehaver og 37% af dagene i integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn. Andet fedtstof som f.eks. plantemargarine, mayonnaise og olie er tilbudt på mellem 6% og 17% af dagene - oftest i vuggestuer. Efter smør og fedtstof tilbyder institutionerne oftest ost, idet vuggestuer og integrerede institutioner tilbyder ost 17% af dagene, mens børnehaver tilbyder ost 11% af dagene. Marmelade, figenpålæg o.l. samt fisk, kød, æg og bælgfrugter tilbydes mellem 3% og 8% af dagene, mens pålægschokolade, nøddecreme o.l. og mælkeprodukt (ikke drikkemælk) tilbydes sjældent (0-5% af dagene).

Grønsager og frugt fylder mest i børnehavernes formiddagsmad, idet grønsager og/eller frugt udgør mindst halvdelen af den samlede mængde mad 52% af dagene i børnehaverne, mens det er lidt færre dage i integrerede institutioner og vuggestuer, hvor grønsager og/eller frugt udgør mindst halvdelen (hhv. 42% og 30% af dagene). Der er stort set ikke tilbudt grønsager og/eller frugt godt en tiendedel af dagene i alle typer af institutioner. Daginstitutionerne tilbyder frugt lidt oftere end grønsager, idet der er tilbudt frugt 70-79% af dagene, mens der er tilbudt grønsager 38-56% af dagene (oftest i børnehaver).

4.12.3 Opfyldelse af principperne for små mellemmåltider (formiddag)

Blandt de daginstitutioner, som tilbyder små mellemmåltider, opfylder kun 4% af vuggestuerne, 1% af børnehaverne og 1-4% af de integrerede institutioner (afhængig af om de har besvaret for vuggestuebørn eller børnehalebørn) alle seks principper.

Tabel 11 viser opfyldelse af de enkelte principper. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj opfyldelse (over 75% af institutionerne opfylder dette), nogen opfyldelse (50-75% af institutionerne opfylder dette) og lavere opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

For vuggestuerne og integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn ligger ét af principperne i grøn kategori, mens to af principperne ender i gul kategori og tre af principperne i rød kategori. For integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn ligger to principper i grøn kategori, to i gul kategori og to i rød kategori. Endelig ligger to principper i grøn kategori, ét i gul og tre i rød blandt børnehaverne.

Mere specifikt gælder, at stort set alle daginstitutioner opfylder princippet om udelukkende at bruge basisråvarer (her defineret som at pålægschokolade, nøddecreme ikke er tilbudt). Lidt under en tredjedel af vuggestuerne opfylder princippet om mindst ½ grønsager og/eller frugt (30%). For børnehaverne og de integrerede institutioner er andelen højere, idet 49% af børnehaverne og 39-41% af de integrerede institutioner opfylder princippet.

Blandt daginstitutioner, der tilbyder brød, kornprodukter, kartofler o.l. til formiddag, er vuggestuerne bedst til at variere mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler (36%), mens en femtedel af børnehaverne og godt en fjerdedel af de integrerede institutioner opfylder princippet (hhv. 20% og 27-28% afhængig af om der er besvaret for vuggestuebørn eller børnehalebørn). Til gengæld er børnehaver bedst til at opfylde princippet om brug af produkter med mindre eller ingen fuldkorn højst 2 gange om ugen (86%), mens tre af fire integrerede institutioner og to af tre vuggestuer opfylder princippet (hhv. 74-76% og 67%).

Godt en tredjedel af vuggestuerne og de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, opfylder princippet om brug af hårde fedtstoffer i begrænset mængde højst to gange om ugen (hhv. 36% og 38%). I institutioner, der tilbyder mad til børnehalebørn, opfylder 63% af børnehaverne og 53% af de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehalebørn dette princip.

Endelig opfylder flest institutioner, der laver mad til vuggestuebørn, princippet om altid at tilbyde grønsager/frugt og brød/kornprodukter/kartofler til de små mellemmåltider (70-71%). Knap halvdelen af børnehaverne og 58% af de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehalebørn, opfylder dette princip.

I bilag M, tabel M.4, ses opfyldelse af principperne for små mellemmåltider, hvor opfyldelsen er sat i forhold til alle respondenter.

Tabel 11. Opfyldelse af principper for små mellemmåltider (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder mad til formiddag)

Opfyldelse af principper for små mellemmåltider*			
Vuggestuer (n=91)	Børnehaver (n=116)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=223)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=199)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
BRUG BASISRÅVARER** (98%)	BRUG BASISRÅVARER** (97%) Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (86%)*	BRUG BASISRÅVARER** (95%)	BRUG BASISRÅVARER** (93%) Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (76%)*
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler (71%) Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (67%)*	Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (63%)	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (74%)* Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler (70%)	Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler (58%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (53%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			
Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (36%) VARIATION i BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (36%) ½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle små mellemmåltider (30%)	½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle små mellemmåltider (49%) Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler (48%) VARIATION i BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (20%)	½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle små mellemmåltider (39%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (38%) VARIATION i BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (27%)	½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle små mellemmåltider (41%) VARIATION i BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (28%)

*: Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Princippet "Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer 2 gange om ugen" er ikke evalueret.

** Ingen tilbud om pålægschokolade, nøddecreme o.l.

*** Daginstitutioner, der ikke tilbyder brød, ris, pasta eller andre kornprodukter, er neutral i forhold til opgørelsen (antal der tilbyder brød mm.: 84 vuggestuer, 71 børnehaver, 195 integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn, 146 integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn).

4.13 Mad til eftermiddag (større mellemmåltider)

Bilag N, tabel N.1-N.7, viser resultater for madtilbud til eftermiddag i vuggestuer, børnehaver, mad til hhv. vuggestuebørn og børnehavebørn i integrerede institutioner og integrerede institutioner samlet. Daginstitutioner med interne madordninger til eftermiddag er medtaget i opgørelsen. I den følgende beskrivelse af mad til eftermiddag er integrerede institutioner beskrevet samlet og kun opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehavebørn, hvor der er fundet væsentlige forskelle mellem de to grupper.

4.13.1 Hvor hyppigt tilbydes mad til eftermiddag og hvilke typer retter?

Mad til eftermiddag via en intern madordning, hvor maden tilberedes i daginstitutionen, tilbydes af 82% af vuggestuerne, 50% af børnehaverne, 69% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 61% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn. Alle disse daginstitutioner, på nær fem, tilbyder mad til eftermiddag hver dag, idet kun fem daginstitutioner har svaret "Ingen mad denne dag" 1-4 gange om ugen til spørgsmålet om hvilken type mellemmåltid, der blev tilbudt om eftermiddagen den seneste uge.

Hver daginstitution er blevet bedt om at svare på, hvad de har tilbudt til eftermiddag den seneste uge, hvilket har resulteret i registreringer for i alt 3270 dage (654 daginstitutioner og 5 dage). Heraf er op til 16% af dagene ikke besvaret for enkelte spørgsmål.

Blandt alle typer af daginstitutioner tilbyder flest brød (evt. med pålæg) samt grønsager og/eller frugt til eftermiddag. Mellem 81% og 85% af dagene er der således tilbudt brød og evt. pålæg (svarende til cirka 4 dage om ugen i gennemsnit), mens der er tilbudt frugt mellem 76% og 79% af dagene (svarende til knap 4 dage om ugen i gennemsnit). Grønsager tilbydes lidt oftere i børnehaver end i vuggestuer og integrerede institutioner (hhv. 53% af dagene i børnehaver svarende til 2-3 dage om ugen i gennemsnit, 37% af dagene i vuggestuer og 43% af dagene i integrerede institutioner, begge svarende til cirka 2 dage om ugen i gennemsnit). Mellemmåltider med morgenmadsprodukter og andre retter (f.eks. pizza, kartoffelbåde, wrap og pastasalat) tilbydes henholdsvis 5% og 4-6% af dagene i alle typer af daginstitutioner (svarende til cirka 1 gang hver fjerde uge i gennemsnit), mens grød, suppe og kage, søde retter o.l. tilsammen tilbydes 2% af dagene i vuggestuerne og 5-6% af dagene i børnehaverne og de integrerede institutioner.

4.13.2 Større mellemmåltiders indhold af fødevarer

Tabel N.2 viser, hvor ofte daginstitutionerne svarer, at de tilbyder henholdsvis fisk/skaldyr, kød/fjerkræ/indmad, æg og bælgfrugter til eftermiddagsmaden. Flest vuggestuer og integrerede institutioner tilbyder kød, fjerkræ eller indmad 2 gange på 2 uger (hver uge) eller oftere (hhv. 35% og 30%), mens 20% af børnehaverne tilbyder kød mm. med denne frekvens. Dog har 54% af vuggestuerne, 53% af de integrerede institutioner og 71% af børnehaverne svaret, at de ikke har serveret kød, fjerkræ eller indmad de seneste to uger.

Fisk eller skaldyr tilbydes sjældnere end kød mm. Således har 62% af vuggestuerne, 74% af de integrerede institutioner og 81% af børnehaverne ikke serveret fisk de seneste to uger. Flest vuggestuer tilbyder fisk eller skaldyr hver uge eller oftere (27%), mens 7-9% af børnehaverne og de integrerede institutioner tilbyder fisk eller skaldyr med denne frekvens. For både æg og bælgfrugter gælder, at godt to tredjedel af vuggestuerne og de integrerede institutioner og 80-90% af børnehaverne ikke har serveret æg og bælgfrugter de seneste to uger. Blandt vuggestuerne tilbyder 12-17% æg og bælgfrugter mindst 2 gange på 2 uger (hver uge), mens det er 10-12% af de integrerede institutioner og 4-6% af børnehaverne.

Alle daginstitutioner, der tilbyder brød, morgenmadsprodukter, grød, suppe eller andre retter mindst 1 dag om ugen til eftermiddag, er blevet spurgt om deres tilbud af brød, kornprodukter eller kartofler den seneste uge. Rugbrød tilbydes cirka en tredjedel af dagene (30% af dagene i vuggestuerne, 36% i børnehaverne og 28% i de integrerede institutioner). Fuldkornshvedebrød, -boller o.l. tilbydes også cirka en tredjedel af dagene i vuggestuerne og børnehaverne (hhv. 33% og 30%), mens det tilbydes lidt oftere i de integrerede institutioner (43% af dagene). Endelig tilbyder vuggestuerne lidt oftere hvedebrød, -boller med lidt fuldkorn (31% af dagene) end børnehaverne og de integrerede institutioner (hhv. 15% og 22% af dagene). Knækbrød, skorper o.l. tilbydes mellem 9% og 15% af dagene – oftest i

børnehaver. Langt det meste af knækbrødet og skorperne er fuldkornsprodukter. Hvedebrød, -boller uden fuldkorn, kiks, riskager o.l., ris, gryn o.l., cornflakes, pasta og kartofler tilbydes hver især mellem 0% og 4% af dagene.

Alle daginstitutioner, der tilbyder brød, suppe eller andre retter mindst 1 dag om ugen til eftermiddag, er blevet spurgt om deres tilbud af ost, sødt pålæg, kød, fisk, æg og bælgfrugter samt fedtstoffer den seneste uge. På cirka en tredjedel af dagene har daginstitutionerne ikke tilbudt nogle af disse produkter (hhv. 30% af dagene i vuggestuerne, 33% af dagene i børnehaverne og 28% af dagene i de integrerede institutioner). Ost over 17% fedt tilbydes cirka en tiendedel af dagene (hhv. 8% af dagene i vuggestuerne, 10% i børnehaverne og 10% i de integrerede institutioner), mens mager ost med højst 17% fedt tilbydes 6-7% af dagene. Frisk ost over 5% fedt tilbydes lidt oftere til vuggestuebørn end børnehalebørn, idet det er tilbudt hhv. 12% af dagene i vuggestuerne og 15% af dagene i de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn. I børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn er det tilbudt hhv. 8% og 11% af dagene.

Blandt det øvrige proteinrige pålæg tilbyder daginstitutionerne oftest rødt kød over 10% fedt (7-10% af dagene), mens fjerkræ og magert rødt kød højst 10% fedt tilbydes sjældent (2-5% af dagene). Fisk og skaldyr tilbydes lidt oftere i vuggestuerne end i børnehaverne og de integrerede institutioner (hhv. 7% af dagene og 3% af dagene). Æg og bælgfrugter tilbydes endnu sjældnere (1-5% af dagene). Mellem 5% og 9% af dagene tilbyder daginstitutionerne andre typer pålæg o.l. Sødt pålæg som marmelade, figenpålæg o.l. tilbydes 6-8% af dagene, mens pålægschokolade, nøddecreme o.l. stort set ikke tilbydes (1% af dagene).

En stor del af daginstitutioner tilbyder fedtstof de dage, hvor de tilbyder brød, suppe og andre retter. Smør, blandingsprodukt o.l. tilbydes i vuggestuerne 69% af dagene, i børnehaverne 64% af dagene og i de integrerede institutioner 60% af dagene med brød, suppe og andre retter. Blød plantemargarine, plantemargarine o.l. tilbydes oftest i vuggestuerne og de integrerede institutioner (hhv. 21% og 17% af dagene), mens 9% af børnehaverne tilbyder disse typer fedtstoffer. Der er en tendens til, at lidt flere børnehalebørn end vuggestuebørn ikke får tilbudt fedtstoffer til brød, suppe og andre retter, idet ingen af disse produkter er tilbudt hhv. 15-19% af dagene til børnehalebørn og 8-10% af dagene til vuggestuebørn.

Alle daginstitutioner, der tilbyder morgenmadsprodukter mindst 1 dag om ugen til eftermiddag, er blevet spurgt til deres tilbud om mælkeprodukter og tilbehør til disse produkter, sidst det blev tilbudt. Blandt de 118 daginstitutioner, som tilbyder denne type mellemmåltid, tilbyder især vuggestuerne og de integrerede institutioner tykmælk, A38, sødmælksyoghurt o.l. over 1,5% fedt og mælkeprodukter med mellem 0,5% og 1,5% fedt. Ymer, skyr ol. med et højt proteinindhold tilbydes stort set ikke, ligesom tilbehør som tørret frugt, nødder og sukker tilbydes i meget få institutioner.

På samme måde er alle daginstitutioner, der tilbyder grød mindst 1 dag om ugen til eftermiddag, blevet spurgt til deres tilbud om mælkeprodukter og tilbehør til grøden, sidst det blev tilbudt. Kun 70 daginstitutioner har tilbudt grød den seneste uge. Især vuggestuerne tilbyder mælkeprodukter til eller i grøden, mens smør og sukker tilbydes af lidt flere børnehaver end vuggestuer og integrerede institutioner.

4.13.3 Opfyldelse af principperne for større mellemmåltider

Blandt de daginstitutioner, som tilbyder større mellemmåltider, opfylder kun én børnehave og én integreret institution, der har besvaret for børnehavebørn, alle otte principper.

Tablet 12 viser opfyldelse af de enkelte principper. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj opfyldelse (over 75% af institutionerne opfylder dette), nogen opfyldelse (50-75% af institutionerne opfylder dette) og lavere opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

For vuggestuerne og de integrerede institutioner ligger fire af principperne i gul kategori og fire af principperne i rød kategori. I børnehaverne ligger ét princip i grøn kategori, fire i gul kategori og tre i rød kategori.

Mere specifikt gælder, at cirka halvdelen af børnehaverne opfylder princippet om mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle mellemmåltider til eftermiddag (51%). Omkring halvt så mange af vuggestuerne og de integrerede institutioner opfylder princippet (hhv. 22%, 27% og 31%).

Flest vuggestuer og integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet for tilbud om fisk og kød eller alternativt æg og bælgrugter mindst 1 gang om ugen (41-45%). Henholdsvis 26% af børnehaverne og 35% af de integrerede institutioner opfylder princippet. Godt 60% af vuggestuerne, børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn opfylder princippet om højst at tilbyde federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukter 2 gange om ugen, mens lidt færre integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn opfylder princippet (54%). I beregningen af opfyldelsen regnes ufuldstændige besvarelser som ikke-opfyldte, fordi der normalt er få ufuldstændige besvarelser. I dette tilfælde er der dog en relativt stor andel af ufuldstændige besvarelser, hvorfor det kan påvirke opfyldelsen. Hvis ufuldstændige svar i stedet holdes ude af beregningen, så stiger opfyldelsen af dette princip således til mellem 75% og 83%.

To tredjedele af daginstitutionerne opfylder princippet om at bruge basisvarer (her defineret som ingen tilbud om morgenmadsprodukter uden fuldkorn, pålægschokolade, nøddecreme o.l.) (65-71%). På samme måde som ovenfor stiger opfyldelsen, hvis ufuldstændige besvarelser holdes ude af beregningen. Opfyldelsen stiger for denne til 92-95%. Omkring en fjerdedel af vuggestuerne, børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn opfylder princippet om højst at tilbyde hårde fedtstoffer (f.eks. smør og blandingsprodukt) 2 gange om ugen (22-27%). Lidt flere integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet (32%). For dette princip stiger opfyldelsen stort set ikke, hvis ufuldstændige holdes ude af beregningen, da der er et relativt stort antal daginstitutioner, som ikke opfylder princippet.

Tabel 12. Opfyldelse af principper for større mellemmåltider (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder mad til eftermiddag)

Opfyldelse af principper for større mellemmåltider*			
Vuggestuer (n=87)	Børnehaver (n=150)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=208)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=217)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (77%)		
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
BRUG BASISRÅVARER** (67%) Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer 2 gange om ugen (61%) Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler OG altid fisk, kød, æg eller bælgfrugter OG/ELLER fedtstof OG/ELLER mejeriprodukter/ost**** (57%) Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (53%)	BRUG BASISRÅVARER** (65%) Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer 2 gange om ugen (64%) Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler OG altid fisk, kød, æg eller bælgfrugter OG/ELLER fedtstof OG/ELLER mejeriprodukter/ost**** (53%) ½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt (51%)	BRUG BASISRÅVARER** (67%) Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (64%) Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler OG altid fisk, kød, æg eller bælgfrugter OG/ELLER fedtstof OG/ELLER mejeriprodukter/ost**** (62%) Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer 2 gange om ugen (54%)	Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen (75%) BRUG BASISRÅVARER** (71%) Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer 2 gange om ugen**** (62%) Altid grønsager og/eller frugt OG altid brød, kornprodukter eller kartofler OG altid fisk, kød, æg eller bælgfrugter OG/ELLER fedtstof OG/ELLER mejeriprodukter/ost**** (60%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			
VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (47%) Fisk, kød, æg og bælgfrugter*** (45%) ½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt (22%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (22%)	VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (36%) Fisk, kød, æg og bælgfrugter*** (26%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (23%)	VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (42%) Fisk, kød, æg og bælgfrugter*** (35%) ½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt (27%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (27%)	VARIATION I BRØD, KARTOFLER, RIS, PASTA MV. Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn (48%) Fisk, kød, æg og bælgfrugter*** (41%) Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (32%) ½ GRØNT Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt (31%)

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der har eftermiddagsmad mindst 3 gange om ugen, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt. **: Ingen tilbud om cornflakes uden fuldkorn, pålægschokolade, nøddecreme o.l. ***: Tilbud om fisk/kød ELLER fisk og æg/bælgfrugter ELLER æg og bælgfrugter mindst 1 gang om ugen. **** Tilbud om mindst "en mindre del" (1/5) grønsager/frugt OG brød/kornprodukt/kartofler OG fedtstof/fisk/kød/ æg/bælgfrugt/mejeriprodukt/ost i alle retter.

Knap halvdelen af vuggestuerne og de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet om at variere mellem kartofler/ikke-fuldkornsprodukter og fuldkornsprodukter (hhv. 47% og 48%), mens lidt færre af børnehaverne og de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, opfylder princippet (hhv. 36% og 42%). Flest børnehaver og integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet om maks. 2 gange om ugen med ikke-fuldkornsprodukter (75-77%). I alt 64% af de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, og 53% af vuggestuerne opfylder princippet. Opfyldelsen af princippet om variation stiger stort set ikke, hvis ufuldstændige holdes ude af beregningen, da der er et relativt stort antal daginstitutioner, som ikke opfylder princippet. Opfyldelsen af maks. 2 gange om ugen med ikke-fuldkornsprodukter stiger til 60-85%.

Endelig opfylder godt halvdelen af daginstitutionerne princippet om altid at tilbyde grønsager/frugt og brød/kornprodukt/kartofler og fisk/kød/æg/bælgfrugter/fedtstof/mejeriprodukt/ost i større mellemmåltider (53-62%). Opfyldelsen stiger til 72-76%, hvis ufuldstændige besvarelser holdes ude af beregningen.

I bilag N, tabel N.7, ses opfyldelse af principperne for større mellemmåltider, hvor opfyldelsen er sat i forhold til alle respondenter.

4.14 Drikkevarer

Alle institutioner, der tilbyder henholdsvis morgenmad, formiddagsmad, frokost eller eftermiddagsmad er blevet spurgt, hvilke drikkevarer de tilbød til det seneste måltid. I den følgende beskrivelse af drikkevarer er integrerede institutioner beskrevet opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehavebørn, fordi der er forskellige anbefalinger til vuggestue- og børnehavebørns drikkemælk.

Bilag O, tabel O.1-O.4, viser resultater for udbuddet af drikkevarer i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, der har svaret for henholdsvis vuggestuebørn og børnehavebørn.

4.14.1 Typer af drikkevarer til de enkelte måltider

Til morgenmad bliver der typisk tilbudt både vand og mælk. Især vuggestuerne tilbyder en eller anden form for mælk (94%), mens lidt færre børnehaver og integrerede institutioner (besvaret for hhv. vuggestuebørn og børnehavebørn) tilbyder mælk (hhv. 84%, 89% og 92%) (tabel K.2).

Til formiddag er postevand dominerende. Vand på flaske/drikkedunk tilbydes især til børnehavebørn (henholdsvis 17% af børnehaverne og 16% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn). Mælk tilbydes af 27% af vuggestuerne og 33% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn, mens ca. 10% af børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn tilbyder mælk til formiddag.

Til frokost er postevand også den foretrukne drikkevarer, mens mælk tilbydes af 34% af vuggestuerne, 33% af børnehaverne, 45% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 38% besvaret for børnehavebørn.

Endelig er postevand også den foretrukne drikkevarer til eftermiddagsmaden. Derudover tilbyder 60% af vuggestuerne, 11% af børnehaverne, 41% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 27% af de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn mælk til eftermiddagsmaden.

Til vuggestuebørn tilbyder daginstitutionerne typisk letmælk at drikke, mens daginstitutioner med børnehavebørn typisk tilbyder skummet-, mini- og/eller kærnemælk. Sødmælk tilbydes stort set ikke, undtagen dog i integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn, hvor 5-8% af institutionerne har svaret, at de tilbyder sødmælk. Modernælkserstatning tilbydes til de enkelte måltider af 7-15% af vuggestuerne og 7-11% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn. Te tilbydes stort set ikke.

Ingen daginstitutioner har tilbudt søde drikkevarer som juice, smoothie, saft, sodavand, iste, kakao, drikkeyoghurt o.l. til de seneste måltider. Det hænger godt sammen med, at langt de fleste af institutionerne har svaret, at de sjældent/aldrig tilbyder søde drikkevarer. Undtaget er dog børnehaverne, hvor 17% tilbyder saftevand en gang om måneden eller oftere.

4.14.2 Opfyldelse af principperne for drikkevarer til morgenmad

Tabel 13 viser opfyldelse af de enkelte principper for drikkevarer til morgenmad, og tabel 14 viser opfyldelse af de enkelte principper for drikkevarer i løbet af dagen. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj opfyldelse (over 75% opfylder dette), nogen opfyldelse (50-75% opfylder dette) og lavere opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

Blandt dem, der tilbyder morgenmad, opfylder i alt 47% af vuggestuerne, 54% af børnehaverne, 42% af integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 48% af integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn de to evaluerede principper for drikkevarer til morgenmad.

I børnehaverne ligger begge principper for drikkevarer i morgenmad i grøn kategori, mens vuggestuerne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn har 1 princip i grøn kategori og 1 i gul. Endelig ligger begge de evaluerede principper i gul kategori for de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn.

Mere specifikt gælder, at vand til morgenmad opfyldes af lidt flere børnehaver og integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn (hhv. 79% og 80%) end vuggestuer og integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn (hhv. 74% og 72%). Vuggestuerne og børnehaverne er generelt gode til at tilbyde den rette type mælk til morgenmad (hhv. 90% og 84%), mens lidt færre integrerede institutioner tilbyder den rette type mælk til henholdsvis vuggestuebørn og børnehavebørn (hhv. 62% og 69%). Derudover opfylder stort set alle princippet om enten at tilbyde drikkemælk eller mælk/yoghurt til morgenmadsprodukter (afsnit 4.10.13).

Tabel 13. Opfyldelse af principper for drikkevarer til morgenmad (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder morgenmad)

Opfyldelse af principper for drikkevarer til morgenmad			
Vuggestuer (n=74)	Børnehaver (n=242)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=264)	Integrerede inst. besvaret for børnehalebørn (n=296)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
Tilbyd letmælk til vuggestuebørn** (90%)	Tilbyd skummet – eller mini-mælk til børnehalebørn** (84%) VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt vand ved alle måltider (79%)		VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt vand ved alle måltider (80%)
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt vand ved alle måltider (74%)		VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt vand ved alle måltider (72%) Tilbyd letmælk til vuggestuebørn** (62%)	Tilbyd skummet – eller mini-mælk til børnehalebørn** (69%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der har morgenmad mindst 1 gang om ugen og/eller har svaret på relevante spørgsmål om morgenmadstilbud, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt.

** Daginstitutioner, der ikke tilbyder drikkemælk, er neutral i forhold til opgørelsen (4 vuggestuer, 22 børnehaver, 36 integrerede institutioner).

Bilag O, tabel O.3, viser opfyldelse af principperne for drikkevarer, hvor opfyldelsen er sat i relation til besvarelser fra alle respondenter.

4.14.3 Opfyldelse af principperne for drikkevarer til formiddag, frokost og eftermiddag

Tabel 14 viser opfyldelse af de enkelte principper for drikkevarer i løbet af dagen. For at illustrere resultaterne er opfyldelsen af principper inddelt i tre kategorier, henholdsvis høj opfyldelse (over 75% opfylder dette), nogen opfyldelse (50-75% opfylder dette) og lavere opfyldelse (under 50% opfylder dette). Dette svarer til inddeling i kvartiler. Dog er op til 50% slået sammen for overskuelighedens skyld.

Opfyldelse af principperne for drikkevarer i løbet af dagen er opgjort blandt de daginstitutioner, der tilbyder mad til både formiddag, frokost og eftermiddag. I alt 54% af vuggestuerne, 28% af børnehaverne, 35% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn og 24% af de integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn opfylder alle fem principper for drikkevarer i løbet af dagen.

I vuggestuerne, børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn ligger fire af fem principper i grøn kategori og ét princip i gul kategori. I de integrerede institutioner besvaret for børnehalebørn ligger to principper i grøn kategori og tre i gul.

Mere specifikt gælder, at vand til alle måltider opfyldes af lidt flere vuggestuer og børnehaver (hvh. 72% og 76%) end integrerede institutioner (hvh. 61% besvaret for vuggestuebørn og 67% besvaret for børnehalebørn). Flest vuggestuebørn får tilbudt drikkemælk i løbet af dagen, idet 89% af vuggestuerne og 85% af de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn tilbyder drikkemælk til mindst 1

måltid om dagen (ekskl. morgenmad). Halvdelen af børnehaverne og 61% af de integrerede institutioner tilbyder drikkemælk i løbet af dagen. Vuggestuerne og børnehaverne er generelt gode til at tilbyde den rette type mælk (hvh. 90% og 93%), mens lidt færre integrerede institutioner tilbyder den rette type mælk til henholdsvis vuggestuebørn og børnehavebørn (hvh. 78% og 61%).

Stort set alle daginstitutioner begrænser tilbud om juice og smoothies uden tilsat sukker til højst 1 gang om ugen (97-100%). Vuggestuerne og de integrerede institutioner besvaret for vuggestuebørn er også gode til at begrænse tilbud om søde drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. til højst 1 gang om måneden, idet 92-93% af disse daginstitutioner opfylder princippet. Børnehavebørn får tilbudt søde drikkevarer lidt oftere, idet 87% af børnehaverne og de integrerede institutioner besvaret for børnehavebørn opfylder princippet.

Tablet 14. Opfyldelse af principper for drikkevarer i løbet af dagen (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der tilbyder mad til både formiddag, frokost og eftermiddag)

Opfyldelse af principper for drikkevarer i løbet af dagen*			
Vuggestuer (n=82)	Børnehaver (n=54)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=171)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=144)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
Juice samt smoothies uden tilsat sukker kan tilbydes 1 gang ugentligt (98%)	Juice samt smoothies uden tilsat sukker kan tilbydes 1 gang ugentligt (100%)	Juice samt smoothies uden tilsat sukker kan tilbydes 1 gang ugentligt (97%)	Juice samt smoothies uden tilsat sukker kan tilbydes 1 gang ugentligt (97%)
Drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. anbefales som udgangspunkt ikke (93%)	Tilbyd skummet- eller mini-mælk til børnehavebørn** (93%)	Drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. anbefales som udgangspunkt ikke (92%)	Drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. anbefales som udgangspunkt ikke (87%)
Tilbyd letmælk til vuggestuebørn** (90%)	Drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. anbefales som udgangspunkt ikke (87%)	MÆLK I LØBET AF DAGEN Tilbyd mælk at drikke i løbet af dagen (85%)	
MÆLK I LØBET AF DAGEN Tilbyd mælk at drikke i løbet af dagen (89%)	VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider (76%)	Tilbyd letmælk til vuggestuebørn** (78%)	
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider (72%)	MÆLK I LØBET AF DAGEN Tilbyd mælk at drikke i løbet af dagen (50%)	VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider (61%)	VAND TIL ALLE MÅLTIDER Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider (67%)
			MÆLK I LØBET AF DAGEN Tilbyd mælk at drikke i løbet af dagen (61%)
			Tilbyd skummet – eller mini-mælk til børnehavebørn** (61%)
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen2 (Fødevarestyrelsen, 2018b). Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt. Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt.

** Daginstitutioner, der ikke tilbyder drikkemælk, er neutral i forhold til opgørelsen (9 vuggestuer, 27 børnehaver, 79 integrerede institutioner).

Bilag O, tabel O.4, viser opfyldelse af principperne for drikkevarer, hvor opfyldelsen er sat i relation til besvarelser fra alle respondenter.

4.15 Søde sager

Alle institutioner, der tilbyder henholdsvis morgenmad, formiddagsmad, frokost eller eftermiddagsmad er blevet spurgt, hvor ofte de tilbyder kage, søde retter, slik, chokolade, chips, popcorn o.l. Forældre-medbragt mad til f.eks. fødselsdage tæller ikke med i denne sammenhæng. I den følgende beskrivelse af morgenmad er integrerede institutioner beskrevet samlet og kun opdelt i integrerede institutioner, der har besvaret for hhv. mad til vuggestuebørn og mad til børnehavebørn, hvor der er fundet væsentlige forskelle.

Bilag P, tabel P.1-P.2, viser resultater for udbuddet af søde sager i vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner, der har svaret for henholdsvis vuggestuebørn og børnehavebørn.

4.15.1 Typer af søde sager

Langt de fleste daginstitutioner tilbyder sjældent/aldrig kage, søde retter o.l. Børnehaver tilbyder oftest disse produkter, idet 31% har svaret, at disse produkter tilbydes 1-4 gange om måneden. Modsat tilbyder færrest vuggestuer kage, søde retter o.l. (9% tilbyder 1-3 gange om måneden). De integrerede institutioner placerer sig imellem vuggestuer og børnehaver, idet 16% af de integrerede institutioner tilbyder kage, søde retter o.l. 1-4 gange om måneden. Slik, chokolade, chips, popcorn o.l. tilbydes sjældent/aldrig af stort set alle daginstitutionerne (89-99%).

4.15.2 Opfyldelse af princippet for søde sager

Fødevarestyrelsen anbefaler som udgangspunkt, at små børn ikke tilbydes søde sager. Der er dog plads til søde sager højst 1 gang om måneden. Flest vuggestuer opfylder dette princip (92%) (tabel 15). I alt 85-86% af de integrerede institutioner opfylder princippet, mens 73% af børnehaverne opfylder princippet.

Tabel 15. Opfyldelse af princippet for søde sager (kager, søde retter, slik, chokolade, chips, popcorn o.l.) (procent der opfylder princippet ift. daginstitutioner, der har intern madordning til mindst 1 måltid om dagen)

Opfyldelse af princippet for søde sager			
Vuggestuer (n=100)	Børnehaver (n=265)	Integrerede inst. besvaret for vuggestuebørn (n=286)	Integrerede inst. besvaret for børnehavebørn (n=322)
Høj grad af opfyldelse (over 75% opfylder dette):			
Tilbyd højst dessert, kage, is eller lignende 1 gang om måneden, og begræns mængden (92%)		Tilbyd højst dessert, kage, is eller lignende 1 gang om måneden, og begræns mængden (85%)	Tilbyd højst dessert, kage, is eller lignende 1 gang om måneden, og begræns mængden (86%)
Nogen grad af opfyldelse (50-75% opfylder dette):			
	Tilbyd højst dessert, kage, is eller lignende 1 gang om måneden, og begræns mængden (73%)		
Lavere grad af opfyldelse (under 50% opfylder dette):			

* Principper fra "Guide til sundere mad i daginstitutionen" (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutioner, der tilbyder morgenmad, formiddagsmad, frokost og/eller eftermiddagsmad, er medtaget i denne opgørelse. Ufuldstændige regnes ikke med som opfyldt.

Bilag P, tabel P.2, viser opfyldelse af princippet for søde sager, hvor opfyldelsen er sat i relation til besvarelser fra alle respondenter.

5. Diskussion

5.1 De overordnede strukturelle rammer

Udbredelsen af madordninger (inkl. interne og eksterne) varierer både i forhold til institutionstype og i forhold til de enkelte måltider. På nær i forhold til morgenmad er madordninger mere udbredte til vuggestuebørn end til børnehalebørn, idet eksempelvis 89% af vuggestuerne og 69% af de integrerede institutioner har en madordning til frokost til vuggestuebørn. Også en del børnehalebørn i de integrerede institutioner (56%) er omfattet af en madordning til frokost, mens kun 25% af børnehaverne angiver, at de har en madordning til frokost. En undersøgelse blandt de danske kommuner finder samme udbredelse af madordninger til frokost som nærværende undersøgelse (Danmarks Statistik - statistikbanken.dk/frok2 (13.5.2019)).

I børnehaverne er madordninger til eftermiddag lidt mere udbredte end madordninger til frokost, idet 51% af børnehaverne tilbyder mad til eftermiddag mod 25% til frokost. Madordning om eftermiddagen er mere udbredte i vuggestuerne og de integrerede institutioner, idet 84% af vuggestuerne og 72% af de integrerede institutioner tilbyder eftermiddagsmad til vuggestuebørn, mens 60% af de integrerede institutioner tilbyder eftermiddagsmad til børnehalebørn. Glavind og Pade (2016) fandt, at 90% af vuggestuerne, 57% af børnehaverne og 72% af de integrerede institutioner tilbyder enten frugt eller brød/boller til eftermiddag, hvilket svarer udmærket til nærværende undersøgelse.

Godt 80% af daginstitutionerne med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen har angivet, at de har en nedskreven mad- og måltidspolitik. Udbredelsen af mad- og måltidspolitikker ser ud til at ligge nogenlunde stabilt, idet en undersøgelse fra 2008 fandt, at 79% af landets daginstitutioner havde en nedskreven mad- og måltidspolitik (Christensen, 2009). En anden måde, hvorved der kan sættes fokus på mad og måltider i daginstitutionen, kan være ved at diskutere emnet på personalemøder. Det er dog relativt sjældent, at daginstitutionens måltider er et punkt på personalemøderne ifølge besvarelserne i nærværende undersøgelse, idet cirka en fjerdedel af daginstitutionerne svarer, at måltider er et punkt på personalemøderne på hvert tredje møde eller oftere.

"Guide til sundere mad i daginstitutionen" blev lanceret i september 2018. Halvdelen af vuggestuerne og de integrerede institutioner svarede i november 2018, at de bruger guiden, når de planlægger maden og måltiderne, hvilket er en relativ stor andel set i lyset af, at det kun er 2 måneder efter, at guiden blev lanceret. Blandt alle typer af daginstitutioner angiver flest, at de bruger De officielle kostråd. Vuggestuerne og de integrerede institutioner bruger derudover også hyppigt "Mad til små – fra mælk til familiens mad", hvilket er godt, da sidstnævnte er mere målrettet børn under 3 år, end kostrådene er. Mange angiver desuden at bruge de tidligere anbefalinger i "Det fælles frokostmåltid". Flest børnehaver bruger ikke nogen specifikke anbefalinger. Dette kan blandt andet hænge sammen med, at de ikke tilbyder frokost og ikke tænker over, at morgenmad er en madordning. Børnehaverne kan ligesom de andre daginstitutioner blive godt hjulpet af "Guide til sundere mad i daginstitutionen".

Næsten alle vuggestuer med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen har ansat køkkenpersonale, mens dette gælder to tredjedele af de integrerede institutioner og en tredjedel af børnehaverne. Når andelen ligger så lavt for børnehaver, skyldes det formodentligt, at mens 81% af børnehaverne

tilbyder morgenmad, så har kun 25% en madordning til frokost, hvor det kunne være mest relevant med hjælp i form af køkkenpersonale. Køkkenpersonalet både planlægger, køber ind og tilbereder maden. Det pædagogiske personale står dog også for mange af opgaverne i forbindelse med maden, hvor især tilberedning af morgenmad og mad om eftermiddagen involverer pædagogisk personale. Dette kan hænge sammen med, at køkkenpersonalet kun er ansat et begrænset antal timer. Det pædagogiske personale er derfor også en vigtig målgruppe for "Guide til sundere mad i daginstitutionen".

5.2 Opfyldelse af principperne i "Guide til sundere mad i daginstitutionen"

I opgørelserne af, i hvor høj grad principperne for de enkelte måltider er opfyldt, er brugt samme inddeling i opfyldelsesgrad som ved afrapportering af undersøgelsen af madudbud på arbejdspladser, ungdomsuddannelser, skoler og fritidsordninger (Lassen *et al.*, 2018). En høj opfyldelse af et princip svarer til, at mellem 75 og 100% af daginstitutionerne opfylder princippet. For maden i daginstitutioner er det imidlertid væsentligt at se nærmere på, hvor i intervallet 75-100% opfyldelsesgraden ligger. Kravene til maden til børn i daginstitutionsalderen er højere end for større børn og voksne, og daginstitutionsbørn (og deres forældre), har ikke mulighed for at vælge en alternativ madordning, end den der er vedtaget i den enkelte institution. Derfor er det ønskeligt, at principperne opfyldes af alle eller næsten alle, og derfor kan der også i diskussionen af de enkelte måltider blive peget på, at opfyldelsen af principperne kan øges, selvom de ligger i den høje kategori.

Det går igen for alle måltider, at der ud fra opfyldelsesgraden af principperne for grønsager og frugt vil kunne ske en forbedring, hvis der tilbydes lidt mere grønt til både formiddag, frokost og eftermiddag. Når så mange daginstitutioner ikke opfylder princippet, kan det imidlertid også skyldes, at det er vanskeligt for institutionerne at vurdere den præcise andel af grønt i måltiderne. Denne usikkerhed i tallene kan derfor betyde, at såvel flere som færre reelt opfylder princippet.

5.2.1 Morgenmad

Daginstitutionerne serverer morgenmadsprodukter, mælkeprodukter, grød og brød og evt. pålæg samt i mindre grad frugt og grønsager til morgenmad. Vuggestuerne og de integrerede institutioner serverer oftest grød, mens børnehaverne og de integrerede institutioner oftest serverer morgenmadsprodukter og mælkeprodukter.

Der har ikke tidligere været anbefalinger vedrørende morgenmaden i daginstitutioner, hvilket kan være baggrunden for, at meget få institutioner (2-5%) opfylder alle principper for morgenmad. Derudover kan fokus på morgenmaden være relativt lav, da det kun er få børn, som gør brug af tilbuddet. For disse børn er det dog vigtigt, den ernæringsmæssige kvalitet lever op til principperne.

Mellem en femtedel og en tredjedel af daginstitutionerne opfylder princippet om 1 slags frugt og/eller grønsag til morgenmad. Undersøgelsen af madudbud på arbejdspladser, ungdomsuddannelser, skoler og fritidsordninger fandt også, at frugt og grønsager sjældent blev tilbudt til morgenmad – især i fritidsordninger (Lassen *et al.*, 2018).

Især vuggestuerne og de integrerede institutioner bør i højere grad tilbyde fedtstof til brød og grød, idet knap fire ud af 10 daginstitutioner ikke opfylder dette princip. Enkelte børnehaver og integrerede institutioner tilbyder nødder til grøden, hvilket er et godt alternativ til fedtstof, så længe nødderne er finthakkede af hensyn til risikoen for fejlsvulking.

Langt de fleste daginstitutioner tilbyder fuldkorn dagligt f.eks. i form af havregryn, men 30-40% af daginstitutioner tilbyder brød med mindre eller ingen fuldkorn for ofte, samtidig med at op mod halvdelen

af børnehaverne og de integrerede institutioner tilbyder morgenmadsprodukter uden fuldkorn, som slet ikke bør tilbydes. Mere fokus på de Nøglehulsmærkede morgenmadsprodukter vil sandsynligvis kunne hjælpe daginstitutioner til at vælge produkter i overensstemmelse med principperne.

Opsamling på morgenmad

En høj grad af opfyldelse ses for principperne, der vedrører tilbud om mælk og/eller yoghurt (og ingen tilbud om skyr, ymer o.l.) samt tilbud om gryn, grød, mysli, brød o.l. med fuldkorn ved alle morgenmåltider. Andre principper opfyldes i mindre grad, hvilket betyder, at kun 2-5% af daginstitutionerne opfylder alle principperne for morgenmad. Det gælder især principperne, der angiver, at daginstitutionerne skal tilbyde såvel fedtstof som frugt og/eller grønsager ved alle morgenmåltider. Højere grad af opfyldelse kan opnås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder 1 slags frugt/grønsag ved hvert morgenmåltid – f.eks. i form af mos
- Tilbyder fedtstof ved hvert morgenmåltid – i eller på grød eller brød
- Udskifter cornflakes uden fuldkorn med en fuldkornsvariant eller fjerner det helt
- Begrænser tilbud om brød, boller o.l. med mindre eller ingen fuldkorn til højst 1 gang om ugen.

5.2.2 Frokostretter

Til frokost tilbyder daginstitutionerne typisk kold frokost med brød og pålæg 1-2 ud af 5 dage og varm frokost som f.eks. kød- og fiskeretter, gryderetter og pizza 2 ud af 5 dage. Dertil kommer suppe og grød som typisk tilbydes 1-2 ud af 5 dage. En undersøgelse af 28 børnehavers menuplaner i maj og juni måned fandt tilsvarende, at varme frokostretter blev tilbudt lidt oftere end kolde frokostretter (Trolle *et al.*, 2018).

Kun 10% af vuggestuerne, 19% af de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn og 24-26% af børnehaverne og de integrerede institutioner, der har besvaret for børnehavebørn, opfylder princippet om mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt i alle frokostretter. Af de i alt 2584 registrerede frokostretter indeholder godt halvdelen mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt, mens cirka 80% af frokostretterne indeholder mindst $\frac{1}{4}$. For de fleste dage og daginstitutioner er der derfor kun brug for en lille øgning af indholdet af grønsager og/eller frugt i frokostretterne, for at princippet om grønsager og/eller frugt opfyldes.

Der skal også altid tilbydes fedtstof i en frokost f.eks. i form af olie i gryderetten, mayonnaise til pålægget og smør på grøden. Dette opfylder kun omkring 40% af daginstitutionerne i hver frokost. I en evaluering af den ernæringsmæssige kvalitet af madordninger til frokost i daginstitutioner foretaget i 2010 var dette tal 44% (Nielsen *et al.*, 2011). Der er samtidig en lav grad af opfyldelse af princippet om højst at tilbyde hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukter/ost 2 gange om ugen. Det skyldes især en forkærlighed for smør, kokosmælk, fløde og creme fraiche. Der er derfor fortsat behov for at formidle til daginstitutionerne, at fedtstof altid skal indgå i frokostretterne, men at det primært bør være i form af planteolier eller fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie.

Der er en høj grad af opfyldelse af princippet, der foreskriver, at ikke-fuldkornsprodukter højst kan bruges 2 gange om ugen. I evalueringen fra 2010 var en af konklusionerne, at der var behov for et større fokus på at bruge fuldkornsvarianter af ris og pasta (Nielsen *et al.*, 2011). Et større fokus på brug af fuldkorn generelt i befolkningen og udbredelsen af Fuldkornslogoet (Mejborn, 2014) kan muligvis have påvirket daginstitutionerne til at vælge fuldkornsprodukter i højere grad. I nærværende undersøgelse svarer 60-70% af daginstitutionerne, at de i nogen/høj/meget høj grad bruger Fuldkornslogoet, når de køber ind, hvilket også tyder på et stort fokus på fuldkorn.

Der er også en høj opfyldelse af princippet, der omhandler variation mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler, selvom der stort set udelukkende tilbydes rugbrød i de kolde frokostretter, så opvejes det af brug af kartofler og ikke-fuldkornsprodukter i de varme frokostretter. Mellem 7% og 22% (flesteplert børnehaver) opfylder ikke princippet om variation mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter. For de yngste børn kan et meget højt indhold af kostfiber øge risikoen for, at de ikke kan spise de mængder af mad, der skal til for at dække energibehovet (Trolle, Christensen and Lassen, 2018). Af samme grund er der et princip om, at der ikke udelukkende bør tilbydes rugbrød i kolde frokoster med brød og pålæg til vuggestuebørn. Mindre end 10% af daginstitutionerne, der har besvaret for vuggestuebørn, opfylder dette princip.

Kolde frokoster med brød og pålæg skal altid indeholde mindst to slags pålæg fra gruppen af kød (ost kan erstattes af kød maks. 1 gang om ugen), fisk, æg og/eller bælgfrugt, hvilket 72% af børnehaverne samt 83-85% af vuggestuerne og de integrerede institutioner, der tilbyder kolde frokoster, opfylder. Der er flere grunde til, at det er vigtigt, at frokosterne indeholder en vis mængde kød, fisk, æg og bælgfrugter. Kød, fisk, æg og bælgfrugter bidrager udover protein med f.eks. jern, selen og D-vitamin og øger samtidig energitætheden i måltidet (Trolle, Christensen and Lassen, 2018). Blandt de daginstitutioner, der ikke opfylder principperne for de tre typer madordning (mad med kød og fisk, madordning med mindre eller ingen kød, madordning med mindre eller ingen kød og fisk), er der 11 daginstitutioner, som i stedet tilbyder en kombination af de forskellige typer. F.eks. kød og fisk én dag samt fisk og æg en anden dag.

Kød og fisk skal tilbydes mindst 1 gang om ugen i varme frokostretter, hvis daginstitutionen tilbyder kød og fisk, hvilket 55-59% af de daginstitutioner, der tilbyder varme frokostretter, opfylder. Fisk, æg og bælgfrugter skal tilbydes mindst 1 gang om ugen, hvis daginstitutionen tilbyder mindre eller ingen kød. Dette princip opfylder 8% af vuggestuerne og 2-3% af børnehaverne og de integrerede institutioner. Endelig skal daginstitutioner, der tilbyder mindre eller ingen fisk og kød, tilbyde henholdsvis æg og bælgfrugter mindst 2 gange om ugen jævnfør guidens anvisninger. Dette opfylder 0-1% af de øvrige daginstitutioner. Flere daginstitutioner ville opfylde principperne, hvis de f.eks. tilbyder fisk mindst 1 gang om ugen, idet kød i varm ret tilbydes mindst 1 gang om ugen af lidt flere daginstitutioner end fisk 1 gang om ugen. Vælger daginstitutionerne ikke at tilbyde fisk og evt. kød med denne frekvens, så skal de tilbyde bælgfrugter og æg i varme retter væsentlig oftere, end de gør nu.

Grød eller vegetarretter, hvor ost erstatter kød, fisk, æg eller bælgfrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen. Især vuggestuerne og børnehaverne har svært ved at opfylde dette princip, idet 22-28% ikke opfylder princippet. Det skyldes, at grød tilbydes for ofte – især i vuggestuerne – i kombination med, at ost indgår i varme frokostretter for ofte.

Opsamling på frokostretter

Daginstitutionerne har en høj grad af opfyldelse for eksempelvis principperne, der vedrører tilbud om fuldkornsprodukter og tilbud om kød, fisk, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter. Samlet set er det dog kun 0-1% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper, og her er det især principperne vedrørende begrænsning af hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukter/ost, andel af grønsager og/eller frugt i frokostretterne samt tilbud om rugbrød i vuggestuebørns kolde frokostretter, som trækker opfyldelsen ned. Højere grad af opfyldelse kan derfor fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder planteolier eller fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til hårde fedtstoffer som smør, kokosmælk og fede mejeriprodukter som fløde og creme fraiche.
- Tilbyder fedtstof i alle frokostretter – f.eks. i spread, til grød og i supper
- Tilbyder fisk, æg og bælgfrugter oftere – og tilbyder færre grød- og vegetardage uden bælgfrugter eller æg
- Øger andelen af grønt – mindst $\frac{1}{3}$ grønsager og/eller frugt i alle frokostretter
- Fortsat tilbyder fuldkornsprodukter – men supplerer med lidt flere ikke-fuldkornsprodukter i de kolde frokostretter til vuggestuebørn

5.2.3 Små mellemmåltider (formiddag)

Daginstitutioner tilbyder typisk både brød og grønsager og/eller frugt til vuggestuebørnene til mellemmåltiderne om formiddagen, mens det kun er cirka halvdelen af daginstitutionerne, der har besvaret for børnehavebørn, som tilbyder både brød og grønsager og/eller frugt. Dertil skal lægges, at 10% af børnehaverne og 13% af de integrerede institutioner ikke tilbyder mad om formiddagen til børnehavebørnene – hverken i form af madpakke eller madordning. Blandt denne gruppe af daginstitutioner, vil det således være en forbedring med blot enten grønsager og/eller frugt eller brød.

Mindst 80% af daginstitutionerne, der har en intern madordning til formiddag, tilbyder grønsager og/eller frugt. Daginstitutionerne er således gode til at tilbyde grønsager og/eller frugt til formiddag, mens det kniber med at opfylde princippet omhandlende, at mindst halvdelen af måltidet skal være grønsager og/eller frugt. Kun 30-49% af daginstitutionerne opfylder dette princip. En tommelfingerregel for daginstitutionerne kunne være at tilbyde både grønt og brød – cirka lige meget af hver.

Der er ikke et krav om, at der skal være fedtstof eller pålæg til brødet i små mellemmåltider. I vuggestuerne og de integrerede institutioner, der har besvaret for vuggestuebørn, tilbydes fedtstof eller pålæg i mindst halvdelen af måltiderne, mens det er i cirka en tredjedel af måltiderne blandt børnehavebørnene. Smør, blandingsprodukt o.l. er det foretrukne fedtstof – især til vuggestuebørn, hvorfor kun mellem 36% og 63% opfylder princippet om højst at tilbyde hårde fedtstoffer 2 gange om ugen. Som for frokostretterne er der således også behov for at formidle brugen af planteolier eller fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til smør, blandingsprodukter o.l. i de små mellemmåltider om formiddagen.

Når daginstitutionerne tilbyder brød, kornprodukter o.l., så er der 67-86% af daginstitutionerne, som opfylder princippet om højst at tilbyde ikke-fuldkornsprodukter 2 gange om ugen. Samtidig er det kun 20-36%, som opfylder princippet, der vedrører at variere mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler. Det ser således ud til, at nogle daginstitutioner serverer ikke-fuldkornsprodukter for ofte, mens andre daginstitutioner udelukkende tilbyder fuldkornsprodukter. Dette kan måske skyldes, at det er nemmere at servere det samme hver dag, eller måske er det blot et område, der mangler opmærksomhed i daginstitutionerne.

Opsamling på små mellemmåltider (formiddag)

På nær vuggestuerne har daginstitutionerne en høj grad af opfyldelse af princippet vedrørende brug af fuldkornsprodukter. Samlet set er det dog kun 1-4% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper, hvilket især skyldes en lav grad af opfyldelse af principperne vedrørende variation i fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler, begrænsning af hårde fedtstoffer og andel af grønsager og/eller frugt i måltiderne. Højere grad af opfyldelse kan derfor fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder både grønt og brød ved hvert mellemmåltid – cirka lige meget af hver
- Tilbyder fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til smør
- I højere grad varierer mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler – nogle mere fuldkorn og andre mere ikke-fuldkorn

5.2.4 Større mellemmåltider (eftermiddag)

Daginstitutionerne tilbyder typisk brød (evt. med pålæg) samt grønsager og/eller frugt som mellemmåltid til eftermiddag. Mellemmåltider med morgenmadsprodukter, andre retter (f.eks. pizza, kartoffelbåde, wrap og pastasalat), grød, suppe, kage, søde retter o.l. tilbydes ifølge daginstitutionernes besvarelser mindre end 1 gang om ugen.

Kun to daginstitutioner opfylder alle principperne for større mellemmåltider. En af årsagerne til den lave grad af samlet opfyldelse kan være, at der har været mindre fokus på eftermiddagsmåltidet, idet der tidligere var anbefalinger til frokostmåltidet og udelukkende krav om, at frokostmåltidet skal være sundt (Haukrogh and Køngerskov, 2009; *Dagtilbudsloven - Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven)*, 2019). Det større mellemmåltid om eftermiddagen udgør dog cirka 15% af førskolebørns energibehov, hvorfor den ernæringsmæssige kvalitet også er vigtig for dette måltid (Trolle, Christensen and Lassen, 2018).

Daginstitutionerne er gode til at tilbyde grønsager og/eller frugt i det større mellemmåltid, men der er en lav opfyldelse af princippet om andel grønsager og/eller frugt. Især vuggestuerne og de integrerede institutioner bør øge mængden af grønsager og/eller frugt i de større mellemmåltider, idet godt 70% af disse institutioners større mellemmåltider indeholder for lidt grønt. Det er til gengæld godt, at de fleste daginstitutioner tilbyder mere end blot frugt til det større mellemmåltid. Langt de fleste af dagene tilbydes således især brød evt. med pålæg eller alternativt morgenmadsprodukter, suppe, grød eller andre retter.

Der er en lav opfyldelse af princippet, der foreskriver variation i brugen af fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter i større mellemmåltider. Det skyldes både, at nogle daginstitutioner udelukkende tilbyder fuldkornsprodukter og andre udelukkende tilbyder ikke-fuldkornsprodukter. Daginstitutionerne bruger generelt lidt flere ikke-fuldkornsprodukter i eftermiddagsmåltidet end i frokost- og formiddagsmåltidet, og kun 53%-64% af de daginstitutioner, som har besvaret for vuggestuebørn, opfylder princippet om højst at tilbyde ikke-fuldkornsprodukter 2 gange om ugen. Lidt flere daginstitutioner, der har besvaret for børnehalebørn, opfylder princippet (75-77%).

Daginstitutionerne opfylder i nogen grad princippet om altid, at tilbyde grønsager/frugt og brød/kornprodukt og fisk/kød/æg/bælgfrugt/mejeriprodukt/ost/fedtstof i større mellemmåltider. Det er især sidste del af princippet, som færrest opfylder (60-74%). Det skyldes især, at kun mellem 26% og 45% af daginstitutionerne tilbyder fisk eller kød mindst 1 gang om ugen, og at kun to daginstitutioner i stedet for fisk og kød tilbyder æg og bælgfrugter, som princippet for mad med ingen eller mindre kød og fisk i større mellemmåltider foreskriver.

Daginstitutionerne tilbyder ost i cirka 1-2 større mellemmåltider om ugen i gennemsnit. Guiden anbefaler at begrænse brugen af ost til cirka 1 gang om ugen, da maden ellers kan indeholde eksempelvis for lidt jern (Fødevarestyrelsen, 2018b). Daginstitutionerne bør derfor øge antallet af måltider med kød, fisk, æg og bælgfrugter - og tilbyde lidt færre måltider med ost.

Der er lavest opfyldelse for princippet, der foreskriver, at hårde fedtstoffer højst kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen (68-78% opfylder ikke princippet). Det er godt, at daginstitutionerne husker at tilbyde fedtstof til brødet, så energitætheden i måltidet øges, men der er brug for, at de i højere grad tilbyder fedtstoffer baseret på planteolier. Der er desuden en tendens til, at når daginstitutionerne tilbyder rødt kød og ost, så er det lidt for ofte de federe varianter end de magre.

Opsamling på større mellemmåltider (eftermiddag)

Børnehaverne har en høj grad af opfyldelse for princippet, der omhandler tilbud om fuldkornsprodukter. Samlet set er det kun 0-1% af daginstitutionerne, som opfylder alle principper, og her er det især principperne, der vedrører brug af fisk, kød, æg og bælgfrugter i løbet af en uge, begrænsning af hårde fedtstoffer og andel af grønsager og/eller frugt i måltidet, som trækker opfyldelsen ned. Højere grad af opfyldelse kan derfor fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, som alternativer til smør
- Tilbyder kød, fisk, æg og bælgfrugter oftere og ost knap så ofte
- Tilbyder magre varianter af kød, ost og mælkeprodukter oftere
- Øger andelen af grønt – mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle større mellemmåltider
- I højere grad varierer mellem fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter/kartofler – og højst tilbyder ikke-fuldkornsprodukter 2 gange om ugen

5.2.5 Drikkevarer og søde sager

Blandt de daginstitutioner, som tilbyder morgenmad, tilbyder langt de fleste drikkemælk (82-92%), mens lidt færre tilbyder koldt drikkevand (74-79%). Hvis daginstitutionen ikke tilbyder drikkemælk skal de tilbyde mælkeprodukt på en anden måde til morgenmad. Dette opfylder stort set alle daginstitutioner (96-98% af institutionerne).

Det kniber lidt mere med at tilbyde drikkemælk til mindst 1 måltid i løbet af dagen (formiddag, frokost eller eftermiddag) – især til børnehavebørnene, hvor kun 50-61% af daginstitutionerne tilbyder drikkemælk i løbet af dagen. For vuggestuebørnene er opfyldelsen noget højere 85-89%. Opfyldelsen er dog udelukkende beregnet for de daginstitutioner, som tilbyder både formiddagsmåltid, frokost og eftermiddagsmåltid, idet oplysningerne om drikkevarer blev besvaret i forbindelse med de enkelte måltider. Hvis en daginstitution f.eks. kun tilbyder morgenmad, er der således kun spurgt til morgenmad og ikke, om de tilbyder drikkemælk til et af dagens øvrige måltider. Vi ved således ikke, hvor udbredt drikkemælk er i løbet af dagen blandt alle landets daginstitutioner.

Der har ikke tidligere været en anbefaling om, at der skal tilbydes drikkemælk (ca. 1 dl) i løbet af dagen, hvilket måske kan forklare noget af den relativt lave opfyldelse for især børnehavebørnene. Mælk og mælkeprodukter bidrager udover med energi også med calcium, zink, riboflavin, B12-vitamin, fosfor og jod i den danske kost, og kostrådene indeholder derfor en vejledende mængde mælk på ¼-½ l om dagen (Fødevarestyrelsen, 2015). Da det kan være svært for førskolebørn at indtage nok mælk i de resterende måltider udenfor daginstitutionstiden, er der et princip om, at daginstitutionerne skal tilbyde drikkemælk i løbet af dagen.

Som tommelfingerregel skal vuggestuebørn tilbydes letmælk, mens børnehavebørn skal tilbydes skummet-, mini- eller kærnemælk at drikke. I vuggestuerne og børnehaverne er der en høj grad af opfyldelse af dette princip, mens der er nogen grad af opfyldelse i de integrerede institutioner. Måske er der i integrerede institutioner større forvirring omkring hvilken type mælk, som børnene skal tilbydes, men den lavere opfyldelse kan muligvis også skyldes, at nogle daginstitutioner har svaret for den forkerte aldersgruppe. I invitationsmailen og i selve spørgsmålet blev daginstitutionen gjort opmærksom på, om der blev spurgt til enten mad til vuggestuebørn eller børnehavebørnene i daginstitutionen.

I alt 61-76% af daginstitutionerne tilbyder koldt drikkevand til hvert måltid i løbet af dagen. Princippet påpeger også, at koldt drikkevand skal være let tilgængeligt mellem måltiderne, men det er ikke evalueret i nærværende undersøgelse.

Der er en høj grad af opfyldelse af princippet for tilbud om juice og smoothie maks. 1 gang om ugen og princippet, der foreskriver, at saftvand, sodavand o.l. ikke bør tilbydes. På nær børnehaverne gælder det samme for princippet om at tilbyde kage, søde retter, slik, chips o.l. maks. 1 gang om måneden. Blandt børnehaverne er det især kager, søde retter o.l., som nogle tilbyder oftere (2-3 gange om måneden). Af guiden fremgår, at daginstitutionerne ved særlige lejligheder som f.eks. temadage og højtider kan vælge at sammensætte maden på en anden måde op til 10 dage om året. Det kunne være nogle af disse ekstra dage, som daginstitutionerne har registreret i forbindelse med søde sager.

Spørgeskemaet omhandler udelukkende mad og drikkevarer, som tilbydes af daginstitutionen, så det tilbud om søde sager kan godt være højere, f.eks. som følge af forældremedbragt mad og drikke til fødselsdage.

Opsamling på drikkevarer og søde sager

Daginstitutionerne har en høj grad af opfyldelse for de fleste principper, der vedrører drikkevarer, og 24-54% af daginstitutionerne opfylder alle principperne for morgenmad og dagens øvrige måltider. Det gælder f.eks. udbud af juice, søde drikkevarer og mælk til vuggestuebørnene. Daginstitutionerne har også en høj grad af opfyldelse af princippet for tilbud om søde sager (73-92%). Højere grad af opfyldelse kan fås ved, at flere daginstitutioner:

- Tilbyder mælk til børnehavebørn
- Begrænser tilbud om kage, dessert og andre søde retter til 1 gang om måneden i børnehaver

5.3 Salt

For at kunne markedsføre sig med Måltidsmærket skal daginstitutionerne også arbejde aktivt med at begrænse madens indhold af salt. Især vuggestuerne og de integrerede institutioner har en høj/meget høj grad af fokus på at begrænse salt i maden (hhv. 74% og 66%). Fokus på at begrænse salt er generelt lidt højere blandt daginstitutionerne end blandt skoler (52%), ungdomsuddannelser (34%) og arbejdspladser (36%) (Lassen *et al.*, 2018). Knap halvdelen af daginstitutionerne svarer, at de bruger Nøglehulsmærket i høj/meget høj grad ved indkøb. Brug af Nøglehulsmærket og Fuldkornsmærket ved indkøb af f.eks. brød, morgenmadsprodukter inkl. cornflakes samt kød-, fiske- og ostepålæg, kan være en hjælp i forhold til at begrænse saltindholdet.

5.4 Bæredygtighedsaspekter

5.4.1 Madspild

Guide til sundere mad i daginstitutionen (Fødevarestyrelsen, 2018b) giver ligesom inden for de øvrige arenaer (skole, ungdomsuddannelser og arbejdspladser (Fødevarestyrelsen, 2017a, 2017b)) mulighed for at optimere produktionen i forhold til at mindske madspild. Madrester, der kun udgør en mindre andel af det samlede madtilbud, kan f.eks. altid tilbydes, uden at det har betydning for opfyldelsen af principperne for madtilbud.

Fra 83% til 89% af arbejdspladser, ungdomsuddannelser og skoler svarede i 2017, at de i høj/meget høj grad har fokus på madspild (Lassen *et al.*, 2018). I daginstitutionerne er fokus tilsyneladende lidt lavere. I børnehaverne er det 63% mod 69% i de integrerede institutioner og 73% i vuggestuerne, som har i høj/meget høj grad af fokus på madspild. I betragtning af, at kun 25% af børnehaverne har madordning til frokost, er fokus på madspild ikke nødvendigvis koblet til, om der er madordning, men langt mere udbredt. Det kan hænge sammen med, at der har været generel fokus på madspild i børnehaverne, f.eks. via materiale fra Fødevarestyrelsen (Fødevarestyrelsen, 2014). Set i lyset af at 89% af vuggestuerne har madordning til frokost, mens det ligger lavere i de integrerede institutioner, er fokus på madspild sandsynligvis reelt ikke mindre udbredt blandt daginstitutioner end i f.eks. skoler.

En undersøgelse baseret på de indsamlede data fra 2017 over udbuddet på skoler, ungdomsuddannelser og arbejdspladser viste, at høj og meget højt fokus på madspild var mere udbredt i kantiner med højt forbrug af økologiske produkter, defineret som over 50% økologiske produkter) (Lassen *et al.*, 2019). Da højt økologisk forbrug er mere udbredt blandt daginstitutionerne, ville vi også forvente, at fokus på madspild var højt her.

5.4.2 Økologiske produkter

Brug af økologiske produkter er langt mere udbredt i daginstitutioner end i skoler, ungdomsuddannelser og arbejdspladser. Nærværende undersøgelse viser, at 77% af vuggestuerne, 46% af børnehaverne og 60% af de integrerede institutioner angiver, at andelen af de økologiske produkter udgør mere end 60%, mens det for skoler, ungdomsuddannelser og arbejdspladser i 2017 udgjorde hhv. 16%, 6% og 7% (Lassen *et al.*, 2018). Dette afspejler sig også i, at mens størstedelen, ca. 60%, af skoler og arbejdspladser havde et økologisk forbrug på mellem 0% og 30%, er det tilsvarende kun mellem 13% (vuggestuer) og 29% (børnehaver), der har dette forbrug. Den lavere andel med højt økologisk forbrug blandt børnehaverne kan måske skyldes, at alle daginstitutioner med mindst 1 måltid med madordning er med i opgørelsen, og langt flere børnehaver kun tilbyder morgenmad. Udbredelsen af økologisk forbrug afspejler sig også i brugen af både det danske økologimærke og EU's økologimærke i nærværende undersøgelse.

Resultaterne fra nærværende undersøgelse svarer til en opgørelse fra Danmarks Statistik af økologiprocenter i daginstitutioner med frokostordning, der viser, at godt 75% har en økologiprocent på 60 eller mere, uanset om daginstitutionen dækker vuggestuebørn (0-2 år) eller børnehalebørn (3-5 år) (Danmarks Statistik - statistikbanken.dk/frok3 (14.5.2019)). At økologiske indkøb er udbredt viste også undersøgelsen af Glavind og Pade (2016), som angiver, at 3 ud af 4 daginstitutioner havde truffet beslutning om økologi ved indkøb.

Størstedelen af daginstitutionerne har et økologisk forbrug, der kan give adgang til Det Økologisk Spisemærke, men i nærværende undersøgelse er det cirka en tredjedel af vuggestuerne og de integrerede institutioner, og 12% af børnehaverne, som har Det Økologiske Spisemærke. Heraf er cirka halvde-

len af sølv eller guld, dvs. svarende til en økologiprocent på 60 eller mere. Igen kan den lave andel blandt børnehaverne til dels skyldes, at andelen også inkluderer børnehaver, der kun tilbyder morgenmad.

5.4.3 Plantebaserede retter og brug af alternativer til kød

Som noget nyt er der udviklet anbefalinger til madordninger, som tilbyder mindre kød og evt. fisk end anbefalet for en madordning, der tilbyder både kød og fisk. Otte ud af ti daginstitutioner i undersøgelsen betegner deres madordning til frokost som en madordning med kød og fisk, mens 15% betegner madordningen som en madordning med mindre kød. Mindre end 5% af daginstitutionerne med madordning til frokost betegner madordningen som vegetarisk/vegansk. Udbredelsen af vegetariske madordninger er således begrænset, og ifølge daginstitutionerne er efterspørgslen efter vegetariske/veganske madordninger også begrænset, idet 15% af daginstitutioner med madordninger med kød og fisk har oplevet efterspørgsel fra en eller flere forældre. Som årsag til at tilbyde en madordning med mindre kød og evt. fisk angiver flest daginstitutioner økonomi og dernæst miljø og sundhed.

Bælgfrugter bruges i 14-15% af de varme frokostretter enten som hovedproteinkilde eller anden kilde til protein og som bælgfrugt pålæg i 17-20% af de kolde frokostretter. Til sammenligning fandt undersøgelsen blandt arbejdspladser, ungdomsuddannelser og skoler, at bælgfrugter blev brugt som hovedproteinkilde i 8-9% af frokostretterne (Lassen *et al.*, 2018). Brugen af bælgfrugter i daginstitutioner til eftermiddag er meget begrænset (<5% af dagene). Bælgfrugter er en god kilde til vegetabilsk protein og til jern. Cirka 85% af de daginstitutioner, som tilbyder madordning med mindre kød og evt. fisk, svarer, at de bruger bælgfrugter i stedet for kød og evt. fisk, æg og mejeriprodukter. Derudover angiver disse daginstitutioner, at de især bruger quinoa- og chiafrø samt plantebaseret pålæg og spreads.

Uanset om daginstitutionerne betegner sig som en madordning med kød og fisk eller som en madordning med ingen eller mindre kød og fisk, er der potentiale for at tilbyde flere frokostretter og mellemmåltider med bælgfrugter. På den måde vil flere frokostmåltider også opfylde princippet om at tilbyde kød, fisk, bælgfrugter eller æg i mindst 4 ud af 5 måltider.

5.5 Styrker og svagheder ved undersøgelsen

En stor styrke ved undersøgelsen er, at alle regioner i Danmark er godt repræsenteret med et stort antal daginstitutioner. Den geografiske fordeling af de deltagende daginstitutioner svarer til Danmarks Statistiks informationer om den geografiske fordeling af landets daginstitutioner. En anden styrke er, at der er indhentet e-mailadresser til udsendelse af spørgeskemaet på mere end 90% af landets daginstitutioner, hvilket øger sandsynligheden for et repræsentativt datagrundlag. Endelig inkluderer undersøgelsen registreringer for et stort antal måltider og dage. For daginstitutioner, der tilbyder frokost via en intern madordning, er madudbuddet eksempelvis registreret for mere end 2500 dage. Undersøgelsen er derfor velegnet til at pege på områder og måltider, hvor der er behov for en ekstra indsats, så flere principper fremover kan blive opfyldt, og maden i daginstitutioner kan blive det sundere.

Alle daginstitutioner blev rykket for besvarelse og nye e-mailadresser blev fundet, hvis en mail kom retur. Derved kom den samlede svarprocent op på 29%. Dette niveau er som forventet for denne type undersøgelse, hvor deltagerbelastningen ved besvarelse er relativ høj, og alle typer daginstitutioner er inkluderet – både dem som har en madordning, og dem som ikke har en madordning. Glavind og Pade (2016) rapporterede en svarprocent i samme størrelsesorden (27%). Svarprocenten i undersøgelsen af madudbud på arbejdspladser, ungdomsuddannelser, skoler og fritidsordninger fra 2017 var den samme som nærværende undersøgelse for arbejdspladser (29%), mens svarprocenten for ung-

domsuddannelser, skoler og fritidsordninger var højere (45-46%). Det skal nævnes, at ungdomsuddannelserne blev rykket for besvarelse telefonisk ud over per mail.

I evalueringen af den ernæringsmæssige kvalitet af madordninger i daginstitutioner fra 2010 var svarprocenten på 64% (Nielsen m.fl., 2011; Lassen m.fl., 2018). Den højere svarprocent i sidstnævnte undersøgelse kan blandt andet skyldes, at rekrutteringen af deltagerne baserede sig på lister, som udelukkende inkluderede respondenter, hvor man på forhånd vidste, at der var en madordning. Daginstitutioner uden madordninger forventes ikke at have samme incitament til at deltage. En del daginstitutioner skrev da også per mail, at de ikke ønskede at svare, da de ikke mente, at de havde en madordning. Her blev det bl.a. tydeligt, at tilbud om morgenmad ikke blev betragtet som en madordning. En anden ofte angivet begrundelse for ikke at ville deltage var manglende tid. Hvis en højere svarprocent skal nås i en fremtidig undersøgelse vil det både kræve, at daginstitutionerne rykkes yderligere for svar (f.eks. via sundhedskonsulenter og opringninger), og eventuelt en prioritering af hvilke måltider der ønskes monitorering for, således at svartiden kan nedbringes.

Spørgeskemaet er testet ad to omgange. Alligevel kan der være behov for at justere og eventuelt forbedre nogle af spørgsmålene i en fremtidig undersøgelse. Normalt er der få ufuldstændige besvarelser i forhold til de enkelte måltider, men i eftermiddagsmåltidet er der et relativt stort antal ufuldstændige besvarelser. Her blev af hensyn til spørgeskemaets omfang valgt en mere simpel opsætning af spørgsmålene, der dog samtidig har bevirket, at nogle daginstitutioner ikke har udfyldt alle ugedage. Det kan skyldes, at de tilbyder stort set den samme mad hver dag, og dermed ikke har ment, at det var nødvendigt at udfylde for alle dage.

Ufuldstændige besvarelser regnes ikke som, at princippet er opfyldt, når opfyldelsen af principperne beregnes. Hvis der er et stort antal ufuldstændige besvarelser, kan det derfor resultere i, at opfyldelsen kan blive undervurderet. Eksempelvis er vuggestuernes opfyldelse af princippet om brug af federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukter maks. 2 gange om ugen i større mellemmåltider opfyldt af 61%, når ufuldstændige regnes som, at princippet ikke er opfyldt, mens opfyldelsen er 75%, når ufuldstændige ikke regnes med.

Undersøgelsen er baseret på selvrapporterede data med den risiko, at nogle daginstitutioner kan have glemt at registrere fødevarer eller har givet mere socialt acceptable svar og f.eks. underrapporteret brugen af hårde fedtstoffer eller søde drikkevarer samt overrapporteret servering af frugt og grønsager. Det tyder dog ikke på, at brugen af hårde fedtstoffer er underrapporteret, idet en stor del af daginstitutionerne har svaret, at de bruger smør, blandingsprodukter o.l. Som metode er valgt en relativt detaljeret registrering af den tilbudte mad den seneste uge fremfor eksempelvis et frekvensskema. Det kan tage lang tid for daginstitutionerne at udfylde, men til gengæld kan det give et mere objektivt billede af madtilbuddene, fordi respondenterne ikke selv skal anslå og beregne en frekvens, inden de kan svare på de enkelte spørgsmål. I den valgte metode kan de slå det op i menuplaner med mindre, de kan huske, hvad der blev serveret.

Undersøgelsen har fokus på madudbud, dvs. hvilke fødevarer der er blevet brugt, som angivet i principperne. Kun i relation til brugen af grønsager og frugt er der blevet spurgt til andelen (den relative mængde) af disse i måltiderne. Det giver mulighed for at evaluere opfyldelsen i forhold til principperne, men er en svaghed i forhold til at kunne evaluere om sammensætningen og mængden af mad er tilstrækkelig i forhold til børnenes behov. På sigt er der derfor brug for en undersøgelse af børnenes indtag af mad i forhold til opfyldelsen af principperne.

6. Konklusion

Samlet set finder undersøgelsen, at 40% af principperne er godt implementerede i danske daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen. Det betyder, at mindst tre af fire daginstitutioner opfylder disse principper. Bedst implementering ses for drikkevarer og frokostretter, hvor henholdsvis 70% og 60% af principperne er godt implementeret. Resultaterne skal ses i lyset af, at der har været anbefalinger for frokostmåltidet siden 2009, mens det er nyt, at der stilles anbefalinger til morgenmad og mellemmåltiderne.

Madordninger (inkl. interne og eksterne) til frokost og mellemmåltider er ifølge undersøgelsen mest udbredte til vuggestuebørn. Der er frokostordning i 89% af vuggestuerne, i 56-69% af de integrerede institutioner (afhængig om der spørges til børnehavebørn eller til vuggestuebørn), mens der kun er frokostordning i 25% af børnehaverne. Tilbud om mellemmåltider er også mest udbredte til vuggestuebørn, idet 72-90% af vuggestuerne og de integrerede institutioner tilbyder mellemmåltider til formiddag og eftermiddag til vuggestuebørn. I alt 55-60% af de integrerede institutioner tilbyder mellemmåltider til børnehavebørnene, mens kun 39-51% af børnehaverne tilbyder mellemmåltider. Endelig er tilbud om morgenmad lidt mindre udbredt i vuggestuerne (70%) end i de øvrige institutionstyper (81-89%).

Ved morgenmåltiderne er daginstitutionerne generelt gode til at opfylde principperne om at tilbyde mælk eller yoghurt dagligt, undlade brugen af skyr, ymer o.l. og at tilbyde fuldkornsprodukter til hvert morgenmåltid. De er også gode til at variere mellem fuldkorns- og ikke-fuldkornsprodukter til frokost, tilbyde fisk og kød i kolde frokostretter, tilbyde kød i varme frokostretter samt begrænse federe kød og federe ost. Endelig opfylder de fleste daginstitutioner principperne om at begrænse tilbud om juice, søde drikkevarer og søde sager, og de tilbyder drikkemælk til vuggestuebørn i løbet af dagen.

For at daginstitutionerne i højere grad kan opfylde principperne og dermed forbedre sammensætningen af maden, skal de især arbejde med at tilbyde grønsager og/eller frugt ved hvert morgenmåltid, tilbyde fedtstof til hver morgenmad og frokost samt tilbyde især fisk, æg og bælgfrugter oftere til frokost og eftermiddag. Mange daginstitutioner kan med fordel også tilbyde en større andel af grønsager og/eller frugt i formiddags-, frokost- og eftermiddagsmåltiderne.

Med hensyn til supplerende råvarer, som kan bruges i begrænset mængde, så skal der især fokus på kvaliteten af fedtstofferne og mejeriprodukterne. Det betyder, at fedtstofprodukter, hvor hovedkilden til fedt er planteolie, og magre mejeriprodukter oftere skal tilbydes på bekostning af hårde fedtstoffer og federe mejeriprodukter i frokost og mellemmåltiderne. I mellemmåltiderne er der desuden brug for, at daginstitutionerne i højere grad tilbyder både fuldkornsprodukter og ikke-fuldkornsprodukter - dog med en overvægt af fuldkorn.

Der er ikke store forskelle på opfyldelsen af principperne blandt vuggestuer, børnehaver og integrerede institutioner. Undtaget er dog, at børnehavebørn i højere grad ikke får tilbudt drikkemælk i løbet af dagen og ikke får tilbudt både brød og frugt til formiddag. Børnehaver tilbyder desuden søde sager lidt oftere end de to andre institutionstyper.

Med hensyn til begrænsning af salt viser undersøgelsen, at der er en relativ høj grad af fokus på at begrænse salt i maden – især i vuggestuerne og de integrerede institutioner. Omkring 70% af vuggestuerne og de integrerede institutioner har en høj grad eller meget høj grad af fokus på begrænsning

af salt, mens det er knap halvdelen af børnehaverne. Der er således stadig basis for at sætte fokus på begrænsning af salt i maden i daginstitutionerne. Endelig er brug af økologiske produkter udbredt, idet godt halvdelen af daginstitutionerne angiver, at mindst 60% af køkkenets produkter er økologiske, mens cirka en femtedel af daginstitutionerne angiver en økologiprocent på højst 30.

Der er således principper for de enkelte måltider, som en stor andel daginstitutionerne opfylder. Der er også en lang række områder, som daginstitutionerne skal have fokus på og arbejde med, så den ernæringsmæssige kvalitet af den mad, der serveres i daginstitutionerne, er god og i overensstemmelse med Fødevarestyrelsens anbefalinger, der er beskrevet i "Guide til sundere mad i daginstitutionen".

Referencer

- Christensen, L. M. (2009) *Statusundersøgelse om madordninger og mad- og bevægelsespolitikker i dagtilbud og på skoler 2008*. Søborg: DTU Fødevarerinstitutionen.
- Dagtilbudsloven - Bekendtgørelse af lov om dag-, fritids- og klubtilbud m.v. til børn og unge (dagtilbudsloven)* (2019). Danmark: Børne- og Socialministeriet.
- Fødevarerstyrelsen (2014) *Børn stopper madspild - Alt om kost*. Available at: <https://altomkost.dk/nyheder/nyhed/nyhed/boern-stopper-madspild/> (Accessed: 23 May 2019).
- Fødevarerstyrelsen (2015) *De officielle Kostråd*. Glostrup.
- Fødevarerstyrelsen (2017a) *Guide til sundere mad i skolen*. Glostrup.
- Fødevarerstyrelsen (2017b) *Guide til sundere mad på ungdomsuddannelsen og arbejdspladsen*. Glostrup.
- Fødevarerstyrelsen (2018a) *Guide til daginstitutionen Rammer om det gode måltid*. Glostrup.
- Fødevarerstyrelsen (2018b) *Guide til sundere mad i daginstitutionen*. Glostrup.
- Glavind, N. and Pade, S. (2016) *Kost i daginstitutionerne*. Værløse: Bureau 2000.
- Hansen, O. H. et al. (2018) *Professionalisering og øget tværfaglighed i samarbejdet omkring mad og måltider i dagtilbud*. DCA rapport. Edited by T. M. Jensen and O. H. Hansen. Tjele: Aarhus Universitet, DCA - Nationalt Center for Fødevarer og Jordbrug.
- Haukrogh, M. and Køngerskov, H. (2009) *Det fælles frokostmåltid - anbefalinger og inspiration til sund mad til børn i daginstitutionen*. Søborg: Fødevarerstyrelsen.
- Lassen, A. D. et al. (2018) *Madudbud på arbejdspladser, ungdomsuddannelser, skoler og fritidsordninger 2017*. Lyngby: DTU Fødevarerinstitutionen.
- Lassen, A. D. et al. (2019) 'Characteristics of Canteens at Elementary Schools, Upper Secondary Schools and Workplaces that Comply with Food Service Guidelines and Have a Greater Focus on Food Waste', *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 16(1115), pp. 1–16. doi: 10.3390/ijerph16071115.
- Mejborn, H. (2014) 'Danskernes fuldkornsindtag 2011-2013', *E-artikel fra DTU Fødevarerinstitutionen*, 2014(4), pp. 1–7.
- Nielsen, M. H. et al. (2011) *Evaluering af den ernæringsmæssige kvalitet af madordninger i daginstitutioner*. Søborg: DTU Fødevarerinstitutionen.
- Trolle, E. et al. (2018) 'Hvad er der på menuen i børnehaver med økologisk mad?', *E-artikel fra DTU Fødevarerinstitutionen*, 2018(2), pp. 1–10.
- Trolle, E., Christensen, L. M. and Lassen, A. D. (2018) 'Ernæringsfaglig baggrund for guide til sundere mad i daginstitutionen', *E-artikel fra DTU Fødevarerinstitutionen*, 2018(3), pp. 1–17.
- Willis, G. B. and Artino, A. R. (2013) 'What Do Our Respondents Think We're Asking? Using Cognitive Interviewing to Improve Medical Education Surveys', *Journal of Graduate Medical Education*, 5(3), pp. 353–356. doi: 10.4300/JGME-D-13-00154.1.

Bilag A: Definitioner

Tabel A.1. Definitioner angivet i spørgeskemaet samt kommentarer i relation til tolkning mm.

Variable	Definitioner	Kommentarer
<i>Typer af ordninger</i>		
Medbragt madpakke	Forældre leverer mad til det enkelte barn	
Madordning	Alle madtilbud der ikke er en medbragt madpakke	
Intern madordning	Daginstitutionens personale planlægger, indkøber og tilbereder maden	Ordninger, hvor forældre leverer råvarer i fællesskab, er med her
Ekstern madordning	Ekstern cateringleverandør eller offentligt fælleskøkken leverer tilberedt mad	Skal evt. opvarmes.
<i>Madtilbud</i>		
Frokostret	Alle typer af retter, der tilbydes til frokost	
Varm frokostret	Inkluderer varm frokost som f.eks. kød- og fiskeret, gryderet og pizza samt suppe og grød	
Kold frokostret med brød og pålæg	Inkluderer også buffet med brød, pålæg og lune retter	
<i>Brød o. lign.</i>		
Hvedebrød, boller o.l. uden fuldkorn		Lidt fuldkorn og uden fuldkorn regnes begge som mindre eller ingen fuldkorn. Rugbrød og fuldkornshvedebrød regnes som fuldkorn
Hvedebrød, boller o.l. med lidt fuldkorn	Med lidt fuldkorn menes at under en tredjedel af melet er fuldkorn	
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.	Med fuldkorn menes produkter der lever op til Nøglehulsmærket eller Fuldkornslogoet. For hjemmebakket brød svarer det til, at mindst en tredjedel af melet er fuldkorn	
Rugbrød		
Kiks		Kiks og riskager tæller i undersøgelsen som ikke-fuldkorn.

Fortsættes næste side

Variable	Definitioner	Kommentarer
<i>Kød, ost mm.</i>		
Ost over 17% fedt	F.eks. fast ost 45+, brie, klassisk salatost i tern	Der skelnes mellem ost med højst 17% fedt og ost med over 17% fedt, da ost med højst 17% fedt kan Nøglehulsmærkes og dermed indgår som basisråvare. Det er dog stadig et relativt fedt produkt, så derfor spørges også til dette produkt
Ost højst 17% fedt	F.eks. fast ost 30+, hytteost, Cheasy salatost i tern	
Fjerkræ	F.eks. kyllingebryst for pålæg og kylling/kalkun for frokostretter	Alt fjerkræ regnes som basisvare, dvs. højst 10% fedt, selv om der kan være typer, der indeholder mere fedt.
Rødt kød	Rødt kød er kød fra firbenede dyr, f.eks. svin, okse, lam, vildt	
Rødt kød over 10% fedt	F.eks. spegepølse, bacon, skinke med fedtkant, leverpostej og pølse for pålæg og svinekam, tykkam, lammekølle for frokostretter	Der skelnes mellem rødt kød over 10% fedt og rødt kød under 10% fedt. Principperne siger dog ikke noget om fordelingen mellem rødt kød og hvidt kød.
Rødt kød højst 10% fedt	F.eks. svinefilet, roastbeef, Nøglehulsmærket pålæg af svin og okse for pålæg og mørbrad og hakket kød 4-10% for frokostretter	
<i>Grønsager og frugt</i>		
Grønsager inkl. bælgfrugter og frugt	Ved estimering af mængde medregnes al frugt og grønsager i retten inklusiv bælgfrugter men ikke kartofler	Bælgfrugter regnes som både frugt og grønsager og som proteinkilde. Der er ikke skelnet mellem grove grønsager og fine grønsager (indgår ikke i Fødevarerstyrelsens guide til sundere mad som et princip).
Bælgfrugter	F.eks. linser, kikærter, brune bønner	
Tørret frugt o.l.	F.eks. rosiner og dadler	Tæller ikke med i andelen af frugt
<i>Dressinger og fedtstoffer</i>		
Dressing baseret på planteolie	F.eks. olie-eddike dressing, pesto, mayonnaise dressing	
Mejeribaseret dressing over 5% fedt	F.eks. hjemmerørt creme fraiche dressing, dressing med græsk yoghurt 10% fedt	
Mejeribaseret dressing højst 5% fedt	F.eks. yoghurt dressing	
Hårde fedtstoffer	F.eks. smør, hård margarine, kokosmælk	

Bilag B: Invitationsmail

Til XXXX

Kære ansvarlige for maden i XXXX

I inviteres hermed til at deltage i en stor undersøgelse af madtilbud i daginstitutioner. Undersøgelsen skal bruges til at følge udviklingen i maden i landets daginstitutioner. Spørgsmålene omhandler daginstitutionens mad til morgen, formiddag, frokost og eftermiddag samt praksis i køkkenet. Undersøgelsen er landsdækkende og gennemføres af Danmarks Tekniske Universitet for Miljø- og Fødevarerministeriet.

Det er vigtigt for undersøgelsens resultater, at så mange daginstitutioner som muligt svarer - også daginstitutioner, som ikke har en madordning.

Alle besvarelser bliver behandlet fortroligt.

Sådan deltager I:

Klik på følgende link eller indsæt linket i en browser: <http://XXXX>

Hvad får I ud af at deltage?

- I er med til at sætte fokus på maden, som landets daginstitutioner serverer.
- I deltager i lodtrækning om **10 SuperGavekort á kr. 500**. Vinderne trækkes i uge 51.
- I får tilbagemelding på undersøgelsens resultater.

Hvem skal besvare spørgeskemaet?

Køkkenpersonalet eller en anden person i daginstitutionen med et godt kendskab til maden. Send gerne invitationen videre. Det tager 15-25 minutter at udfylde spørgeskemaet.

Kun til integrerede institutioner: Arbejder du i en integreret institution, så besvar skemaet for BØRNEHAVEBØRNENE.

Har du spørgsmål?

Du er meget velkommen til at kontakte os per mail dankan@food.dtu.dk eller på telefon 93 51 35 78 (bedst kl. 9.15-12).

Hvis vi ikke har modtaget en besvarelse om en uge, vil vi tillade os at sende en påmindelse.

Mange tak for din hjælp.

Med venlig hilsen XXXX

Sådan behandler DTU dine svar

DTU har ansvaret for opbevaring af dine svar. Ved deltagelse accepterer du samtidigt, at DTU må anvende dine svar i forbindelse med forskning og rådgivning. Dine svar vil blive behandlet fortroligt og opbevares sikkert. Mailadressen bliver ikke anvendt til andre formål end denne undersøgelse. Se privatlivspolitik på www.dtu.dk.

Bilag C: Karakteristik af daginstitutionerne

Tabel C.1. Organisering og karakteristik. Besvarelser fra alle er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integrede institutioner samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvordan er daginstitutionen organiseret?										
Kommunal	75	71	175	58	225	75	271	79	496	76
Selvejende	18	17	59	20	31	10	46	13	77	12
Privat	13	12	59	20	43	14	26	8	69	11
Udliciteret	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Puljeordning	0	0	6	2	2	1	2	1	4	1
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet (foreningsejet, sandreven)	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0
I hvilken kommune ligger daginstitutionen? (omkodet til region)										
Hovedstaden	36	34	60	20	79	26	93	27	172	27
Midtjylland	29	27	72	24	71	24	79	23	150	23
Nordjylland	18	17	65	22	23	8	27	8	50	8
Sjælland	7	7	36	12	59	20	70	20	129	20
Syddanmark	16	15	68	23	69	23	76	22	145	22
Hvor mange børn er der i daginstitutionen?										
0	0	0	0	0						
1-25	22	21	37	12						
25-50	60	57	149	50						
50-100	24	23	104	35						
Over 100	0	0	11	4						
Hvor mange vuggestuebørn er der i daginstitutionen?										
0					2	1	1	0	3	0
1-25					184	61	179	52	363	56
25-50					99	33	134	39	233	36
50-100					13	4	27	8	40	6
Over 100					2	1	2	1	4	1
<i>Ikke besvaret</i>					1	0	2	1	3	0
Hvor mange børnehavebørn er der i daginstitutionen?										
0					0	0	0	0	0	0
1-25					37	12	31	9	68	11
25-50					134	45	138	40	272	42
50-100					113	38	151	44	264	41
Over 100					17	6	23	7	40	6
<i>Ikke besvaret</i>					0	0	2	1	2	0
Hvilken aldersgruppe er der i daginstitutionen?										
Yngste barn (år)										
0	92	87	0	0	230	76	284	82	514	80
1	13	12	0	0	61	20	57	17	118	18
2	0	0	99	33	7	2	2	1	9	1
3	0	0	200	66	3	1	1	0	4	1
4-5	0	0	2	1	0	0	0	0	0	0
<i>Ikke besvaret</i>	1	1	0	0	0	0	1	0	1	0
Ældste barn (år)										
1-2	53	50	0	0	0	0	0	0	0	0
3	52	49	0	0	0	0	3	1	3	0
4	1	1	0	0	3	1	3	1	6	1
5	0	0	73	24	93	31	107	31	200	31
6	0	0	221	73	194	64	218	63	412	64
7-13	0	0	6	2	11	4	13	4	24	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0

Bilag D: Udbredelse af madordninger

Tabel D.1. Udbredelse af madordninger. Besvarelser fra alle er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution madordning til vuggestuebørn (n=646)		Integreret institution madordning til børnehavebørn (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%
Har daginstitutionen en madordning for følgende måltider?								
Morgenmad								
Ja, madordning	74	70	243	81	572	89	562	87
Nej, medbragt madpakke	11	10	29	10	29	4	39	6
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	20	19	26	9	41	6	44	7
Ved ikke	1	1	3	1	1	0	1	0
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-
Formiddagsmad								
Ja, madordning	95	90	116	39	504	78	354	55
Nej, medbragt madpakke	8	8	153	51	115	18	210	33
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	3	3	31	10	24	4	81	13
Ved ikke	0	0	1	0	0	0	1	0
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-
Frokost								
Ja, madordning	94	89	74	25	446	69	364	56
Nej, medbragt madpakke	12	11	212	70	182	28	261	40
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	0	0	14	5	15	2	21	3
Ved ikke	0	0	1	0	0	0	0	0
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-
Eftermiddagsmad								
Ja, madordning	89	84	153	51	464	72	389	60
Nej, medbragt madpakke	16	15	134	45	160	25	229	35
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	1	1	13	4	19	3	27	4
Ved ikke	0	0	1	0	0	0	1	0
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-
Sen eftermiddagsmad (efter kl. 16)								
Ja, madordning	36	34	31	10	186	29	171	26
Nej, medbragt madpakke	4	4	76	25	77	12	109	17
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	66	62	189	63	372	58	359	56
Ved ikke	0	0	5	2	8	1	7	1
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-
Aftensmad								
Ja, madordning	2	2	0	0	10	2	11	2
Nej, medbragt madpakke	2	2	25	8	26	4	41	6
Nej, intet tilbud om mad på dette tidspunkt	102	96	271	90	602	93	586	91
Ved ikke	0	0	5	2	5	1	8	1
<i>Ingen vuggestuebørn</i>	0	0	-	-	3	0	-	-

Bilag E: Opgaver i forbindelse med madordning og spisning

Tabel E.1. Del 1. Opgaver i til morgen og formiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med madordning til det pågældende måltid er medtaget.

	Vuggestuer (n=74)		Børnehaver (n=243)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=267)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=297)		Integreret institution samlet (n=564)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvem står typisk for opgaverne i forbindelse med morgenmaden? (flere svar mulige)										
Planlægning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	50	68	40	16	130	49	150	51	280	50
Pædagogisk personale	28	38	202	83	145	54	151	51	296	52
Ekstern cateringleverandør	0	0	0	0	2	1	5	2	7	1
Forældre	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	2	3	4	2	5	2	7	2	12	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Indkøb										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	59	80	58	24	165	62	202	68	367	65
Pædagogisk personale	15	20	173	71	96	36	92	31	188	33
Ekstern cateringleverandør	0	0	9	4	3	1	5	2	8	1
Forældre	0	0	3	1	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	2	1	2	1	0	0	2	0
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Tilberedning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	22	30	26	11	66	25	87	29	153	27
Pædagogisk personale	55	74	217	89	208	78	228	77	436	77
Ekstern cateringleverandør	0	0	1	0	2	1	1	0	3	1
Forældre	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	3	1	4	1	4	1	8	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
	(n=95)		(n=116)		(n=223)		(n=200)		(n=423)	
Hvem står typisk for opgaverne i forbindelse med formiddagsmaden? (flere svar mulige)										
Planlægning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	69	73	48	41	151	68	149	75	300	71
Pædagogisk personale	22	23	70	60	75	34	48	24	123	29
Ekstern cateringleverandør	1	1	0	0	2	1	3	2	5	1
Forældre	2	2	2	2	0	0	1	1	1	0
Ikke relevant/ Ved ikke	2	2	1	1	1	0	5	3	6	1
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	0	0	0	0	2	1	2	0
Indkøb										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	74	78	47	41	168	75	161	81	329	78
Pædagogisk personale	13	14	61	53	50	22	33	17	83	20
Ekstern cateringleverandør	2	2	5	4	4	2	6	3	10	2
Forældre	5	5	5	4	3	1	3	2	6	1
Ikke relevant/ Ved ikke	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilberedning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	61	64	38	33	138	62	131	66	269	64
Pædagogisk personale	38	40	85	73	103	46	84	42	187	44
Ekstern cateringleverandør	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0
Forældre	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	1	1	0	0	0	0	1	1	1	0
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	0	0	0	0	2	1	2	0

Tabel E.1. Del 2. Opgaver i til frokost og eftermiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med madordning til det pågældende måltid er medtaget.

	Vuggestuer (n=94)		Børnehaver (n=74)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=195)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=190)		Integreret institution samlet (n=385)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvem står typisk for opgaverne i forbindelse med frokosten? (flere svar mulige)										
Planlægning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	78	83	54	73	172	88	170	89	342	89
Pædagogisk personale	12	13	11	15	15	8	7	4	22	6
Ekstern cateringleverandør	8	9	10	14	14	7	17	9	31	8
Forældre	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	1	1	0	0	1	1	1	0
Indkøb										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	78	83	57	77	174	89	176	93	350	91
Pædagogisk personale	9	10	11	15	8	4	6	3	14	4
Ekstern cateringleverandør	7	7	7	9	13	7	11	6	24	6
Forældre	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tilberedning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	79	84	58	78	176	90	178	94	354	92
Pædagogisk personale	11	12	13	18	13	7	10	5	23	6
Ekstern cateringleverandør	7	7	5	7	11	6	9	5	20	5
Forældre	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	(n=90)		(n=153)		(n=210)		(n=211)		(n=421)	
Hvem står typisk for opgaverne i forbindelse med eftermiddagsmaden?										
Planlægning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	73	81	54	35	160	76	164	78	324	77
Pædagogisk personale	15	17	96	63	48	23	43	20	91	22
Ekstern cateringleverandør	1	1	1	1	4	2	5	2	9	2
Forældre	1	1	5	3	2	1	3	1	5	1
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	1	1	1	0	1	0	2	0
Indkøb										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	74	82	53	35	164	78	173	82	337	80
Pædagogisk personale	11	12	83	54	37	18	29	14	66	16
Ekstern cateringleverandør	1	1	10	7	4	2	5	2	9	2
Forældre	3	3	13	8	6	3	10	5	16	4
Ikke relevant/ Ved ikke	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
Tilberedning										
Køkkenpersonale i daginstitutionen	65	72	54	35	147	70	142	67	289	69
Pædagogisk personale	31	34	105	69	80	38	95	45	175	42
Ekstern cateringleverandør	1	1	1	1	2	1	2	1	4	1
Forældre	0	0	2	1	2	1	0	0	2	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	1	1	1	0	1	0	2	0

Tabel E.2. Spisning med børnene. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvem spiser sammen med børnene til de forskellige måltider? (flere svar mulige)										
Morgenmad										
Pædagogisk personale	83	83	243	92	261	91	295	92	556	91
Køkkenpersonale	7	7	7	3	16	6	14	4	30	5
Ingen	3	3	5	2	5	2	3	1	8	1
Ikke relevant/ Ved ikke	11	11	8	3	6	2	10	3	16	3
<i>Ikke besvaret</i>	3	3	9	3	14	5	14	4	28	5
Formiddagsmad										
Pædagogisk personale	93	93	223	84	268	94	291	90	559	92
Køkkenpersonale	4	4	3	1	1	0	4	1	5	1
Ingen	3	3	15	6	4	1	14	4	18	3
Ikke relevant/ Ved ikke	1	1	17	6	3	1	6	2	9	1
<i>Ikke besvaret</i>	3	3	10	4	12	4	12	4	24	4
Frokost										
Pædagogisk personale	95	95	258	97	272	95	310	96	582	96
Køkkenpersonale	4	4	11	4	11	4	20	6	31	5
Ingen	2	2	1	0	1	0	1	0	2	0
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
<i>Ikke besvaret</i>	3	3	6	2	12	4	10	3	22	4
Eftermiddagsmad										
Pædagogisk personale	95	95	252	95	268	94	302	94	570	94
Køkkenpersonale	6	6	2	1	1	0	5	2	6	1
Ingen	3	3	4	2	2	1	4	1	6	1
Ikke relevant/ Ved ikke	0	0	2	1	4	1	5	2	9	1
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	7	3	12	4	12	4	24	4
Sen eftermiddagsmad										
Pædagogisk personale	35	35	73	28	108	38	129	40	237	39
Køkkenpersonale	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Ingen	11	11	26	10	25	9	29	9	54	9
Ikke relevant/ Ved ikke	37	37	130	49	113	40	133	41	246	40
<i>Ikke besvaret</i>	18	18	38	14	42	15	34	11	76	13

Bilag F: Daginstitutionernes køkkenpersonale

Tabel F.1. Karakteristik af køkkenpersonalet. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integrerede institutioner samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor mange ansatte er der i køkkenet omregnet til fuldtidsansatte pr. uge?										
0	16	16	167	63	82	29	86	27	168	28
ca. 0,25 (ca. 10 timer)	6	6	24	9	12	4	16	5	28	5
ca. 0,5 (ca. 19 timer)	30	30	20	8	19	7	31	10	50	8
ca. 0,75 (ca. 30 timer)	21	21	26	10	50	17	57	18	107	18
ca. 1 (ca. 37 timer)	12	12	13	5	57	20	46	14	103	17
ca. 1,5 (ca. 50 timer)	7	7	2	1	32	11	42	13	74	12
ca. 2 (ca. 75 timer)	1	1	0	0	9	3	22	7	31	5
over 2 (ca. 90 timer eller mere)	3	3	1	0	7	2	10	3	17	3
Ved ikke	2	2	6	2	6	2	6	2	12	2
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	12	4	6	2	18	3
	(n=80)		(n=86)		(n=186)		(n=224)		(n=410)	
Hvilken uddannelse har køkkenets medarbejdere? (flere svar mulige)										
Ernærings- eller køkkenassistent	21	26	24	28	78	42	87	39	165	40
Ernæringsteknolog	1	1	0	0	2	1	1	0	3	1
Køkkenleder	9	11	5	6	18	10	21	9	39	10
Økonoma	6	8	1	1	5	3	9	4	14	3
Cater	4	5	1	1	3	2	6	3	9	2
Kok	5	6	5	6	22	12	37	17	59	14
Bager/konditor	1	1	0	0	1	1	4	2	5	1
Slagter	1	1	1	1	2	1	4	2	6	1
Smørrebrødsjomfru	1	1	1	1	7	4	11	5	18	4
Ernærings- og husholdningsøkonom	5	6	1	1	5	3	5	2	10	2
Professionsbachelor i ernæring og sundhed	9	11	3	3	23	12	17	8	40	10
Pædagogisk uddannelse	7	9	11	13	12	6	11	5	23	6
Ufagkært	33	41	39	45	64	34	84	38	148	36
Anden kostfaglig uddannelse	0	0	0	0	1	1	5	2	6	1
Ved ikke	0	0	3	3	1	1	1	0	2	0
Andet	1	1	2	2	1	1	5	2	6	1

Bilag G: Mad- og måltidspolitik, brug af anbefalinger, personalemøder og beslutning om frokostordning

Tabel G.1. Mad- og måltidspolitik, brug af anbefalinger og måltider på personalemøder. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Har daginstitutionen en nedskreven mad- og måltidspolitik eller lignende?										
Ja	81	81	215	81	237	83	279	87	516	85
Nej	12	12	39	15	20	7	18	6	38	6
Ved ikke	1	1	3	1	12	4	12	4	24	4
Andet	4	4	2	1	5	2	7	2	12	2
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	12	4	6	2	18	3
	(n=81)		(n=215)		(n=237)		(n=279)		(n=516)	
Hvem har udarbejdet politikken? (flere svar mulige) (daginstitutioner med mad- og måltidspolitik får spørgsmålet)										
Ledelsen i daginstitutionen	50	62	110	51	147	62	172	62	319	62
Køkkenpersonalet i daginstitutionen	33	41	28	13	74	31	110	39	184	36
Pædagogisk personale i daginstitutionen	39	48	139	65	99	42	143	51	242	47
Forældrebestyrelsen i daginstitutionen	36	44	144	67	129	54	166	59	295	57
Kommunen	16	20	27	13	52	22	49	18	101	20
Ved ikke	2	2	0	0	5	2	2	1	7	1
Andet	2	2	5	2	4	2	4	1	8	2
	(n=100)		(n=265)		(n=286)		(n=322)		(n=608)	
Bruger I nogle af nedenstående anbefalinger, når I planlægger maden og måltiderne? (flere svar mulige)										
De officielle kostråd (de 10 kostråd fra Fødevarestyrelsen)	68	68	145	55	208	73	243	75	451	74
Guide til sundere mad i daginstitutionen (fra Fødevarestyrelsen)	51	51	76	29	130	45	167	52	297	49
Mad til små - fra mælk til familiens mad (fra Sundhedsstyrelsen og Fødevarestyrelsen)	50	50	11	4	85	30	123	38	208	34
Guiden "Rammer om det gode måltid" (fra Fødevarestyrelsen)	35	35	44	17	83	29	113	35	196	32
Det fælles frokostmåltid - anbefalinger og inspiration til sund mad til børn i daginstitutionen (fra Fødevarestyrelsen)	50	50	56	21	114	40	144	45	258	42
Kommunale retningslinjer	36	36	93	35	119	42	142	44	261	43
Ingen specifikke anbefalinger	13	13	57	22	19	7	29	9	48	8
Ved ikke	5	5	9	3	7	2	5	2	12	2
Andet	8	8	14	5	18	6	8	2	26	4
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	11	4	6	2	17	3
Er daginstitutionens måltider et punkt på jeres personalemøder?										
Ja, hver gang	7	7	7	3	15	5	16	5	31	5
Ja, cirka hvert andet møde	6	6	7	3	17	6	23	7	40	7
Ja, cirka hvert tredje møde	13	13	50	19	42	15	54	17	96	16
Sjældnere	60	60	181	68	183	64	194	60	377	62
Ved ikke	8	8	6	2	11	4	14	4	25	4
Andet	1	1	4	2	5	2	12	4	17	3
<i>Ikke besvaret</i>	11	11	10	4	13	5	9	3	22	4

Tabel G.2. Beslutning om frokostordning. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til frokost er medtaget.

	Vuggestuer (n=87)		Børnehaver (n=69)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=184)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=184)		Integreret institution samlet (n=368)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvem har truffet beslutning om, at der skal være madordning til frokost?										
Kommunen	16	18	2	3	32	17	17	9	49	13
Forældrebestyrelsen	22	25	29	42	54	29	66	36	120	33
Forældre ved afstemning	36	41	37	54	75	41	88	48	163	44
Ved ikke	4	5	0	0	9	5	7	4	16	4
Andet	8	9	1	1	10	5	4	2	14	4
<i>Ikke besvaret</i>	1	1	0	0	4	2	2	1	6	2

Bilag H: Brug af mærker, økologi og Måltidsmærket

Tabel H.1. Brug af mærker ved indkøb. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I hvor høj grad går I efter følgende mærker, når I køber ind?: Nøglehulsmærket										
I meget lav grad	12	12	32	12	20	7	30	9	50	8
I lav grad	7	7	12	5	13	5	17	5	30	5
I nogen grad	15	15	56	21	72	25	68	21	140	23
I høj grad	22	22	63	24	60	21	81	25	141	23
I meget høj grad	19	19	64	24	62	22	69	21	131	22
Kender ikke/Ved ikke	8	8	12	5	14	5	19	6	33	5
<i>Ikke besvaret</i>	17	17	26	10	45	16	38	12	83	14
I hvor høj grad går I efter følgende mærker, når I køber ind?: Fuldkornslogoet										
I meget lav grad	11	11	37	14	17	6	31	10	48	8
I lav grad	6	6	17	6	10	3	14	4	24	4
I nogen grad	18	18	47	18	66	23	52	16	118	19
I høj grad	19	19	62	24	69	24	90	28	159	26
I meget høj grad	22	22	56	21	67	23	76	24	143	24
Kender ikke/Ved ikke	7	7	14	5	12	4	19	6	31	5
<i>Ikke besvaret</i>	17	17	32	12	45	16	40	12	85	14
I hvor høj grad går I efter følgende mærker, når I køber ind?: Ø-mærket										
I meget lav grad	5	5	35	13	23	8	26	8	49	8
I lav grad	3	3	16	6	14	5	15	5	29	5
I nogen grad	10	10	47	18	40	14	47	15	87	14
I høj grad	13	13	49	18	42	15	59	18	101	17
I meget høj grad	58	58	89	34	130	45	143	44	273	45
Kender ikke/Ved ikke	3	3	9	3	5	2	11	3	16	3
<i>Ikke besvaret</i>	8	8	20	8	32	11	21	7	53	9
I hvor høj grad går I efter følgende mærker, når I køber ind?: EU's økologimærke										
I meget lav grad	5	5	37	14	27	9	35	11	62	10
I lav grad	7	7	24	9	16	6	19	6	35	6
I nogen grad	9	9	35	13	34	12	38	12	72	12
I høj grad	13	13	37	14	39	14	49	15	88	14
I meget høj grad	37	37	49	18	82	29	84	26	166	27
Kender ikke/Ved ikke	13	13	42	16	38	13	39	12	77	13
<i>Ikke besvaret</i>	16	16	41	15	50	17	58	18	108	18

Tabel H.2. Brug af økologiske produkter og Det Økologiske Spisemærke. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Har daginstitutionens køkken et eller flere af følgende mærker?										
Måltidsmærket	5	5	2	1	11	4	15	4	26	4
Det Økologiske Spisemærke	34	34	32	12	97	33	111	31	208	32
Ingen af disse mærker	55	55	200	74	146	49	177	50	323	50
Ved ikke	8	8	23	8	24	8	26	7	50	8
Andet	8	8	8	3	8	3	19	5	27	4
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	11	4	6	2	17	3
Hvor stor en andel af køkkenets produkter er økologiske?										
ca. 0-10%	5	5	45	17	32	11	29	9	61	10
ca. 10-20%	7	7	15	6	9	3	13	4	22	4
ca. 20-30%	1	1	18	7	22	8	14	4	36	6
ca. 30-40%	2	2	14	5	12	4	15	5	27	4
ca. 40-50%	2	2	16	6	8	3	17	5	25	4
ca. 50-60%	1	1	18	7	12	4	22	7	34	6
ca. 60-70%	9	9	22	8	27	9	35	11	62	10
ca. 70-80%	16	16	28	11	54	19	53	16	107	18
ca. 80-90%	15	15	40	15	47	16	54	17	101	17
ca. 90-100%	37	37	33	12	46	16	52	16	98	16
Ved ikke	3	3	10	4	5	2	11	3	16	3
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	12	4	7	2	19	3
Hvilken udgave af Det Økologiske Spisemærke har I?										
Det Økologiske Spisemærke i Bronze	0	0	5	2	10	3	25	8	35	6
Det Økologiske Spisemærke i Sølv	16	16	14	5	61	21	60	19	121	20
Det Økologiske Spisemærket i Guld	17	17	11	4	24	8	23	7	47	8
Ved ikke	1	1	2	1	2	1	3	1	5	1
<i>Har ikke fået spørgsmålet</i>	66	66	233	88	189	66	211	66	400	66
	(n=34)		(n=32)		(n=97)		(n=111)		(n=208)	
I hvor lang tid har I haft Det Økologiske Spisemærke?										
Under ½ år	2	6	4	13	10	10	9	8	19	9
½-2 år	8	24	11	34	25	26	28	25	53	25
2-5 år	16	47	9	28	43	44	49	44	92	44
Mere end 5 år	5	15	5	16	14	14	13	12	27	13
Ved ikke	1	3	1	3	3	3	7	6	10	5
<i>Ikke besvaret</i>	1	3	0	0	0	0	2	2	2	1
<i>Har ikke fået spørgsmålet</i>	1	3	2	6	2	2	3	3	5	2
Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn omkring Det Økologiske Spisemærke? Maden er blevet sundere som følge af arbejdet med Det Økologiske Spisemærke										
Meget enig	10	29	7	22	20	21	29	26	49	24
Enig	7	21	11	34	29	30	34	31	63	30
Hverken enig eller uenig	10	29	6	19	30	31	28	25	58	28
Uenig	2	6	3	9	7	7	5	5	12	6
Meget uenig	2	6	1	3	4	4	5	5	9	4
Ved ikke	2	6	3	9	6	6	7	6	13	6
<i>Ikke besvaret</i>	1	3	1	3	1	1	3	3	4	2
Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn omkring Det Økologiske Spisemærke? Madspildet er blevet mindre som følge af arbejdet med Det Økologiske Spisemærke										
Meget enig	7	21	6	19	10	10	26	23	36	17
Enig	10	29	11	34	31	32	24	22	55	26
Hverken enig eller uenig	7	21	7	22	38	39	40	36	78	38
Uenig	3	9	2	6	9	9	8	7	17	8
Meget uenig	3	9	3	9	2	2	5	5	7	3
Ved ikke	3	9	3	9	6	6	6	5	12	6
<i>Ikke besvaret</i>	1	3	0	0	1	1	2	2	3	1

Tabel H.3. Måltidsmærket. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Har daginstitutionens køkken et eller flere af følgende mærker?										
Måltidsmærket	5	5	2	1	11	4	15	4	26	4
Det Økologiske Spisemærke	34	34	32	12	97	33	111	31	208	32
Ingen af disse mærker	55	55	200	74	146	49	177	50	323	50
Ved ikke	8	8	23	8	24	8	26	7	50	8
Andet	8	8	8	3	8	3	19	5	27	4
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	11	4	6	2	17	3
	(n=5)		(n=2)		(n=11)		(n=15)		(n=26)	
Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn omkring Måltidsmærket? Det er nemt at lave mad, der smager godt med Måltidsmærket.										
Meget enig	1	20	0	0	7	64	8	53	15	58
Enig	3	60	2	100	1	9	5	33	6	23
Hverken enig eller uenig	0	0	0	0	0	0	2	13	2	8
Uenig	0	0	0	0	1	9	0	0	1	4
Meget uenig	1	20	0	0	0	0	0	0	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	2	18	0	0	2	8
	(n=5)		(n=2)		(n=11)		(n=15)		(n=26)	
Hvor enig eller uenig er du i følgende udsagn omkring Måltidsmærket? Maden er blevet sundere som følge af arbejdet med Måltidsmærket.										
Meget enig	1	20	0	0	3	27	6	40	9	35
Enig	3	60	0	0	3	27	6	40	9	35
Hverken enig eller uenig	0	0	1	50	2	18	1	7	3	12
Uenig	0	0	0	0	1	9	2	13	3	12
Meget uenig	1	20	1	50	0	0	0	0	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	2	18	0	0	2	8
	(n=5)		(n=2)		(n=11)		(n=15)		(n=26)	
Hvorfor har daginstitutionen ikke Måltidsmærket? (daginstitutioner uden Måltidsmærket får spørgsmålet)										
Kender ikke Måltidsmærket	27	28	68	26	71	26	70	23	141	24
Har ikke taget stilling til, om vi vil have Måltids-	15	16	50	19	74	27	68	22	142	24
Ønsker at få Måltidsmærket i fremtiden	17	18	14	5	35	13	41	13	76	13
Er ikke interesseret i Måltidsmærket	7	7	19	7	14	5	19	6	33	6
Ved ikke	18	19	63	24	42	15	69	22	111	19
Andet	9	9	43	16	28	10	33	11	61	10
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	6	2	11	4	7	2	18	3
	(n=95)		(n=263)		(n=275)		(n=307)		(n=582)	

Bilag I: Madspild, salt og søde sager

Tabel I.1. Fokus på madspild, salt og søde sager. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
I hvor høj grad har daginstitutionen fokus på at begrænse madspild?										
I meget lav grad	4	4	8	3	8	3	12	4	20	3
I lav grad	1	1	10	4	4	1	4	1	8	1
I nogen grad	12	12	56	21	57	20	52	16	109	18
I høj grad	23	23	73	28	68	24	80	25	148	24
I meget høj grad	50	50	93	35	129	45	145	45	274	45
Ved ikke	2	2	5	2	1	0	6	2	7	1
<i>Ikke besvaret</i>	8	8	20	8	19	7	23	7	42	7
I hvor høj grad har daginstitutionen fokus på at begrænse salt?										
I meget lav grad	3	3	17	6	9	3	10	3	19	3
I lav grad	0	0	19	7	7	2	12	4	19	3
I nogen grad	12	12	63	24	53	19	51	16	104	17,1
I høj grad	26	26	61	23	88	31	91	28	179	29
I meget høj grad	48	48	66	25	99	35	123	38	222	37
Ved ikke	4	4	14	5	7	2	7	2	14	2
<i>Ikke besvaret</i>	7	7	25	9	23	8	28	9	51	8
I hvor høj grad har daginstitutionen fokus på at begrænse søde sager?										
I meget lav grad	3	3	6	2	6	2	8	2	14	2
I lav grad	1	1	4	2	1	0	3	1	4	1
I nogen grad	1	1	32	12	16	6	21	7	37	6
I høj grad	13	13	80	30	67	23	54	17	121	20
I meget høj grad	76	76	125	47	178	62	210	65	388	64
Ved ikke	1	1	1	0	0	0	4	1	4	1
<i>Ikke besvaret</i>	5	5	17	6	18	6	22	7	40	7
Hvad gør daginstitutionen for at begrænse madspild? (flere svar mulige) (daginstitutioner, der begrænser madspild i nogen, høj eller meget høj grad, får spørgsmålet)										
Udnytter alle rester	61	61	107	40	175	61	189	59	364	60
Sætter mindre mad frem ad gangen	60	60	131	49	159	56	191	59	350	58
Bruger hele råvaren op	48	48	85	32	130	45	140	43	270	44
Tilpasser portionsstørrelserne	45	45	132	50	160	56	169	52	329	54
Udportionerer i mindre skåle/portioner	36	36	72	27	109	38	127	39	236	39
Sælger "rester" til ansatte, fx til at tage med hjem	4	4	11	4	12	4	19	6	31	5
Andet	4	4	23	9	5	2	15	5	20	3
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	2	1	1	0	3	0
<i>Har ikke fået spørgsmålet</i>	15	15	43	16	32	11	45	14	77	13
Hvad gør daginstitutionen for at begrænse salt i maden? (flere svar mulige) (daginstitutioner, der begrænser salt i nogen, høj eller meget høj grad, får spørgsmålet)										
Reducerer mængden af salt ved tilberedning	71	71	147	55	207	72	224	70	431	71
Køber produkter med mindre salt	26	26	47	18	63	22	66	20	129	21
Afvejer salt ved tilberedning	10	10	22	8	20	7	29	9	49	8
Tilsmager med andre smagsgivere end salt	42	42	47	18	109	38	116	36	225	37
Andet	2	2	14	5	6	2	6	2	12	2
<i>Ikke besvaret</i>	2	2	2	1	2	1	3	1	5	1
<i>Har ikke fået spørgsmålet</i>	14	14	75	28	46	16	57	18	103	17
Hvad gør daginstitutionen for at begrænse søde sager? (flere svar mulige) (daginstitutioner, der begrænser søde sager i nogen, høj eller meget høj grad, får spørgsmålet)										
Gør portionsstørrelserne mindre	0	0	23	9	16	6	17	5	33	5
Tilbyder "sundere" udgaver (fx kager med frugt/nødder/olie, koldskål med havregryn)	19	19	60	23	74	26	84	26	158	26
Tilbyder kun søde sager ved særlige lejligheder	47	47	200	75	174	61	191	59	365	60
Aftaler højeste antal gange på fx en måned, hvor søde sager kan tilbydes	2	2	11	4	11	4	11	3	22	4
Tilbyder aldrig søde sager	38	38	25	9	66	23	67	21	133	22
Andet	1	1	9	3	7	2	15	5	22	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	2	1	6	2	8	1
<i>Har ikke fået spørgsmålet</i>	10	10	28	11	25	9	37	11	62	10

Bilag J: Mad med mindre kød/vegetarisk madordning

Tabel J.1. Betegnelse for madordning, begrundelser og brug af vegetariske produkter. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til frokost er medtaget.

	Vuggestuer (n=87)		Børnehaver (n=69)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=184)		Integreret institution besvaret for børnehalebørn (n=184)		Integreret institution samlet (n=368)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Vil du betegne daginstitutionens madordning til frokost som:										
Madordning med både kød og fisk (tilbyder også mejeriprodukter og æg)	66	76	55	80	149	81	156	85	305	83
Madordning med mindre kød (tilbyder kød mindre end 1 gang om ugen i varme retter, tilbyder også fisk, mejeriprodukter og æg)	16	18	11	16	30	16	23	13	53	14
Vegetarisk madordning med fisk (tilbyder fisk, mejeriprodukter og æg, men ikke kød)	1	1	1	1	0	0	1	1	1	0
Vegetarisk madordning uden fisk (tilbyder mejeriprodukter og æg, men hverken kød eller fisk)	3	3	2	3	1	1	1	1	2	1
Vegansk madordning (tilbyder hverken kød, fisk, æg eller mejeriprodukter)	0	0	0	0	0	0	1	1	1	0
Ved ikke	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0
Andet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Ikke besvaret</i>	1	1	0	0	3	2	2	1	5	1
	(n=20)		(n=14)		(n=31)		(n=26)		(n=57)	
Hvorfor har daginstitutionen en vegetarisk/vegansk madordning eller end madordning med mindre kød/fisk? (flere svar mulige)										
Af hensyn til miljøet (klima/bæredygtighed)	11	55	8	57	17	55	13	50	30	53
Af hensyn til dyrene (etiske grunde)	4	20	0	0	3	10	4	15	7	12
Af økonomiske grunde	13	65	7	50	20	65	18	69	38	67
Af hensyn til forældres ønsker om mindre kød og/eller mere grøn mad	2	10	2	14	0	0	3	12	3	5
Af hensyn til forældres ønsker om andre forhold (fx halalslaget)	1	5	0	0	1	3	1	4	2	4
Af hensyn til sundhed	6	30	6	43	17	55	12	46	29	51
Af hensyn til at alle kan spise den samme mad	3	15	5	36	12	39	7	27	19	33
Ved ikke	2	10	1	7	1	3	1	4	2	4
Andet	0	0	2	14	3	10	1	4	4	7
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	1	7	0	0	1	4	1	2
Bruger daginstitutionen nogle af følgende fødevarer og produkter i stedet for kød og evt. fisk, æg og mejeriprodukter? (flere svar mulige)										
Frø med meget protein (fx quinoa, chiafrø)	9	45	7	50	13	42	12	46	25	44
Bælgfrugter (fx tørrede bønner, linser)	18	90	9	64	26	84	24	92	50	88
Sojaprodukter (fx tofu, tempeh, sojagranulat)	3	15	0	0	3	10	6	23	9	16
Kødaltemativer (fx seitan, oumph, quorn, plantefars)	2	10	1	7	2	6	3	12	5	9
Plantebaseret pålæg og spreads (fx bønnepostej, Veggie pålæg)	11	55	4	29	19	61	12	46	31	54
Plantedrik, beriget (fx soja, ris, havre eller mandel fx tilsat calcium)	1	5	1	7	4	13	1	4	5	9
Plantedrik, ikke beriget (fx soja, ris, havre eller mandel)	1	5	2	14	0	0	1	4	1	2
Plantebaseret fløde	1	5	0	0	0	0	1	4	1	2
Plantebaseret yoghurt	0	0	0	0	0	0	1	4	1	2
Plantesmør og osteprodukter baseret på planteolier	2	10	1	7	4	13	4	15	8	14
Ingen af disse produkter	0	0	1	7	4	13	0	0	4	7
Andet	0	0	1	7	1	3	1	4	2	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	1	7	0	0	1	4	1	2
	(n=82)		(n=66)		(n=179)		(n=179)		(n=358)	
Er vegetarisk eller vegansk madordning blevet efterspurgt af forældre indenfor de sidste par år? (daginstitutioner med kød og fisk har fået spørgsmålet)										
Nej	58	71	49	74	130	73	131	73	261	73
Ja	12	15	8	12	33	18	22	12	55	15
Ved ikke	6	7	5	8	10	6	8	4	18	5
Andet	0	0	0	0	0	0	5	3	5	1
<i>Ikke besvaret</i>	6	7	4	6	6	3	13	7	19	5

Bilag K: Morgenmad

Tabel K.1. Hyppighed og antal børn til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner med intern mad-ordning til morgen er medtaget.

	Vuggestuer (n=74)		Børnehaver (n=242)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=264)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=296)		Integreret institution samlet (n=560)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor tit tilbyder I morgenmad til børnene?										
5 gange om ugen (hver dag)	72	97	227	94	257	97	292	99	549	99
4 gange	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
3 gange	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2 gange	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gange	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
Sjældnere/aldrig	1	1	0	0	2	1	0	0	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Ikke besvaret</i>	1	1	15	6	3	1	2	1	5	1
Hvor mange børn spiser typisk morgenmad i jeres institution?										
Under 5	26	35	54	22	100	38	39	13	139	25
Ca. 5-10	28	38	91	38	111	42	113	38	224	40
Ca. 10-15	14	19	52	21	35	13	80	27	115	21
Ca. 15-20	3	4	28	12	8	3	32	11	40	7
Ca. 20-25	2	3	7	3	1	0	18	6	19	3
Over 25	0	0	7	3	3	1	10	3	13	2
Ved ikke	1	1	1	0	3	1	3	1	6	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1

Tabel K.2. Typer af retter til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til morgen er medtaget.

	Vuggestuer (n=74)		Børnehaver (n=242)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=264)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=296)		Integreret institution samlet (n=560)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor tit tilbød daginstitutionen følgende om morgenen den seneste uge?										
Morgenmadsprodukter, mælkeprodukter o.l.										
5 gange om ugen (hver dag)	33	45	223	92	234	89	266	90	500	89
4 gange	1	1	0	0	1	0	2	1	3	1
3 gange	2	3	4	2	1	0	3	1	4	1
2 gange	0	0	1	0	1	0	3	1	4	1
1 gang	3	4	0	0	1	0	3	1	4	1
Ikke serveret	35	47	12	5	19	7	18	6	37	7
Ved ikke	0	0	0	0	4	2	0	0	4	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Grød										
5 gange om ugen (hver dag)	57	77	68	28	187	71	212	72	399	71
4 gange	4	5	3	1	2	1	2	1	4	1
3 gange	2	3	8	3	8	3	9	3	17	3
2 gange	1	1	16	7	3	1	5	2	8	1
1 gang	2	3	14	6	8	3	7	2	15	3
Ikke serveret	7	9	129	53	50	19	56	19	106	19
Ved ikke	1	1	2	1	3	1	4	1	7	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Brød og evt. pålæg										
5 gange om ugen (hver dag)	42	57	146	60	154	58	185	63	339	61
4 gange	0	0	2	1	5	2	2	1	7	1
3 gange	0	0	4	2	3	1	6	2	9	2
2 gange	3	4	1	0	3	1	4	1	7	1
1 gang	3	4	11	5	7	3	4	1	11	2
Ikke serveret	25	34	76	31	85	32	91	31	176	31
Ved ikke	1	1	0	0	4	2	3	1	7	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Frukt										
5 gange om ugen (hver dag)	23	31	50	21	84	32	92	31	176	31
4 gange	0	0	1	0	1	0	2	1	3	1
3 gange	2	3	5	2	5	2	13	4	18	3
2 gange	2	3	13	5	4	2	8	3	12	2
1 gang	1	1	10	4	10	4	11	4	21	4
Ikke serveret	43	58	160	66	151	57	160	54	311	56
Ved ikke	3	4	1	0	6	2	9	3	15	3
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Grønsager										
5 gange om ugen (hver dag)	3	4	14	6	24	9	27	9	51	9
4 gange	0	0	0	0	2	1	1	0	3	1
3 gange	2	3	7	3	4	2	6	2	10	2
2 gange	2	3	8	3	5	2	6	2	11	2
1 gang	0	0	5	2	4	2	9	3	13	2
Ikke serveret	66	89	203	84	216	82	234	79	450	80
Ved ikke	1	1	3	1	6	2	12	4	18	3
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Drikkemælk										
5 gange om ugen (hver dag)	68	92	198	82	236	89	265	90	501	89
4 gange	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
3 gange	1	1	2	1	0	0	3	1	3	1
2 gange	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0
1 gang	0	0	0	0	1	0	3	1	4	1
Ikke serveret	3	4	37	15	19	7	18	6	37	7
Ved ikke	1	1	1	0	4	2	5	2	9	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1

Tabel K.3. Tilbud om udvalgte produkter til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner, som har tilbudt brød, morgenmadsprodukter eller grød den seneste uge, er medtaget.

	Vuggestuer (n=72)		Børnehaver (n=239)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=256)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=294)		Integreret institution samlet (n=550)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor mange gange har I serveret følgende produkter til morgenmad den seneste uge?(flere svar mulige)										
Hvedebrød/-boller <i>uden</i> eller <i>med lidt</i> fuldkorn										
5 gange om ugen (hver dag)	15	21	24	10	32	13	42	14	74	13
4 gange	1	1	2	1	4	2	0	0	4	1
3 gange	0	0	3	1	4	2	7	2	11	2
2 gange	2	3	4	2	7	3	8	3	15	3
1 gang	2	3	15	6	4	2	8	3	12	2
Ikke tilbudt	40	56	147	62	151	59	168	57	319	58
Ved ikke	1	1	2	1	3	1	2	1	5	1
<i>Ikke besvaret</i>	11	15	42	18	51	20	59	20	110	20
Fuldkornsbrød/-boller										
5 gange om ugen (hver dag)	24	33	112	47	109	43	130	44	239	43
4 gange	1	1	6	3	5	2	4	1	9	2
3 gange	7	10	4	2	10	4	8	3	18	3
2 gange	4	6	5	2	8	3	11	4	19	3
1 gang	7	10	6	3	11	4	8	3	19	3
Ikke tilbudt	25	35	79	33	90	35	96	33	186	34
Ved ikke	1	1	1	0	2	1	2	1	4	1
<i>Ikke besvaret</i>	3	4	26	11	21	8	35	12	56	10
Morgenmadsprodukter/grød <i>uden</i> fuldkorn										
5 gange om ugen (hver dag)	6	8	69	29	70	27	72	24	142	26
4 gange	0	0	0	0	1	0	2	1	3	1
3 gange	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
2 gange	1	1	1	0	3	1	4	1	7	1
1 gang	0	0	3	1	0	0	1	0	1	0
Ikke tilbudt	49	68	118	49	129	50	145	49	274	50
Ved ikke	3	4	1	0	3	1	5	2	8	1
<i>Ikke besvaret</i>	13	18	47	20	49	19	64	22	113	21
Morgenmadsprodukter af fuldkorn/fuldkornsgrød										
5 gange om ugen (hver dag)	51	71	175	73	207	81	232	79	439	80
4 gange	4	6	0	0	1	0	5	2	6	1
3 gange	3	4	6	3	5	2	2	1	7	1
2 gange	1	1	2	1	3	1	1	0	4	1
1 gang	2	3	3	1	4	2	1	0	5	1
Ikke tilbudt	1	1	1	0	2	1	0	0	2	0
Ved ikke	7	10	37	15	17	7	30	10	47	9
<i>Ikke besvaret</i>	3	4	15	6	17	7	23	8	40	7
Ost, alle slags										
5 gange om ugen (hver dag)	16	22	86	36	89	35	96	33	185	34
4 gange	1	1	2	1	5	2	2	1	7	1
3 gange	1	1	3	1	3	1	4	1	7	1
2 gange	4	6	4	2	7	3	10	3	17	3
1 gang	2	3	4	2	8	3	6	2	14	3
Ikke tilbudt	2	3	5	2	9	4	2	1	11	2
Ved ikke	37	51	98	41	96	38	131	45	227	41
<i>Ikke besvaret</i>	9	13	37	15	39	15	43	15	82	15
Federe ost <i>over</i> 17% fedt										
5 gange om ugen (hver dag)	14	19	64	27	53	21	61	21	114	21
4 gange	2	3	2	1	2	1	1	0	3	1
3 gange	1	1	1	0	4	2	3	1	7	1
2 gange	0	0	2	1	6	2	4	1	10	2
1 gang	1	1	4	2	3	1	4	1	7	1
Ikke tilbudt	39	54	108	45	123	48	140	48	263	48
Ved ikke	3	4	8	3	14	5	8	3	22	4
<i>Ikke besvaret</i>	12	17	50	21	51	20	73	25	124	23
Federe kød <i>over</i> 10% fedt										
5 gange om ugen (hver dag)	0	0	8	3	7	3	12	4	19	3
4 gange	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
3 gange	2	3	1	0	1	0	1	0	2	0
2 gange	1	1	3	1	6	2	4	1	10	2
1 gang	0	0	0	0	2	1	4	1	6	1
Ikke tilbudt	47	65	151	63	152	59	186	63	338	61
Ved ikke	4	6	9	4	14	5	6	2	20	4
<i>Ikke besvaret</i>	18	25	67	28	73	29	81	28	154	28

Tabel K.4. Tilbud om morgenmadsprodukter og mælkeprodukter til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner, som har tilbudt morgenmadsprodukter den seneste uge, er medtaget.

	Vuggestuer (n=39)		Børnehaver (n=228)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=238)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=277)		Integreret institution samlet (n=515)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke morgenmadsprodukter og tilbehør blev tilbudt, sidst I tilbød morgenmadsprodukter? (flere svar mulige)										
Havregryn	36	92	225	99	238	100	274	99	512	99
Müsli	6	15	19	8	32	13	34	12	66	13
Cornflakes <i>uden</i> fuldkorn	5	13	101	44	73	31	93	34	166	32
Cornflakes <i>med</i> fuldkorn	6	15	19	8	18	8	26	9	44	9
Havrefras, rugfrás o.l. <i>med</i> fuldkorn	9	23	85	37	74	31	100	36	174	34
Andre morgenmadsprodukter <i>uden</i> fuldkorn	0	0	1	0	1	0	4	1	5	1
Tørret frugt o.l. som tilbehør	7	18	68	30	48	20	59	21	107	21
Nødder o.l. som tilbehør	0	0	18	8	12	5	11	4	23	4
Sukker o.l. som tilbehør	4	10	82	36	56	24	60	22	116	23
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet: Frugt/frugtmos	0	0	4	2	4	2	16	6	20	4
Andet: Kanel	0	0	3	1	1	0	2	1	3	1
Andet: Rugbrødsdrys, kokos, økologi	0	0	0	0	2	1	4	1	6	1
Hvilke mælkeprodukter blev tilbudt, sidst I tilbød morgenmadsprodukter? (flere svar mulige)										
Tyknælk, A38, sødmælksyoghurt natural <i>over</i> 1,5% fedt	5	13	6	3	27	11	33	12	60	12
Ymer, græsk yoghurt natural	1	3	2	1	3	1	3	1	6	1
Yoghurt, A38 natural <i>over</i> 0,5% fedt og <i>højest</i> 1,5% fedt	3	8	7	3	9	4	19	7	28	5
Yoghurt, A38 natural <i>højest</i> 0,5% fedt	1	3	4	2	2	1	10	4	12	2
Skyr, ylette, Cultura natural <i>højest</i> 1,5% fedt	0	0	4	2	1	0	1	0	2	0
Frugtyoghurt o.l.	1	3	4	2	2	1	8	3	10	2
Skummet- og minimælk til morgenmadsprodukterne	11	28	184	81	148	62	182	66	330	64
Letmælk til morgenmadsprodukterne	31	79	42	18	137	58	172	62	309	60
Sødmælk til morgenmadsprodukterne	1	3	0	0	17	7	8	3	25	5
Ved ikke	1	3	1	0	1	0	1	0	2	0
Andet	0	0	6	3	3	1	6	2	9	2

Tabel K.5. Sammensætning af grød til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner, som har tilbudt grød den seneste uge, er medtaget.

	Vuggestuer (n=66)		Børnehaver (n=109)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=208)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=235)		Integreret institution samlet (n=443)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke gryn o.l. blev brugt i grøden, sidst I tilbød morgenmad? (flere svar mulige)										
Havregryn	65	98	109	100	205	99	234	100	439	99
Rugbrød	12	18	5	5	31	15	30	13	61	14
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet: Manna, ris, hirse, byg, rug, enkom, emmer, frø	1	2	0	0	2	1	7	3	9	2
Hvilke af følgende produkter og tilbehør var der i eller til grøden, sidst I tilbød grød til morgen? (flere svar mulige)										
Vand	48	73	89	82	173	83	197	84	370	84
Mælkeprodukter <i>over</i> 5% fedt	0	0	1	1	6	3	6	3	12	3
Mælkeprodukter <i>højest</i> 5% fedt	39	59	51	47	112	54	116	49	228	51
Modermælksstatning	4	6	0	0	13	6	9	4	22	5
Smør, blandingsprodukt	34	52	59	54	112	54	122	52	234	53
Blød plantemargarine, planteolie o.l.	7	11	2	2	11	5	12	5	23	5
Nødder	0	0	8	7	9	4	8	3	17	4
Sukker, sirup, honning som tilbehør	11	17	53	49	65	31	56	24	121	27
Ved ikke	1	2	0	0	2	1	1	0	3	1
Andet: Frugt/frugtmos	8	12	2	2	10	5	21	9	31	7
Andet: Kanel	0	0	3	3	0	0	10	4	10	2
Andet: Tørret frugt, rosiner	1	2	6	6	4	2	7	3	11	2
Andet: Kokos, havrefras, havregryn	1	2	1	1	2	1	3	1	5	1

Tabel K.6. Tilbud om brød, fedtstof og pålæg til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner, som har tilbudt brød den seneste uge, er medtaget.

	Vuggestuer (n=48)		Børnehaver (n=164)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=172)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=201)		Integreret institution samlet (n=373)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilket brød, boller o.l. blev tilbudt, sidst I tilbød brød til morgenmad? (flere svar mulige)										
Hvedebrød, boller o.l. uden fuldkorn	2	4	3	2	6	3	6	3	12	3
Hvedebrød, boller o.l. med lidt fuldkorn	18	38	43	26	44	26	49	24	93	25
Fuldkornshvedebrød, -boller o.l.	21	44	75	46	89	52	109	54	198	53
Rugbrød	30	63	88	54	94	55	118	59	212	57
Knækbrød, skorper o.l.	16	33	73	45	58	34	71	35	129	35
Kiks, riskager o.l.	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Andet	0	0	3	2	2	1	1	0	3	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Hvilke fedtstoffer blev tilbudt til brødet, sidst I tilbød brød til morgenmad? (flere svar mulige)										
Smør	21	44	54	33	59	34	65	32	124	33
Blandingsprodukt o.l.	21	44	112	68	101	59	122	61	223	60
Blød plantemargarine, minarine o.l.	10	21	9	5	17	10	21	10	38	10
Ingen fedtstoffer til brødet	1	2	2	1	3	2	2	1	5	1
Ved ikke	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0
Andet: Fedtstof i brødet, spread, olivenolie	1	2	0	0	1	1	1	0	2	1
Hvilket pålæg blev tilbudt, sidst I tilbød brød til morgenmad? (flere svar mulige)										
Ost	32	67	126	77	132	77	144	72	276	74
Marmelade o.l.	9	19	97	59	57	33	84	42	141	38
Honning	0	0	32	20	7	4	10	5	17	5
Figenpålæg o.l.	0	0	4	2	5	3	5	2	10	3
Pålægchokolade, nøddecreme o.l.	0	0	2	1	3	2	1	0	4	1
Æg	1	2	1	1	3	2	1	0	4	1
Kødpålæg	1	2	20	12	25	15	21	10	46	12
Fiskepålæg	0	0	0	0	1	1	0	0	1	0
Intet pålæg	13	27	18	11	27	16	33	16	60	16
Ved ikke	0	0	1	1	1	1	2	1	3	1
Andet: Rosiner, tørret frugt	1	2	6	4	1	1	4	2	5	1
Andet: Kanel	0	0	0	0	0	0	2	1	2	1
Andet: Frugt	1	2	4	2	5	3	8	4	13	3
Andet: Peanutbutter, kokos, smøreost, diverse	0	0	0	0	1	1	5	2	6	2
	(n=32)		(n=126)		(n=132)		(n=144)		(n=276)	
Hvilke oste blev tilbudt? (flere svar mulige)										
Ost over 17% fedt	17	53	79	63	72	55	77	53	149	54
Ost højst 17% fedt	10	31	38	30	52	39	59	41	111	40
Frisk ost over 5% fedt	9	28	32	25	41	31	50	35	91	33
Frisk ost højst 5% fedt	4	13	7	6	9	7	11	8	20	7
Ved ikke	1	3	4	3	2	2	2	1	4	1
Andet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	(n=16)		(n=73)		(n=58)		(n=71)		(n=129)	
Hvilke slags knækbrød, skorpe o.l. blev tilbudt? (flere svar mulige)										
Hvedeknækbrød uden fuldkorn	1	6	7	10	3	5	2	3	5	4
Fuldkornsknækbrød	14	88	71	97	54	93	65	92	119	92
Kanelknækbrød	0	0	0	0	1	2	0	0	1	1
Hvedeskorpe uden fuldkorn	0	0	3	4	2	3	0	0	2	2
Fuldkornsskorpe	0	0	6	8	8	14	8	11	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	1	1	1	1
Andet	1	6	0	0	0	0	4	6	4	3

Tabel K.7. Opfyldelse af principperne for morgenmad. Besvarelser fra alle er medtaget. Del 1.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Der er brugt basisråvarer ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	62	58	129	43	147	49	165	48	312	48
Opfylder ikke ifølge definitionen	10	9	109	36	106	35	123	36	229	35
Ufuldstændig besvarelse*)	2	2	5	2	13	4	8	2	21	3
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Grøntsager og/eller frugt tilbydes - mindst en slags ad gangen ²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	23	22	54	18	87	29	101	29	188	29
Opfylder ikke ifølge definitionen	47	44	184	61	165	55	184	53	349	54
Ufuldstændig besvarelse*)	4	4	5	2	14	5	11	3	25	4
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Gryn, grød, myslí, brød eller andet morgenmadsprodukt med fuldkorn tilbydes dagligt ³⁾										
Opfylder ifølge definitionen	61	58	198	66	231	77	256	74	487	75
Opfylder ikke ifølge definitionen	7	7	26	9	14	5	22	6	36	6
Ufuldstændig besvarelse*)	6	6	19	6	21	7	18	5	39	6
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Tilbyd mælk at drikke eller mælk til gryn, grød, myslí eller lignende til børn, der spiser morgenmad i institutionen ⁴⁾										
Opfylder ifølge definitionen	72	68	234	78	255	85	291	84	546	85
Opfylder ikke ifølge definitionen	2	2	4	1	4	1	3	1	7	1
Ufuldstændig besvarelse*)	0	0	5	2	7	2	2	1	9	1
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Undlad brug af skyr, ymer o.l. med et proteinindhold over 4,5 g pr. 100 g ⁵⁾										
Opfylder ifølge definitionen	37	35	218	72	233	77	271	79	504	78
Opfylder ikke ifølge definitionen	1	1	6	2	4	1	4	1	8	1
Ufuldstændig besvarelse*)	2	2	8	3	10	3	4	1	14	2
Tilbyder ikke morgenmadsprodukter	34	32	11	4	19	6	17	5	36	6
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Fedtstof tilbydes altid til grød og brød ⁶⁾										
Opfylder ifølge definitionen	45	42	141	47	155	51	161	47	316	49
Opfylder ikke ifølge definitionen	27	25	48	16	88	29	104	30	192	30
Ufuldstændig besvarelse*)	2	2	4	1	11	4	5	1	16	2
Tilbyder hverken grød eller brød	0	0	50	17	12	4	26	8	38	6
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Federe kød eller federe ost kan tilbydes til brød 1 gang om ugen ⁷⁾										
Opfylder ifølge definitionen	20	19	51	17	59	20	65	19	124	19
Opfylder ikke ifølge definitionen	17	16	71	24	68	23	80	23	148	23
Ufuldstændig besvarelse *)	13	12	46	15	57	19	61	18	118	18
Tilbyder ikke brød og pålæg	24	23	75	25	82	27	90	26	172	27
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Brød med mindre eller ingen fuldkorn kan tilbydes 1 gang om ugen ⁸⁾										
Opfylder ifølge definitionen	21	20	98	33	79	26	97	28	176	27
Opfylder ikke ifølge definitionen	19	18	32	11	49	16	56	16	105	16
Ufuldstændig besvarelse *)	10	9	38	13	56	19	53	15	109	17
Tilbyder ikke brød og pålæg	24	23	75	25	82	27	90	26	172	27
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13

Tabel K.7. Opfyldelse af principperne for morgenmad. Besvarelser fra alle er medtaget. Del 2.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tilsæt finthakkede nødder eller fedtstof til grøden ⁹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	40	38	62	21	124	41	135	39	259	40
Opfylder ikke ifølge definitionen	26	25	47	16	84	28	100	29	184	28
Ufuldstændig besvarelse *)	2	2	6	2	11	4	6	2	17	3
Tilbyder ikke grød	6	6	128	43	47	16	55	16	102	16
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Tørret frugt og marmelade kan tilbydes, men begræns udvalget, og brug mindre skåle, skeer og lignende. Dette gælder også strøsukker.									<i>Ikke evalueret</i>	
Smør kan bruges dagligt i grød og brød i begrænset mængde									<i>Ikke evalueret</i>	
Altid frugt og/eller grønsager OG altid gryn, grød, mysli eller brød OG altid mælk eller yoghurt OG altid fedtstof til grød og brød ¹⁰⁾										
Opfylder ifølge definitionen	10	9	40	13	53	18	59	17	112	17
Opfylder ikke ifølge definitionen	60	57	199	66	202	67	228	66	430	67
Ufuldstændig besvarelse *)	4	4	4	1	11	4	9	3	20	3
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Alle principper for morgenmad										
Alle evaluerede principper er opfyldt **)	4	4	6	2	10	3	10	3	20	3
Mindst ét princip ikke opfyldt	68	64	231	77	242	80	278	81	520	80
Ufuldstændig besvarelse *)	2	2	6	2	14	5	8	2	22	3
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13

¹⁾ Her defineret som *ingen* tilbud i kategorierne morgenmadsprodukter uden fuldkorn, mælkeprodukter >1,5% fedt til morgenmadsprodukter og >5% fedt i grød, pålægschokolade, nøddecreme

²⁾ Her defineret som tilbud om frugt og/eller grønsager mindst 5 gange den seneste uge (dog kun 1-4 gange hvis institutionen ikke tilbyder morgenmad hver dag)

³⁾ Her defineret som tilbud om fuldkornsbrød-/boller og/eller morgenmadsprodukter af fuldkorn/fuldkornsgrød mindst 5 gange den seneste uge (dog kun 1-4 gange hvis institutionen ikke tilbyder morgenmad hver dag)

⁴⁾ Her defineret som tilbud om drikkemælk og/eller mælkeprodukt til morgenmadsprodukter ved seneste morgenmad

⁵⁾ Her defineret som ingen tilbud om ymer, græsk yoghurt samt skyr, ylette, Cultura natural højst 1,5% fedt

⁶⁾ Her defineret som tilbud om fedtstof til grød og brød

⁷⁾ Her defineret som tilbud om federe kød eller federe ost maks. 1 gang om ugen

⁸⁾ Her defineret som tilbud om brød med mindre eller ingen fuldkorn maks. 1 gang om ugen

⁹⁾ Her defineret som tilbud om fedtstof og/eller nødder til grød

¹⁰⁾ Her defineret som tilbud om frugt/grønsager OG gryn/grød/mysli/brød OG mælk/yoghurt OG fedtstof til grød og brød

*) Ufuldstændig besvarelse pga. omkodning, ved ikke

**) Hvis tilbuddet ikke er der, regnes det som opfyldt

Bilag L: Frokost

Tabel L.1. Typer af frokostretter samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til frokost er medtaget.

	Vuggestuer (n=435, N=87)		Børnehaver (n=345, N=69)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=920, N=184)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=920, N=184)		Integreret institution samlet (n=1840, N=368)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke typer frokostretter blev tilbudt mandag til fredag?										
Kold frokost med brød og pålæg	129	30	120	35	285	31	259	28	544	30
Varm frokost (fx kød-/fiskeret, gryderet, pizza)	173	40	109	32	354	38	366	40	720	39
Grød (fx risengrød, flerkornsgrød)	55	13	26	8	69	8	68	7	137	7
Suppe (fx hønsekøds-/tomatsuppe)	65	15	44	13	147	16	140	15	287	16
Buffet med brød, pålæg og lune retter	9	2	23	7	42	5	60	7	102	6
Andet	4	1	10	3	12	1	15	2	27	1
Madpakke medbragt hjemmefra	0	0	11	3	4	0	8	1	7	0
Ved ikke	0	0	2	1	7	1	4	0	11	1

Tabel L.2. Tilbud om udvalgte produkter til frokost. Besvarelser fra daginstitutioner med intern mad-ordning til frokost er medtaget.

	Vuggestuer (n=87)		Børnehaver (n=69)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=184)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=184)		Integreret institution samlet (n=368)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor mange gange har I serveret følgende produkter i eller til de VARME RETTER til frokost de seneste to uger?										
Fisk eller skaldyr i varm ret										
4 gange eller flere på 2 uger	3	3	6	9	11	6	23	13	34	9
3 gange på 2 uger	3	3	8	12	7	4	6	3	13	4
2 gange på 2 uger (hver uge)	51	59	16	23	80	43	79	43	159	43
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	21	24	24	35	58	32	62	34	120	33
Ikke serveret de seneste 2 uger	7	8	14	20	24	13	12	7	36	10
Ved ikke	2	3	1	1	4	2	2	1	6	2
Kød, fjerkræ eller indmad i varm ret										
4 gange eller flere på 2 uger	14	16	15	22	44	24	30	16	74	20
3 gange på 2 uger	3	3	11	16	16	9	35	19	51	14
2 gange på 2 uger (hver uge)	42	48	21	30	88	48	80	43	168	46
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	19	22	16	23	29	16	31	17	60	16
Ikke serveret de seneste 2 uger	8	9	5	7	5	3	7	4	12	3
Ved ikke	1	1	1	1	2	1	1	1	3	1
Æg i varm ret										
4 gange eller flere på 2 uger	3	3	3	4	2	1	7	4	9	2
3 gange på 2 uger	0	0	6	9	7	4	5	3	12	3
2 gange på 2 uger (hver uge)	13	15	5	7	31	17	23	13	54	15
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	30	34	20	29	46	25	56	30	102	28
Ikke serveret de seneste 2 uger	36	41	32	46	78	42	83	45	161	44
Ved ikke	5	6	3	4	20	11	10	5	30	8
Bælgfrugter i varm ret (fx tørrede bønner, linser)										
4 gange eller flere på 2 uger	10	11	5	7	12	7	18	10	30	8
3 gange på 2 uger	5	6	8	12	19	10	18	10	37	10
2 gange på 2 uger (hver uge)	23	26	19	28	38	21	43	23	81	22
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	21	24	16	23	67	36	60	33	127	35
Ikke serveret de seneste 2 uger	26	30	20	29	42	23	38	21	80	22
Ved ikke	2	2	1	1	6	3	7	4	13	4
Grød som varm ret										
4 gange eller flere på 2 uger	2	2	1	1	0	0	2	1	2	1
3 gange på 2 uger	0	0	1	1	2	1	1	1	3	1
2 gange på 2 uger (hver uge)	41	47	16	23	48	26	45	24	93	25
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	30	34	21	30	80	43	79	43	159	43
Ikke serveret de seneste 2 uger	13	15	28	41	50	27	55	30	105	29
Ved ikke	1	1	2	3	4	2	2	1	6	2
Hvilke slags olier bruger køkkenet typisk i madlavningen? (flere svar mulige)										
Rapsolie	59	68	48	70	138	75	134	73	272	74
Olivenolie	46	53	35	51	94	51	85	46	179	49
Solsikkeolie	11	13	6	9	37	20	25	14	62	17
Vindrukerneolie	1	1	5	7	12	7	8	4	20	5
Majsolie	1	1	1	1	6	3	5	3	11	3
Hørfrøolie	0	0	1	1	5	3	0	0	5	1
Ved ikke	6	7	1	1	9	5	10	5	19	5
Andet	0	0	2	3	1	1	2	1	3	1

Tabel L.3. Typer af pålæg til kold frokost eller "buffet med brød, pålæg og lune retter" (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som har disse tilbud, er medtaget. Del 1.

	Vuggestuer (n=138, N=83)		Børnehaver (n=143, N=65)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=327, N=180)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=319, N=174)		Integreret institution samlet (n=646, N=354)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags pålæg blev serveret til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Fiskepålæg og skaldyr										
0	17	12	16	11	25	8	28	9	53	8
1	96	70	96	67	258	79	248	78	506	78
2	23	17	26	18	37	11	41	13	78	12
3 eller flere	2	1	5	3	7	2	2	1	8	1
Pålæg af fjerkræ										
0	77	56	68	48	148	45	163	51	311	48
1	58	42	74	52	164	50	141	44	305	47
2	3	2	1	1	15	5	14	4	29	4
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
Pålæg af rødt kød* over 10% fedt										
0	44	32	63	44	125	38	136	43	261	40
1	55	40	70	49	151	46	132	41	283	44
2	32	23	9	6	45	14	46	14	91	14
3 eller flere	7	5	1	1	6	2	5	2	11	2
Pålæg af rødt kød* højst 10% fedt										
0	108	78	99	69	238	73	231	72	469	73
1	27	20	34	24	75	23	78	24	153	24
2	1	1	7	5	10	3	9	3	19	3
3 eller flere	2	1	3	2	4	1	1	0	5	1
Æg										
0	51	37	67	47	138	42	139	44	277	43
1	86	62	75	52	186	57	175	55	361	56
2	0	0	0	0	2	1	4	1	6	1
3 eller flere	1	1	1	1	1	0	1	0	2	0
Pålæg af bælgfrugter										
0	114	83	119	83	271	83	248	78	519	80
1	21	15	24	17	55	17	68	21	123	19
2	0	0	0	0	1	0	3	1	4	1
3 eller flere	3	2	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet vegetarisk pålæg										
0	79	57	92	64	190	58	178	56	368	57
1	42	30	40	28	113	35	111	35	224	35
2	10	7	7	5	19	6	14	4	33	5
3 eller flere	7	5	4	3	5	2	16	5	21	3
Ost over 17% fedt										
0	114	83	120	84	281	86	273	86	554	86
1	22	16	22	15	43	13	46	14	89	14
2	2	1	1	1	3	1	0	0	3	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ost højst 17% fedt										
0	128	93	129	90	300	92	294	92	594	92
1	10	7	14	10	27	8	25	8	52	8
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Frisk ost over 5% fedt										
0	120	87	132	92	297	91	292	92	589	91
1	18	13	11	8	30	9	25	8	55	9
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Frisk ost højst 5% fedt										
0	132	96	136	95	319	98	301	94	620	96
1	6	4	7	5	8	2	16	5	24	4
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0

Tabel L.3. Typer af pålæg til kold frokost eller "buffet med brød, pålæg og lune retter" (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som har disse tilbud, er medtaget. Del 2.

	Vuggestuer (n=138, N=83)		Børnehaver (n=143, N=65)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=327, N=180)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=319, N=174)		Integreret institution samlet (n=646, N=354)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
<i>Figenpålæg</i>										
0	109	79	111	78	265	81	247	77	512	79
1	29	21	32	22	62	19	71	22	133	21
2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Pålægchokolade, nøddecreme o.l.</i>										
0	135	98	142	99	325	99	310	97	635	98
1	3	2	1	1	2	1	9	3	11	2
2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
3 eller flere	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Andet</i>										
0	119	86	126	88	294	90	284	89	578	89
1	11	8	14	10	18	6	22	7	40	6
2	7	5	2	1	8	2	8	3	16	2
3 eller flere	1	1	1	1	7	2	5	2	12	2
<i>Typer pålæg i alt</i>										
<i>1-4 slags</i>	46	33	78	55	172	53	169	53	341	53
<i>5-9 slags</i>	86	62	58	41	144	44	145	45	289	45
<i>10 eller flere</i>	6	4	7	5	11	3	5	2	16	2

Tabel L.4. Typer af brød, fedtstof, dressinger, tilbehør og andel grønsager og/eller frugt til kold frokost eller "buffet med brød, pålæg og lune retter" (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som har disse tilbud, er medtaget.

	Vuggestuer (n=138, N=83)		Børnehaver (n=143, N=65)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=327, N=180)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=319, N=174)		Integreret institution samlet (n=646, N=354)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags brød og/eller kornprodukter blev serveret til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Hvedebrød, boller o.l. <i>uden</i> fuldkorn	0	0	0	0	3	1	2	1	5	1
Hvedebrød, boller o.l. med <i>lidt</i> fuldkorn	2	1	2	1	8	2	4	1	12	2
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.	3	2	9	6	14	4	6	2	20	3
Rugbrød	135	98	139	97	319	98	314	98	633	98
Knækbrød, skorper o.l.	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0
Hvide ris, gryn, kerner o.l. <i>uden</i> fuldkorn	0	0	1	1	0	0	2	1	2	0
Fuldkornsris, -gryn, -kerner o.l.	0	0	1	1	1	0	2	1	3	0
Pasta, nudler <i>uden</i> fuldkorn	0	0	1	1	3	1	1	0	4	1
Fuldkornspasta, nudler	0	0	0	0	4	1	3	1	7	1
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	1	1	1	1	3	1	0	0	3	0
Hvilke slags knækbrød, skorper o.l. blev tilbudt mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Hvedeknækbrød <i>uden</i> fuldkorn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fuldkornsknækbrød (fx Wasa sport, Rågi, Del)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kanelknækbrød	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hvedeskorpe <i>uden</i> fuldkorn (fx Karen Volf hv)	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Fuldkornsskorpe (fx Karen Volf FIBER)	0	0	1	1	0	0	1	0	1	0
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Ingen knækbrød, skorper o.l.</i>	138	100	142	99	327	100	318	100	645	100
Hvilke fedtstoffer blev tilbudt til brødet mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Smør	48	35	12	8	75	23	45	14	120	19
Blandingsprodukt (fx Kærgården, Bakkedal)	56	41	55	38	134	41	113	35	247	38
Blød plantemargarine, minariner o.l.	34	25	23	16	97	30	60	19	157	24
Spread med planteolie (fx grønsags-, bønnespre)	7	5	2	1	4	1	15	5	19	3
Ingen fedtstoffer	5	4	56	39	26	8	87	27	113	17
Ikke relevant/ved ikke	0	0	0	0	1	0	2	1	3	0
Andet	0	0	0	0	1	0	2	1	3	0
Hvilke dressinger o.l. blev tilbudt i eller til pålægget mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Mayonnaise, remoulade, pesto o.l. (fx på eller under pålægget)	77	56	96	67	178	54	210	66	388	60
Planteolie (fx i salatdressing, i bælgfrugtpålæg)	2	1	3	2	3	1	7	2	10	2
Dressing baseret på planteolie (fx mayonnaise i pålægssalat)	0	0	6	4	20	6	10	3	30	5
Mejeribaseret dressing over 5% fedt (fx creme fraiche, græsk yoghurt)	7	5	7	5	13	4	19	6	32	5
Mejeribaseret dressing højst 5% fedt (fx yoghurt, tykmælk, skyr)	2	1	3	2	5	2	8	3	13	2
Ingen dressinger o.l.	53	38	38	27	123	38	90	28	213	33
Ved ikke	2	1	0	0	0	0	1	0	1	0
Andet	1	1	2	1	3	1	0	0	3	0
Hvilke af følgende tilbehør blev serveret til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Kød <i>over</i> 10% fedt (fx bacon på leverpostej)	4	3	11	8	39	12	25	8	64	10
Nødder (fx mandler, peanuts)	0	0	6	4	1	0	6	2	7	1
Ristede løg	20	14	7	5	30	9	28	9	58	9
Ingen af disse tilbehør	112	81	118	83	254	78	263	82	517	80
Ved ikke	3	2	1	1	9	3	1	0	10	2
Andet	1	1	2	1	2	1	1	0	3	0
Hvor meget fyldte grønsager og frugt i forhold til den samlede frokost ved servering mandag til fredag?										
Ikke noget eller en smule (ca. 1/10)	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0
En mindre del (ca. 1/20)	25	18	11	8	54	17	36	11	90	14
En god del (ca. 1/4)	57	41	57	40	115	35	106	33	221	34
En væsentlig del (ca. 1/3)	36	26	52	36	103	31	106	33	209	32
Halvdelen eller mere (ca. 1/2)	18	13	22	15	44	13	64	20	108	17
Størstedelen (ca. 3/4)	2	1	1	1	11	3	5	2	16	2
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	1	0	1	0

Tabel L.5. Indhold af proteinkilder samt andel af grønsager og/eller frugt i varme frokostretter inkl. suppe, grød og andet (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som har disse tilbud, er medtaget.

	Vuggestuer (n=297, N=85)		Børnehaver (n=189, N=69)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=582, N=183)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=589, N=182)		Integreret institution samlet (n=1171, N=365)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilken hoved proteinkilde var der i eller til frokosten mandag til fredag?										
Fjerkræ	43	14	33	17	114	20	105	18	219	19
Rødt kød <i>over</i> 10% fedt	8	3	5	3	25	4	27	5	52	4
Rødt kød <i>højest</i> 10% fedt	36	12	29	15	90	15	80	14	170	15
Indmad	4	1	0	0	8	1	11	2	19	2
Fisk og skaldyr	58	20	24	13	96	16	116	20	212	18
Æg	49	17	34	18	93	16	87	15	180	15
Bælgfrugter	6	2	6	3	13	2	19	3	32	3
Ingen af disse produkter	89	30	53	28	129	22	139	24	268	23
Andet	1	0	0	0	3	1	3	1	6	0
Ved ikke	3	1	5	3	11	2	2	0	13	1
Hvilke andre proteinkilder var der i eller til frokosten mandag til fredag, udover hoved proteinkilden? (flere svar mulige)										
Fjerkræ	8	3	12	6	27	5	25	4	52	4
Rødt kød <i>over</i> 10% fedt	6	2	5	3	15	3	4	1	19	2
Rødt kød <i>højest</i> 10% fedt	2	1	5	3	11	2	21	4	32	3
Ost <i>over</i> 17% fedt	19	6	11	6	39	7	37	6	76	6
Ost <i>højest</i> 17% fedt	14	5	17	9	16	3	31	5	47	4
Indmad	1	0	0	0	5	1	3	1	8	1
Fisk og skaldyr	11	4	7	4	26	4	25	4	51	4
Æg	15	5	16	8	41	7	44	7	85	7
Bælgfrugter	44	15	29	15	84	14	77	13	161	14
Ingen af disse produkter	187	63	102	54	345	59	349	59	694	59
Andet	0	0	0	0	7	1	4	1	11	1
Ved ikke	8	3	4	2	15	3	10	2	25	2
Hvor meget fyldte grønsager og frugt i forhold til den samlede frokost ved servering mandag til fredag?										
Ikke noget eller en smule (ca. 1/10)	28	9	9	5	26	4	15	3	41	4
En mindre del (ca. 1/20)	34	11	18	9	69	12	63	11	132	11
En god del (ca. 1/4)	56	19	45	24	134	23	106	18	240	20
En væsentlig del (ca. 1/3)	67	23	47	25	122	21	138	23	260	22
Halvdelen eller mere (ca. 1/2)	53	18	33	17	102	18	123	21	225	19
Størstedelen (ca. 3/4)	58	20	37	20	120	21	136	23	256	22
Ved ikke	1	0	0	0	9	2	8	1	17	1

Tabel L.6. Indhold af stivelseskilder og andre produkter i varme frokostretter inkl. suppe og andet (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som har disse tilbud, er medtaget.

	Vuggestuer (n=242, N=84)		Børnehaver (n=163, N=68)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=508, N=182)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=521, N=182)		Integreret institution samlet (n=1029, N=364)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke stivelseskilder var der i eller til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Kartofler	93	38	58	36	239	47	208	40	447	43
Hvide ris, gryn, kerner o.l. uden fuldkorn	17	7	10	6	42	8	39	7	81	8
Fuldkornsris, -gryn, -kerner o.l.	41	17	30	18	84	17	91	17	175	17
Pasta, nudler uden fuldkorn	14	6	9	6	26	5	22	4	48	5
Fuldkornspasta, nudler	39	16	37	23	101	20	105	20	206	20
Hvedebrød, boller o.l. uden fuldkorn	4	2	1	1	5	1	2	0	7	1
Hvedebrød, boller o.l. med lidt fuldkorn	15	6	12	7	23	5	30	6	53	5
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.	35	14	25	15	92	18	97	19	189	18
Rugbrød	18	7	36	22	39	8	49	9	88	9
Ingen af disse produkter	7	3	5	3	7	1	8	2	15	1
Ved ikke	0	0	0	0	1	0	2	0	3	0
Andet	1	0	4	2	10	2	7	1	17	2
Hvilke fedtstoffer var der i eller til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Planteolie o.l.	140	58	81	50	322	63	307	59	629	61
Flydende plantemargarine	14	6	10	6	26	5	33	6	59	6
Smør, blandingsprodukt, hård margarine	54	22	26	16	48	9	51	10	99	10
Ingen af disse produkter	40	17	41	25	110	22	132	25	242	24
Ved ikke	10	4	5	3	15	3	10	2	25	2
Andet	0	0	2	1	6	1	2	0	8	1
Hvilke andre produkter var der i eller til frokosten mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Mayonnaise, remoulade, pesto o.l.	12	5	23	14	24	5	43	8	67	7
Mejeriprodukter over 5% fedt	71	29	34	21	135	27	132	25	267	26
Mejeriprodukter højst 5% fedt	52	21	22	13	94	19	86	17	180	17
Kokosmælk o.l.	21	9	18	11	45	9	51	10	96	9
Nødder	6	2	8	5	10	2	11	2	21	2
Ingen af disse produkter	86	36	68	42	215	42	218	42	433	42
Ved ikke	7	3	2	1	13	3	6	1	19	2
Andet	5	2	0	0	6	1	3	1	9	1

Tabel L.7. Indhold af stivelseskilder og andre produkter i grød (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner, som tilbyder grød, er medtaget.

	Vuggestuer (n=55, N=53)		Børnehaver (n=26, N=26)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=69, N=69)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=68, N=68)		Integreret institution samlet (n=137, N=137)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke stivelseskilder var der i eller til grøden mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Hvide ris, gryn, kerner o.l. uden fuldkorn	22	40	11	42	30	43	31	46	61	45
Fuldkornsris, -gryn, -kerner o.l.	35	64	16	62	41	59	39	57	80	58
Hvedebrød, boller o.l. uden fuldkorn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Hvedebrød, boller o.l. med lidt fuldkorn	0	0	0	0	0	0	2	3	2	1
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.	0	0	0	0	0	0	2	3	2	1
Rugbrød	5	9	6	23	6	9	12	18	18	13
Ingen af disse produkter	1	2	0	0	2	3	3	4	5	4
Ved ikke	2	4	1	4	0	0	1	1	1	1
Andet	1	2	1	4	2	3	0	0	2	1
Hvilke af følgende produkter og tilbehør var der i eller til grøden mandag til fredag? (flere svar mulige)										
Vand	30	55	19	73	38	55	36	53	74	54
Mælkeprodukter over 5% fedt	7	13	3	12	11	16	15	22	26	19
Mælkeprodukter højst 5% fedt	33	60	8	31	41	59	40	59	81	59
Modernmælkerstatning	2	4	0	0	4	6	1	1	5	4
Smør, blandingsprodukt	19	35	11	42	23	33	22	32	45	33
Blød plantemargarine, planteolie o.l.	2	4	1	4	1	1	3	4	4	3
Nødder	10	18	8	31	12	17	15	22	27	20
Sukker, sirup, honning som tilbehør	8	15	11	42	16	23	20	29	36	26
Ved ikke	1	2	1	4	0	0	1	1	1	1
Andet	2	4	1	4	4	6	1	1	5	4

Tabel L.8. Opfyldelse af principperne for frokostretter. Besvarelser fra alle er medtaget. Del 1.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Der er brugt basisråvarer ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	81	76	64	21	177	59	166	48	343	53
Opfylder ikke definitionen	2	2	1	0	2	1	8	2	10	2
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke kold frokostret	4	4	2	1	2	1	9	3	11	2
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle frokostretter ²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	9	8	17	6	34	11	54	16	88	14
Opfylder ikke definitionen	77	73	49	16	143	48	125	36	268	41
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	0	0	6	2	4	1	10	2
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Fisk, kød, æg og bælgfrugter i varme frokostretter i løbet af en uge ³⁾										
Tilbyder både fisk og kød mindst 1 gang om ugen	50	47	37	12	100	33	107	31	207	32
Tilbyder både fisk, æg og bælgfrugt mindst 1 gang om ugen	7	7	2	1	3	1	5	1	8	1
Tilbyder både æg og bælgfrugter mindst 2 gange om ugen	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
Opfylder ikke definitionerne	25	24	25	8	67	22	62	18	129	20
Ufuldstændig besvarelse *)	3	3	2	1	12	4	7	2	19	3
Tilbyder ikke varme frokostretter	2	2	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Federe kød kan bruges som erstatning for basisråvarer maks. 1 gang om ugen i varme frokostretter ⁴⁾										
Opfylder ifølge definitionen	84	79	69	23	179	59	181	52	360	56
Opfylder ikke definitionen	1	1	0	0	2	1	1	0	3	0
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke varme frokostretter	2	2	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Grød eller vegetarretter hvor erstatter kød, fisk, æg eller bælgfrugter, kan tilbydes maks. 1 gang om ugen i varme frokostretter ⁵⁾										
Opfylder ifølge definitionen	61	58	52	17	149	50	149	43	298	46
Opfylder ikke definitionen	18	17	14	5	25	8	27	8	52	8
Ufuldstændig besvarelse *)	6	6	1	0	9	3	5	1	14	2
Tilbyder ikke varme frokostretter	2	2	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Fisk, kød, æg og bælgfrugter i kolde frokostretter i løbet af en uge ⁶⁾										
Tilbyder fisk og kød i hver gang	64	60	47	16	142	47	136	39	278	43
Tilbyder fisk og æg ELLER fisk og bælgfrugtpålæg hver gang	4	4	0	0	9	3	10	3	19	3
Tilbyder æg og bælgfrugtpålæg hver gang	1	1	0	0	0	0	2	1	2	0
Opfylder ikke definitionerne	14	13	18	6	28	9	26	8	54	8
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke kold frokostret	4	4	2	1	2	1	9	3	11	2
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
I slags federe kødpålæg kan bruges dagligt i kolde frokostretter ⁷⁾										
Opfylder ifølge definitionen	64	60	60	20	144	48	135	39	279	43
Opfylder ikke definitionen	19	18	5	2	35	12	39	11	74	11
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke kold frokostret	4	4	2	1	2	1	9	3	11	2
Tilbyder ikke frokost mindst 3 gange om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43

Tabel L.8. Opfyldelse af principperne for frokostretter. Besvarelser fra alle er medtaget. Del 2.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Ost kan erstatte kødpålæg i kolde frokostretter højst 1 gang om ugen ⁸⁾										
Opfylder ifølge definitionen	75	71	55	18	161	53	152	44	313	48
Opfylder ikke definitionen	8	8	10	3	18	6	22	6	40	6
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke kold frokostret	4	4	2	1	2	1	9	3	11	2
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn ⁹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	77	73	52	17	170	56	167	48	337	52
Opfylder ikke definitionen	10	9	15	5	11	4	16	5	27	4
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	2	1	0	0	2	0
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen ¹⁰⁾										
Opfylder ifølge definitionen	80	75	65	22	170	56	173	50	343	53
Opfylder ikke definitionen	6	6	2	1	9	3	9	3	18	3
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	0	0	4	1	1	0	5	1
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Tilbyd ikke udelukkende rugbrød i de kolde frokostretter til vuggestuebørn ^{10a)}										
Opfylder ifølge definitionen	4	4			7	2				
Opfylder ikke definitionen	79	75			172	57				
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0			2	1				
Tilbyder ikke kold frokostret	4	4			2	1				
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0			1	0				
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18			117	39				
Hårde fedtstoffer, federe kød eller federe mejeriprodukt/ost kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen ¹¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	23	22	29	10	75	25	90	26	165	26
Opfylder ikke definitionen	54	51	36	12	97	32	87	25	184	28
Ufuldstændig besvarelse *)	10	9	2	1	11	4	6	2	17	3
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Alltid grønsager/frugt OG fisk/kød/æg/bælgfrugter OG brød/kornprodukter/kartofler OG fedtstof ¹²⁾										
Tilbyder grønsager/frugt hver gang	59	56	55	18	153	51	160	46	313	48
Tilbyder fisk/kød/æg/bælgfrugter 4 af 5 gange	60	57	56	19	142	47	145	42	287	44
Tilbyder brød/kornprodukter/kartofler hver ga	78	74	62	21	174	58	173	50	347	54
Tilbyder fedtstof hver gang	34	32	29	10	86	29	71	21	157	24
Tilbyder grønsager/frugt OG fisk/kød/æg/ bælgfrugter OG brød/kornprodukter/kartofler OG fedtstof hver gang	21	20	23	8	66	22	57	17	123	19
Opfylder ikke definitionen	56	53	38	13	91	30	111	32	202	31
Ufuldstændig besvarelse *)	10	9	6	2	26	9	15	4	41	6
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43
Alle principper for frokostretter										
Alle principper er opfyldt	0	0	0	0	0	0	3	1	3	0
Mindst ét princip ikke opfyldt	69	65	61	20	150	50	159	46	309	48
Ufuldstændig besvarelse **)	18	17	6	2	33	11	21	6	54	8
Tilbyder ikke frokost mindst 3 dage om ugen	0	0	2	1	1	0	1	0	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til frokost	19	18	232	77	117	39	161	47	278	43

¹⁾ Her defineret som ingen tilbud om pålægschokolade, nøddecreme i kolde frokostretter

²⁾ Her defineret som tilbud om mindst 1/3 grønt i alle frokostretter

³⁾ Her defineret som tilbud om fisk og kød ELLER fisk, æg og bælgfrugter mindst 1 gang om ugen ELLER bælgfrugter og æg mindst 2 gange om ugen ved 3-5 varme frokostretter om ugen (mindst 1 gang hver anden uge ved tilbud om 1-2 varme frokostretter om ugen)

⁴⁾ Her defineret som tilbud om rødt kød over 10% fedt som hovedproteinkilde maks. 1 gang om ugen

⁵⁾ Her defineret som tilbud om grød eller ost i varme frokostretter maks. 1 gang om ugen

⁶⁾ Her defineret som tilbud om fisk og kød hver gang (maks. fisk og ost 1 gang) ELLER fisk og æg/bælgfrugtpålæg hver gang ELLER æg og bælgfrugtpålæg hver gang

⁷⁾ Her defineret som tilbud om maks. 1 slags federe kødpålæg (rødt kød over 10% fedt) i hver kold frokostret

⁸⁾ Her defineret som tilbud om ost maks. 1 gang om ugen i kolde frokostretter

⁹⁾ Her defineret som tilbud om mindst 1 tilbud om kartofler/ikke-fuldkornsprodukter og mindst 1 tilbud om fuldkornsprodukter

¹⁰⁾ Her defineret som tilbud om ikke-fuldkornsprodukter maks. 2 gange om ugen

^{10a)} Her defineret som hvis der er tilbud rugbrød i kolde frokostretter, så skal der også være tilbud et andet korn- eller brødprodukt

¹¹⁾ Her defineret som tilbud om hårde fedtstoffer, kød over 10% fedt (anden proteinkilde), mejeriprodukt over 5% fedt eller ost over 5%/17% fedt maks. 2 dage om uge

¹²⁾ Her defineret som mindst "en mindre del" (1/5) grønsager/frugt OG brød/kornprodukt/kartofler OG fedtstof i hver frokostret OG fisk, kød, æg eller bælgfrugt som pålæg eller hovedproteinkilde i mindst 4 af 5 frokostretter eller i mindst 3 frokostretter hvis 3-4 frokostretter om ugen

*) Ikke relevant/ved ikke. **) Mindst ét princip kan ikke vurderes pga. "ved ikke" eller "ufuldstændig besvarelse" - ellers opfyldt

Bilag M: Små mellemmåltider (formiddag)

Tabel M.1. Typer af madtilbud og andel af grønsager og/eller frugt til formiddag samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til formiddag er medtaget.

	Vuggestuer (n=455, N=91)		Børnehaver (n=580, N=116)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=1115, N=223)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=995, N=199)		Integreret institution samlet (n=2110, N=422)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke madvarer blev tilbudt om formiddagen den seneste uge? (flere svar mulige)										
Frugt	361	79	417	72	809	73	658	66	1467	70
Grønsager	172	38	323	56	510	46	498	50	1008	48
Brød, kornprodukter, kartofler o.l.	405	89	344	59	945	85	685	69	1630	77
Smør, blandingsprodukt o.l.	246	54	188	32	562	50	370	37	932	44
Andet fedtstof	76	17	34	6	132	12	114	11	246	12
Ost	78	17	61	11	214	19	148	15	362	17
Marmelade, figenpåleg o.l.	18	4	35	6	32	3	54	5	86	4
Pålegschokolade, nøddecreme o.l.	6	1	3	1	5	0	7	1	12	1
Fisk, kød, æg eller bælgfrugter	26	6	30	5	49	4	76	8	125	6
Mælkeprodukt (fx yoghurt, ikke drikkemælk)	19	4	5	1	59	5	31	3	90	4
Andet	21	5	35	6	43	4	68	7	111	5
Ved ikke	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
Ingen mad denne dag	0	0	1	0	0	0	6	1	6	0
<i>Ikke besvaret</i>	1	0	0	0	28	3	40	4	68	3
Hvor meget fyldte grønsager og frugt i forhold til den samlede mængde mad ved servering til formiddag den seneste uge mandag til fredag?										
Ikke noget eller en smule (ca. 1/10)	51	11	72	12	150	13	92	9	242	11
En mindre del (ca. 1/20)	60	13	26	4	90	8	100	10	190	9
En god del (ca. 1/4)	104	23	63	11	129	12	165	17	294	14
En væsentlig del (ca. 1/3)	83	18	86	15	259	23	167	17	426	20
Halvdelen eller mere (ca. 1/2)	128	28	95	16	303	27	259	26	562	27
Størstedelen (ca. 3/4)	11	2	207	36	151	14	166	17	317	15
Ikke relevant/ Ved ikke	18	4	31	5	33	3	36	4	69	3
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	0	0	10	1	10	0

Tabel M.2. Typer af brød til formiddag samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til formiddag er medtaget.

	Vuggestuer (n=420, N=84)		Børnehaver (n=380, N=76)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=990, N=198)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=760, N=152)		Integreret institution samlet (n=1750, N=350)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags brød, kornprodukter eller kartofler blev serveret til formiddag den seneste uge? (flere svar mulige)										
Hvedebrød, boller o.l. <i>uden</i> fuldkorn	14	3	5	1	40	4	13	2	53	3
Hvedebrød, boller o.l. med <i>lidt</i> * fuldkorn	119	28	32	8	207	21	94	12	301	17
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.**	96	23	117	31	349	35	258	34	607	35
Rugbrød	227	54	151	40	428	43	314	41	742	42
Knækbrød, skorper o.l.	56	13	87	23	188	19	179	24	367	21
Kiks, riskager o.l.	1	0	11	3	2	0	9	1	11	1
Hvide ris, gryn, kerner o.l. <i>uden</i> fuldkorn	3	1	1	0	3	0	5	1	8	0
Fuldkornsrís, -gryn, -kerner o.l.	6	1	1	0	21	2	11	1	32	2
Pasta, nudler <i>uden</i> fuldkorn	0	0	1	0	0	0	6	1	6	0
Fuldkornspasta, nudler	4	1	0	0	10	1	9	1	19	1
Kartofler	5	1	2	1	11	1	12	2	23	1
Andet brød/kornprodukt	12	3	4	1	19	2	12	2	31	2
Ved ikke	5	1	0	0	5	1	1	0	6	0
Ingen brød, kornprodukt o.l.	0	0	4	1	5	1	10	1	15	1
<i>Ikke besvaret</i>	7	2	22	6	15	2	39	5	54	3

Tabel M.3. Typer af knækbrød sidst det blev tilbudt til formiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om knækbrød er medtaget.

	Vuggestuer (n=22)		Børnehaver (n=29)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=68)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=71)		Integreret institution samlet (n=139)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags knækbrød, skorper o.l. blev tilbudt? (flere svar mulige)										
Hvedeknækbrød <i>uden</i> fuldkorn	1	5	1	3	4	6	2	3	6	4
Fuldkornsknækbrød	18	82	28	97	57	84	66	93	123	88
Kanelknækbrød	0	0	2	7	1	1	5	7	6	4
Hvedeskorpe <i>uden</i> fuldkorn	3	14	0	0	1	1	1	1	2	1
Fuldkornsskorpe	3	14	4	14	15	22	18	25	33	24
Ved ikke	0	0	0	0	1	1	1	1	2	1
Andet	1	5	1	3	5	7	3	4	8	6

Tabel M.4. Opfyldelse af principperne for små mellemmåltider. Besvarelser fra alle daginstitutioner er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehalebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Der er brugt basisråvarer ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	89	84	113	38	211	70	186	54	397	61
Opfylder ikke definitionen	2	2	3	1	5	2	3	1	8	1
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	7	2	10	3	17	3
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Brug mindst ½ grønsager og/eller frugt i alle små mellemmåltider ²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	27	25	57	19	88	29	81	23	169	26
Opfylder ikke definitionen	60	57	52	17	127	42	108	31	235	36
Ufuldstændig besvarelse *)	4	4	7	2	8	3	7	2	15	2
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer maks. 2 gange om ugen										
<i>Ikke evalueret</i>										
Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn ³⁾										
Opfylder ifølge definitionen	30	28	14	5	52	17	40	12	92	14
Opfylder ikke definitionen	51	48	54	18	135	45	96	28	231	36
Ufuldstændig besvarelse *)	3	3	2	1	7	2	8	2	15	2
Tilbyder ikke brød, ris eller pasta mindst 3 dage om ugen	7	7	46	15	29	10	55	16	84	13
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen ⁴⁾										
Opfylder ifølge definitionen	56	53	60	20	143	48	110	32	253	39
Opfylder ikke definitionen	24	23	8	3	43	14	26	8	69	11
Ufuldstændig besvarelse *)	4	4	2	1	8	3	8	2	16	2
Tilbyder ikke brød, ris eller pasta mindst 3 dage om ugen	7	7	46	15	29	10	55	16	84	13
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen ⁵⁾										
Opfylder ifølge definitionen	33	31	73	24	84	28	105	30	189	29
Opfylder ikke definitionen	58	55	43	14	132	44	84	24	216	33
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	7	2	10	3	17	3
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Altid grønsager/frugt OG brød/kornprodukter/kartofler ⁶⁾										
Tilbyder grønsager/frugt hver gang	76	72	93	31	183	61	169	49	352	54
Tilbyder brød/kornprodukter/kartofler hver gang	77	73	68	23	189	63	134	39	323	50
Tilbyder grønsager/frugt OG brød/kornprodukter/kartofler hver gang	65	61	56	19	155	51	115	33	270	42
Opfylder ikke definitionen	22	21	53	18	59	20	73	21	132	20
Ufuldstændig besvarelse *)	4	4	7	2	9	3	11	3	20	3
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35
Alle principper for små mellemmåltider										
Alle principper er opfyldt	4	4	1	0	2	1	8	2	10	2
Mindst ét princip ikke opfyldt	86	81	115	38	220	73	188	54	408	63
Ufuldstændig besvarelse **)	1	1	0	0	1	0	3	1	4	1
Tilbyder ikke intern madordning til	15	14	185	61	78	26	146	42	224	35

¹⁾ Her defineret som *ingen* tilbud om pålægschokolade, nøddecreme o.l.

²⁾ Her defineret som mindst ½ grønsager/frugt i alle små mellemmåltider

³⁾ Her defineret som tilbud om mindst 1 tilbud om kartofler/ikke-fuldkornsprodukter og mindst 1 tilbud om

⁴⁾ Her defineret som tilbud om ikke-fuldkorns brød (inkl. knækbrød)- og kornprodukter samt kiks, riskager o.l. maks. 2 gange om ugen

⁵⁾ Her defineret som tilbud om smør, blandingsprodukt o.l. maks. 2 gange om ugen

⁶⁾ Her defineret som mindst "en mindre del" (1/5) grønsager/frugt OG brød/kornprodukt/kartofler i alle små mellemmåltider

*) Ufuldstændig pga. omkodning, har ikke svaret for mindst tre dage

**) Mindst ét princip kan ikke vurderes pga. "ved ikke" eller "ufuldstændig besvarelse" - ellers opfyldt

Bilag N: Større mellemmåltider (eftermiddag)

Tabel N.1. Typer af madtilbud og andel af grønsager og/eller frugt til eftermiddag samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til eftermiddag er medtaget.

	Vuggestuer (n=435, N=87)		Børnehaver (n=750, N=150)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=1040, N=208)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=1045, N=209)		Integreret institution samlet (n=2085, N=417)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilken type mellemmåltid blev tilbudt om eftermiddagen den seneste uge? (flere svar mulige)										
Frugt	330	76	588	78	796	77	830	79	1626	78
Grønsager	163	37	394	53	425	41	475	45	900	43
Brød og evt. pålæg	371	85	604	81	876	84	864	83	1740	83
Morgenmadsprodukter, mælkeprodukter o.l.	21	5	35	5	53	5	58	6	111	5
Grød	8	2	25	3	49	5	26	2	75	4
Suppe	1	0	11	1	8	1	3	0	11	1
Andre retter	22	5	30	4	56	5	77	7	133	6
Kage, søde retter o.l.	1	0	7	1	8	1	6	1	14	1
Ved ikke	0	0	0	0	10	1	1	0	11	1
Ingen mad denne dag	1	0	1	0	0	0	11	1	11	1
<i>Ikke besvaret</i>	1	0	0	0	6	1	14	1	20	1
Hvor meget fyldte grønsager og frugt i forhold til den samlede mængde mad ved servering til eftermiddag den seneste uge mandag til fredag?										
Ikke noget eller en smule (ca. 1/10)	36	8	44	6	49	5	34	3	83	4
En mindre del (ca. 1/5)	64	15	68	9	108	10	66	6	174	8
En god del (ca. 1/4)	94	22	88	12	244	23	190	18	434	21
En væsentlig del (ca. 1/3)	125	29	91	12	309	30	271	26	580	28
Halvdelen eller mere (ca. 1/2)	84	19	257	34	219	21	346	33	565	27
Størstedelen (ca. 3/4)	29	7	178	24	100	10	107	10	207	10
Ikke relevant/ Ved ikke	3	1	24	3	6	1	26	2	32	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	5	0	5	0	10	0

Tabel N.2. Tilbud om udvalgte produkter til eftermiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til eftermiddag er medtaget.

	Vuggestuer (n=87)		Børnehaver (n=150)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=208)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=209)		Integreret institution samlet (n=417)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor mange gange har I serveret følgende produkter til eftermiddagsmaden de seneste to uger?										
Fisk eller skaldyr										
4 gange eller flere på 2 uger	4	5	3	2	5	2	6	3	11	3
3 gange på 2 uger	2	2	0	0	3	1	3	1	6	1
2 gange på 2 uger (hver uge)	17	20	7	5	11	5	14	7	25	6
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	9	10	16	11	21	10	24	11	45	11
Ikke serveret de seneste 2 uger	54	62	122	81	156	75	154	74	310	74
Ved ikke	1	1	2	1	11	5	7	3	18	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
Kød, fjerkræ eller indmad										
4 gange eller flere på 2 uger	10	11	8	5	12	6	13	6	25	6
3 gange på 2 uger	2	2	6	4	10	5	11	5	21	5
2 gange på 2 uger (hver uge)	19	22	16	11	36	17	44	21	80	19
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	7	8	12	8	30	14	20	10	50	12
Ikke serveret de seneste 2 uger	47	54	106	71	108	52	114	55	222	53
Ved ikke	2	2	2	1	11	5	6	3	17	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
Æg										
4 gange eller flere på 2 uger	2	2	2	1	4	2	2	1	6	1
3 gange på 2 uger	1	1	0	0	2	1	1	0	3	1
2 gange på 2 uger (hver uge)	9	10	8	5	14	7	19	9	33	8
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	12	14	18	12	26	13	22	11	48	12
Ikke serveret de seneste 2 uger	60	69	120	80	151	73	157	75	308	74
Ved ikke	3	3	2	1	10	5	7	3	17	4
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0
Bælgfrugter										
4 gange eller flere på 2 uger	2	2	2	1	1	0	6	3	7	2
3 gange på 2 uger	4	5	3	2	4	2	5	2	9	2
2 gange på 2 uger (hver uge)	10	11	2	1	17	8	16	8	33	8
1 gang på 2 uger (hver anden uge)	8	9	4	3	29	14	28	13	57	14
Ikke serveret de seneste 2 uger	59	68	135	90	144	69	145	69	289	69
Ved ikke	4	5	4	3	12	6	8	4	20	5
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0

Tabel N.3. Typer af brød til eftermiddag samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om brød, suppe og andre retter er medtaget.

	Vuggestuer (n=420, N=84)		Børnehaver (n=715, N=143)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=1005, N=201)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=1000, N=200)		Integreret institution samlet (n=2005, N=401)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags brød, komprodukter eller kartofler blev serveret til eftermiddag den seneste uge? (flere svar mulige)										
Hvedebrød, boller o.l. <i>uden</i> fuldkorn	15	4	15	2	39	4	15	2	54	3
Hvedebrød, boller o.l. med <i>lidt</i> fuldkorn	132	31	105	15	225	22	210	21	435	22
Fuldkornshvedebrød, boller o.l.	139	33	217	30	433	43	427	43	860	43
Rugbrød	128	30	257	36	265	26	302	30	567	28
Knækbrød, skorper o.l.	38	9	105	15	113	11	130	13	243	12
Kiks, riskager o.l.	1	0	11	2	5	0	3	0	8	0
Hvide ris, gryn, kerner o.l. <i>uden</i> fuldkorn	4	1	5	1	7	1	4	0	11	1
Fuldkornsrís, -gryn, -kerner o.l.	5	1	15	2	16	2	9	1	25	1
Cornflakes o.l.	2	0	1	0	2	0	1	0	3	0
Pasta, nudler <i>uden</i> fuldkorn	1	0	8	1	1	0	4	0	5	0
Fuldkornspasta, nudler	5	1	10	1	7	1	10	1	17	1
Kartofler	5	1	5	1	8	1	21	2	29	1
Andet brød/komprodukt	5	1	7	1	9	1	7	1	16	1
Ved ikke	5	1	6	1	6	1	2	0	8	0
Ingen af disse produkter	7	2	25	3	15	1	17	2	32	2
<i>Ikke besvaret</i>	17	4	23	3	26	3	23	2	49	2

Tabel N.4. Typer af knækbrød og cornflakes sidst det blev tilbudt til eftermiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om henholdsvis knækbrød og cornflakes er medtaget.

	Vuggestuer (n=19)		Børnehaver (n=55)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=60)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=70)		Integreret institution samlet (n=130)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags knækbrød, skorper o.l. blev tilbudt? (flere svar mulige)										
Hvedeknækbrød <i>uden</i> fuldkorn	0	0	3	5	2	3	5	7	7	5
Fuldkornsknækbrød (fx Wasa sport, Rågi, Delikatesse)	16	84	52	95	53	88	67	96	120	92
Kanelknækbrød	0	0	5	9	4	7	1	1	5	4
Hvedeskorpe <i>uden</i> fuldkorn (fx Karen Volf hvede)	0	0	0	0	3	5	0	0	3	2
Fuldkornsskorpe (fx Karen Volf FIBER)	3	16	12	22	15	25	20	29	35	27
Ved ikke	0	0	1	2	0	0	0	0	0	0
Andet	1	5	1	2	4	7	1	1	5	4
	(n=2)		(n=1)		(n=2)		(n=1)		(n=3)	
Hvilke slags cornflakes o.l. blev tilbudt? (flere svar mulige)										
Cornflakes <i>uden</i> fuldkorn	1	50	1	100	0	0	0	0	0	0
Cornflakes <i>med</i> fuldkorn	0	0	0	0	1	50	0	0	1	33
Havrefras, rugfrás, o.l. <i>med</i> fuldkorn	1	50	0	0	1	50	1	100	2	67
Andre morgenmadsprodukter <i>uden</i> fuldkorn	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Tabel N.5. Typer af pålæg og fedtstof til eftermiddag samlet for alle ugedage (n=antal dage; N=antal daginstitutioner). Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om brød, suppe og andre retter er medtaget.

	Vuggestuer (n=420, N=84)		Børnehaver (n=705, N=141)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=995, N=199)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=995, N=199)		Integreret institution samlet (n=1990, N=398)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke slags ost, sødt pålæg, kød, fisk, æg eller bælgfrugter blev serveret til eftermiddag den seneste uge? (flere svar mulige)										
Ost <i>over</i> 17% fedt	35	8	67	10	107	11	85	9	192	10
Ost <i>højt</i> 17% fedt	25	6	41	6	55	6	81	8	136	7
Frisk ost <i>over</i> 5% fedt	52	12	56	8	152	15	110	11	262	13
Frisk ost <i>højt</i> 5% fedt	8	2	7	1	11	1	39	4	50	3
Marmelade, figenpåleg o.l.	26	6	57	8	68	7	62	6	130	7
Pålegschokolade, nøddecreme o.l.	6	1	8	1	10	1	13	1	23	1
Fjerkræ	16	4	19	3	45	5	49	5	94	5
Rødt kød <i>over</i> 10% fedt	42	10	50	7	87	9	89	9	176	9
Rødt kød <i>højt</i> 10% fedt	14	3	16	2	23	2	20	2	43	2
Fisk og skaldyr	28	7	23	3	27	3	30	3	57	3
Æg	14	3	17	2	30	3	14	1	44	2
Bælgfrugter	21	5	6	1	27	3	36	4	63	3
Andet	23	5	60	9	65	7	81	8	146	7
Ved ikke	5	1	9	1	21	2	23	2	44	2
Ingen af disse produkter	126	30	230	33	270	27	283	28	553	28
<i>Ikke besvaret</i>	67	16	141	20	158	16	120	12	278	14
Hvilke slags fedtstoffer var i eller til maden, der blev serveret til eftermiddag den seneste uge? (flere svar mulige)										
Smør, blandingsprodukt o.l.	288	69	452	64	630	63	572	57	1202	60
Blød plantemargarine, planteolie o.l.	87	21	62	9	188	19	159	16	347	17
Andet fedtstof	12	3	6	1	11	1	18	2	29	1
Ved ikke	5	1	5	1	12	1	5	1	17	1
Ingen af disse produkter	35	8	107	15	102	10	194	19	296	15
<i>Ikke besvaret</i>	27	6	89	13	96	10	84	8	180	9

Tabel N.6. Typer af mælkeprodukter og tilbehør sidst morgenmadsprodukter og grød blev tilbudt til eftermiddag. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om morgenmadsprodukter og grød er medtaget.

	Vuggestuer (n=19)		Børnehaver (n=20)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=39)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=40)		Integreret institution samlet (n=79)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke mælkeprodukter og tilbehør blev tilbudt, sidst morgenmadsprodukter blev tilbudt til eftermiddag? (flere svar mulige)										
Tyknælk, A38, sødmælksyoghurt natural <i>over</i>	10	53	3	15	15	38	15	38	30	38
Ymer, græsk yoghurt natural	2	11	1	5	3	8	0	0	3	4
Yoghurt, A38 natural <i>over</i> 0,5% fedt og <i>højst</i>	7	37	2	10	9	23	9	23	18	23
Yoghurt, A38 natural <i>højst</i> 0,5% fedt	0	0	2	10	4	10	10	25	14	18
Skyr, ylette, Cultura natural <i>højst</i> 1,5% fedt	0	0	1	5	0	0	0	0	0	0
Frugtyoghurt o.l.	0	0	5	25	4	10	2	5	6	8
Kæmemælk	0	0	4	20	3	8	6	15	9	11
Skummet- og minimælk til morgenmadsprodukterne	0	0	3	15	3	8	9	23	12	15
Letmælk til morgenmadsprodukterne	4	21	3	15	3	8	3	8	6	8
Sødmælk til morgenmadsprodukterne	0	0	0	0	1	3	1	3	0	0
Tørret frugt o.l. som tilbehør	1	5	0	0	4	10	4	10	8	10
Nødder o.l. som tilbehør	0	0	2	10	5	13	3	8	8	10
Sukker o.l. som tilbehør	0	0	0	0	1	3	0	0	1	1
Ved ikke	0	0	2	10	0	0	0	0	0	0
Ingen mælkeprodukter og tilbehør	0	0	2	10	3	8	1	3	4	5
Andet	2	11	0	0	2	5	1	3	3	4
	(n=8)		(n=20)		(n=28)		(n=14)		(n=42)	
Hvilke af følgende produkter og tilbehør var der i eller til grøden, sidst grød blev tilbudt til eftermiddag? (flere svar mulige)										
Vand	7	88	13	65	20	71	11	79	31	74
Mælkeprodukter <i>over</i> 5% fedt	3	38	1	5	2	7	1	7	3	7
Mælkeprodukter <i>højst</i> 5% fedt	5	63	9	45	13	46	5	36	18	43
Modernmælksersatning	1	13	0	0	3	11	1	7	4	10
Smør, blandingsprodukt	2	25	9	45	6	21	2	14	8	19
Blød plantemargarine, planteolie o.l.	0	0	0	0	2	7	0	0	2	5
Nødder	0	0	1	5	0	0	0	0	0	0
Sukker, sirup, honning som tilbehør	2	25	11	55	4	14	1	7	5	12
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	1	13	3	15	3	11	0	0	3	7

Tabel N.7. Opfyldelse af principperne til større mellemmåltider (eftermiddag). Besvarelser fra alle daginstitutioner er medtaget. Del 1.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehalebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Der er brugt basisråvarer ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	55	52	90	30	133	44	150	43	283	44
Opfylder ikke definitionen	3	3	8	3	8	3	13	4	21	3
Ufuldstændig besvarelse *)	26	25	45	15	61	20	48	14	109	17
Tilbyder ikke brød, suppe, andre retter	3	3	7	2	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Brug mindst 1/2 grønsager og/eller frugt ²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	19	18	77	26	56	19	78	23	134	21
Opfylder ikke definitionen	65	61	66	22	148	49	121	35	269	42
Ufuldstændig besvarelse *)	3	3	7	2	4	1	8	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Fisk, kød, æg og bælgfrugter i løbet af en uge ³⁾										
Tilbyder fisk eller kød 1-3 gange om ugen	39	37	39	13	73	24	83	24	156	24
Tilbyder fisk mindst 1 gang om ugen og æg/bælgfrugter 1-2 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Tilbyder æg og bælgfrugter 1-2 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Opfylder ikke definitionerne	46	43	109	36	123	41	115	33	238	37
Ufuldstændig besvarelse *)	2	2	2	1	12	4	7	2	19	3
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Federe kød, federe ost eller federe mejeriprodukt kan bruges som erstatning for basisråvarer maks. 2 gange om ugen ⁴⁾										
Opfylder ifølge definitionen	50	47	89	30	107	36	123	36	230	36
Opfylder ikke definitionen	18	17	19	6	45	15	35	10	80	12
Ufuldstændig besvarelse *)	16	15	35	12	50	17	43	12	93	14
Tilbyder ikke brød, morgen, grød, suppe, andre retter	3	3	7	2	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Brug fuldkornsprodukter, men varier med kartofler eller produkter med mindre eller ingen fuldkorn ⁵⁾										
Opfylder ifølge definitionen	38	36	47	16	81	27	94	27	175	27
Opfylder ikke definitionen	34	32	80	27	100	33	94	27	194	30
Ufuldstændig besvarelse *)	12	11	16	5	21	7	13	4	34	5
Tilbyder ikke brød, morgen, grød, suppe, andre retter	3	3	7	2	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Brød, ris, pasta eller andre produkter med mindre eller ingen fuldkorn kan bruges 2 gange om ugen ⁶⁾										
Opfylder ifølge definitionen	43	41	109	36	127	42	150	43	277	43
Opfylder ikke definitionen	31	29	20	7	55	18	39	11	94	15
Ufuldstændig besvarelse *)	10	9	14	5	20	7	12	3	32	5
Tilbyder ikke brød, morgen, grød, suppe, andre retter	3	3	7	2	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35

Tabel N.7. Opfyldelse af principperne til større mellemmåltider (eftermiddag). Besvarelser fra alle daginstitutioner er medtaget. Del 2.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hårde fedtstoffer kan bruges i begrænset mængde 2 gange om ugen ⁷⁾										
Opfylder ifølge definitionen	16	15	27	9	51	17	61	18	112	17
Opfylder ikke definitionen	59	56	92	31	130	43	116	34	246	38
Ufuldstændig besvarelse *)	9	8	24	8	21	7	24	7	45	7
Tilbyder ikke brød, grød, suppe, andre retter	3	3	7	2	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Altid grønsager/frugt OG brød/kornprodukter/kartofler OG fedtstof OG fisk/kød/æg/bælgfrugter/fedtstof/mejeriprodukt/ost ⁸⁾										
Tilbyder grønsager/frugt hver gang	71	67	129	43	183	61	184	53	367	57
Tilbyder brød/kornprodukter/kartofler hver gang	66	62	118	39	173	57	173	50	346	54
Tilbyder fisk/kød/æg/bælgfrugt/fedtstof/mejeriprodukt/ost hver gang	64	60	90	30	148	49	147	43	295	46
Tilbyder grønsager/frugt OG brød/kornprodukter/kartofler OG fisk/kød/æg/bælgfrugter/fedtstof/mejeriprodukt/ost hver gang	50	47	80	27	129	43	124	36	253	39
Opfylder ikke definitionen	19	18	31	10	35	12	44	13	79	12
Ufuldstændig besvarelse *)	18	17	39	13	44	15	39	11	83	13
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35
Alle principper for større mellemmåltider										
Alle principper er opfyldt	0	0	1	0	0	0	1	0	1	0
Mindst ét princip ikke opfyldt	50	47	84	28	113	38	136	39	249	39
Ufuldstændig besvarelse **)	37	35	65	22	95	32	70	20	165	26
Tilbyder ikke mad til eftermiddag mindst 3 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
Tilbyder ikke intern madordning til eftermiddag	19	18	151	50	93	31	136	39	229	35

¹⁾ Her defineret som ingen tilbud om morgenmadsprodukter uden fuldkorn, pålægschokolade, nøddecreme o.l.

²⁾ Her defineret som tilbud om mindst ½ grønt i alle større mellemmåltider

³⁾ Her defineret som tilbud om fisk eller kød ELLER fisk og æg/bælgfrugter ELLER bælgfrugter og æg mindst 1 gang om ugen.

⁴⁾ Her defineret som tilbud om rødt kød over 10% fedt, ost over 17% fedt (frisk ost over 5% fedt) eller federe mejeriprodukt over 1,5% fedt maks. 2 gange om ugen

⁵⁾ Her defineret som tilbud om mindst 1 tilbud om kartofler/ikke-fuldkornsprodukter og mindst 1 tilbud om fuldkornsprodukter

⁶⁾ Her defineret som tilbud om ikke-fuldkornsprodukter maks. 2 gange om ugen

⁷⁾ Her defineret som tilbud om hårde fedtstoffer maks. 2 dage om ugen

⁸⁾ Her defineret som mindst "en mindre del" (1/5) grønsager/frugt OG brød/kornprodukt/kartofler OG fedtstof, fisk, kød, æg, bælgfrugt, ost eller mejeriprodukt i alle større mellemmåltider

*) Ikke relevant/ved ikke eller ikke besvaret

**) Mindst ét princip kan ikke vurderes pga. "ved ikke" eller "ufuldstændig besvarelse" - ellers opfyldt

Bilag O: Drikkevarer

Tabel O.1. Tilbud om drikkevarer. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om intern madordning til det enkelte måltid er medtaget.

	Vuggestuer (n=74)		Børnehaver (n=242)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=264)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=296)		Integreret institution samlet (n=560)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvilke drikkevarer blev tilbudt til den seneste MORGENMAD? (flere svar mulige)										
Postevand i kander o.l.	55	74	190	79	191	72	237	80	428	76
Vand på flaske/drikkedunk	0	0	16	7	7	3	13	4	20	4
Skummet-, mini- og/eller kærnemælk	15	20	185	76	120	45	192	65	312	56
Letmælk	63	85	41	17	152	58	122	41	274	49
Sødmælk	1	1	0	0	20	8	4	1	24	4
Modermælkserstatning	11	15	0	0	28	11	11	4	39	7
Juice, smoothie o.l.	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0
Saft, sodavand, iste o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kakao, drikkeyoghurt o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Te	1	1	16	7	5	2	11	4	16	3
Ingen tilbud om drikkevarer	1	1	0	0	1	0	0	0	1	0
Ved ikke	1	1	1	0	2	1	0	0	2	0
Andet	0	0	1	0	3	1	1	0	4	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
	(n=91)		(n=116)		(n=223)		(n=199)		(n=422)	
Hvilke drikkevarer blev tilbudt til den seneste FORMIDDAGSMAD? (flere svar mulige)										
Postevand i kander o.l.	83	91	89	77	203	91	171	86	374	89
Vand på flaske/drikkedunk	3	3	20	17	14	6	31	16	45	11
Skummet-, mini- og/eller kærnemælk	2	2	11	9	30	13	18	9	48	11
Letmælk	24	26	1	1	56	25	6	3	62	15
Sødmælk	2	2	0	0	13	6	0	0	13	3
Modermælkserstatning	8	9	0	0	15	7	2	1	17	4
Juice, smoothie o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saft, sodavand, iste o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kakao, drikkeyoghurt o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Te	1	1	1	1	1	0	2	1	3	1
Ingen tilbud om drikkevarer	0	0	12	10	0	0	1	1	1	0
Ved ikke	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Andet	0	0	4	3	0	0	1	1	1	0
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
	(n=87)		(n=69)		(n=184)		(n=184)		(n=369)	
Hvilke drikkevarer blev tilbudt til den seneste FROKOST (flere svar mulige)										
Postevand i kander o.l.	77	89	63	91	149	81	163	89	312	85
Vand på flaske/drikkedunk	0	0	3	4	3	2	16	9	19	5
Skummet-, mini- og/eller kærnemælk	7	8	20	29	29	16	57	31	86	23
Letmælk	27	31	3	4	61	33	18	10	79	21
Sødmælk	0	0	1	1	14	8	1	1	15	4
Modermælkserstatning	6	7	0	0	12	7	1	1	13	4
Juice, smoothie o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Saft, sodavand, iste o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kakao, drikkeyoghurt o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ingen tilbud om drikkevarer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ved ikke	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	(n=87)		(n=150)		(n=208)		(n=209)		(n=417)	
Hvilke drikkevarer blev tilbudt til den seneste EFTERMIDDAGSMAD? (flere svar mulige)										
Postevand i kander o.l.	76	87	126	84	175	84	173	83	348	83
Vand på flaske/drikkedunk	1	1	30	20	9	4	30	14	39	9
Skummet-, mini- og/eller kærnemælk	7	8	14	9	23	11	51	24	74	18
Letmælk	49	56	3	2	69	33	13	6	82	20
Sødmælk	2	2	0	0	11	5	0	0	11	3
Modermælkserstatning	7	8	0	0	15	7	1	0	16	4
Juice, smoothie o.l.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
Saft, sodavand, iste o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kakao, drikkeyoghurt o.l.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Te	0	0	2	1	2	1	1	0	3	1
Ingen tilbud om drikkevarer	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Ved ikke	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Andet	2	2	0	0	0	0	1	0	1	0
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	0	0	1	0	1	0	2	0

Tabel O.2. Tilbud om søde drikkevarer i løbet af en måned. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor tit tilbyder daginstitutionen følgende produkter?										
Juice, smoothie o.l.										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	2	2	5	2	2	1	1	0	3	0
2-3 gange om måneden	4	4	3	1	2	1	2	1	4	1
1 gang om måneden	0	0	9	3	17	6	8	2	25	4
Sjældnere/aldrig	92	92	242	91	250	87	302	94	552	91
Ved ikke	1	1	3	1	9	3	7	2	16	3
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1
Saftevand										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	0	0	0	0	2	1	2	0
2-3 gange om måneden	1	1	7	3	0	0	4	1	4	1
1 gang om måneden	4	4	38	14	21	7	18	6	39	6
Sjældnere/aldrig	95	95	213	80	251	88	293	91	544	89
Ved ikke	0	0	4	2	8	3	3	1	11	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1
Sodavand										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-3 gange om måneden	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om måneden	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
Sjældnere/aldrig	99	99	257	97	270	94	314	98	584	96
Ved ikke	1	1	4	2	9	3	6	2	15	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1
Kakao										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	1	0	1	0	0	0	1	0
2-3 gange om måneden	0	0	2	1	1	0	2	1	3	0
1 gang om måneden	0	0	12	5	6	2	6	2	12	2
Sjældnere/aldrig	99	99	243	92	265	93	305	95	570	94
Ved ikke	1	1	4	2	7	2	7	2	14	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1

Tabel O.3. Opfyldelse af principperne for drikkevarer til morgenmad. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om intern madordning til morgenmad er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	55	52	190	63	191	64	237	69	428	66
Opfylder ikke ifølge definitionen	19	18	50	17	70	23	58	17	128	20
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	2	1	3	1	1	0	4	1
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Tilbyd letmælk til vuggestuebørn og mager mælk til børnehavebørn ²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	63	59	185	61	152	50	192	56	344	53
Opfylder ikke ifølge definitionen	7	7	33	11	89	30	87	25	176	27
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	3	1	5	2	1	0	6	1
Tilbyder ikke drømmælk til morgenmad	4	4	22	7	20	7	16	5	36	6
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13
Alle principper for drikkevarer										
Alle evaluerede principper er opfyldt**)	50	47	164	54	125	42	167	48	292	45
Mindst ét princip ikke opfyldt	24	23	76	25	136	45	128	37	264	41
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	3	1	5	2	1	0	6	1
Tilbyder ikke intern madordning til morgen	32	30	58	19	35	12	49	14	84	13

Tabel O.4. Opfyldelse af principperne for drikkevarer i løbet af dagen. Besvarelser fra daginstitutioner med tilbud om intern madordning til både formiddag, frokost og eftermiddag er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tilbyd koldt drikkevand ved alle måltider¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	59	56	41	14	105	35	96	28	201	31
Opfylder ikke ifølge definitionen	23	22	13	4	65	22	46	13	111	17
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	1	0	2	1	3	0
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51
Tilbyd mælk at drikke i løbet af dagen²⁾										
Opfylder ifølge definitionen	73	69	27	9	145	48	88	26	233	36
Opfylder ikke ifølge definitionen	9	8	27	9	25	8	54	16	79	12
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	1	0	2	1	3	0
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51
Tilbyd letmælk til vuggestuebørn og mager mælk til børnehavebørn³⁾										
Opfylder ifølge definitionen	66	62	25	8	114	38	88	26	202	31
Opfylder ikke ifølge definitionen	7	7	2	1	31	10	54	16	85	13
Tilbyder ikke drikkemælk i løbet af dagen	9	8	27	9	25	8	54	16	79	12
Ufuldstændig besvarelse *)	0	0	0	0	1	0	2	1	3	0
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51
Juice samt smoothies uden tilsat sukker kan tilbydes 1 gang ugentligt (maks. et lille glas)⁴⁾										
Opfylder ifølge definitionen	80	75	54	18	166	55	140	41	306	47
Opfylder ikke ifølge definitionen	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	0	0	5	2	4	1	9	1
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51
Drikkevarer som saftvand, kakaomælk o.l. anbefales som udgangspunkt ikke⁵⁾										
Opfylder ifølge definitionen	76	72	47	16	157	52	125	36	282	44
Opfylder ikke ifølge definitionen	5	5	7	2	9	3	15	4	24	4
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	0	0	5	2	4	1	9	1
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51
Alle principper for drikkevarer										
Alle evaluerede principper er opfyldt**)	44	42	15	5	60	20	35	10	95	15
Mindst ét princip ikke opfyldt	37	35	39	13	105	35	103	30	208	32
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	0	0	6	2	6	2	12	2
Tilbyder ikke både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad	24	23	247	82	130	43	201	58	331	51

¹⁾ Her defineret som at der blev tilbudt postevand fra automat, kander o.l. (gratis), hvis et måltid er tilbudt.

²⁾ Her defineret som at der er tilbudt mælk til mindst 1 måltid om dagen blandt dem, som tilbyder både formiddags-, frokost og eftermiddagsmad

³⁾ Her defineret som tilbud om letmælk til vuggestuebørn og tilbud om skummet-, minimælk til børnehavebørn

⁴⁾ Her defineret som at juice/smoothie højst tilbydes 1 gang om ugen. Der spørges ikke til størrelsen af portionen, eller til om der er tilsat sukker/sødestoffer i juice

⁵⁾ Her defineret som at saftvand, kakaomælk og sodavand kun tilbydes sjældent/aldrig

*) Ufuldstændig besvarelse pga. omkodning, ved ikke

***) Hvis tilbudet ikke er der, regnes det som opfyldt

Bilag P: Søde sager

Tabel P.1. Tilbud om kage, søde retter, slik, chokolade, chips, popcorn o.l. i løbet af en måned. Besvarelser fra daginstitutioner med intern madordning til mindst 1 måltid om dagen er medtaget.

	Vuggestuer (n=100)		Børnehaver (n=265)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=286)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=322)		Integreret institution samlet (n=608)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Hvor tit tilbyder daginstitutionen følgende produkter?										
Kage, søde retter o.l. (fx småkager, æbleskiver, is)										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	2	1	3	1	2	1	5	1
2-3 gange om måneden	2	2	22	8	8	3	16	5	24	4
1 gang om måneden	7	7	57	22	37	13	29	9	66	11
Sjældnere/aldrig	90	90	179	68	226	79	270	84	496	82
Ved ikke	1	1	2	1	6	2	3	1	9	1
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1
Slik, chokolade o.l.										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	2	1	1	0	0	0	1	0
2-3 gange om måneden	0	0	1	0	0	0	2	1	2	0
1 gang om måneden	0	0	9	3	6	2	2	1	8	1
Sjældnere/aldrig	99	99	247	93	264	92	311	97	575	95
Ved ikke	1	1	3	1	9	3	5	2	14	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1
Chips, popcorn o.l.										
5 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
2-4 gange om ugen	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1 gang om ugen	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0
2-3 gange om måneden	0	0	3	1	0	0	1	0	1	0
1 gang om måneden	0	0	19	7	13	5	12	4	25	4
Sjældnere/aldrig	99	99	237	89	259	91	304	94	563	93
Ved ikke	1	1	3	1	7	2	3	1	10	2
<i>Ikke besvaret</i>	0	0	3	1	6	2	2	1	8	1

Tabel P.2. Opfyldelse af principperne for søde sager. Besvarelser fra alle daginstitutioner er medtaget.

	Vuggestuer (n=106)		Børnehaver (n=301)		Integreret institution besvaret for vuggestuebørn (n=301)		Integreret institution besvaret for børnehavebørn (n=345)		Integreret institution samlet (n=646)	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%
Tilbyd højst dessert, kage, is eller lignende 1 gang om måneden, og begræns mængden ¹⁾										
Opfylder ifølge definitionen	97	92	221	73	257	85	297	86	554	86
Opfylder ikke ifølge definitionen	2	2	37	12	15	5	19	6	34	5
Ufuldstændig besvarelse *)	1	1	7	2	14	5	6	2	20	3
Tilbyder hverken morgen-, formiddag-, frokost eller eftermiddagsmad i form af intern madordning	6	6	36	12	15	5	23	7	38	6

¹⁾ Her defineret som at kage, søde retter, slik, chokolade, chips, popcorn o.l. tilsammen er tilbudt maks. 1 gang om måneden

*) Ufuldstændig besvarelse pga. omkodning, ved ikke

Fødevareinstituttet
Danmarks Tekniske Universitet
Bygning 202
Kemitorvet
2800 Lyngby

Tlf. 35 88 77 00

ISBN: 978-87-93565-58-6

www.food.dtu.dk